

પ્રસ્તાવના

[illegible]

મને આ આશ્વેષ સ્વીકારશે નોટશે મરજ છે તેટલું જ તેમના
 હોવા પ્રમાણે તપાસ કરવાનું કામ વિષ્ટ છે. દાલના મમપમા
 અન્યી આર્થિકતા હોવા અમમા હેટલા પ્રમાણમાં વડે છે એ
 વિશે જ વિદ્વાનોમા વાદવિવાદ છે, ત્યાં પડી કેવળ અ.વ.ના
 રીત-રિવાજોને અથવા નોંધવારો ક્યા ક્યા દના એ નથી કરવું
 કેટલું કુમોલ છે ? તમ વડી રવા આપણે જ અપારે આર્થ
 નથી ત્યારે અસરી આપેલા તહેવારોનું આપણે શુ પ્રયોજન
 છે ? આપણુ રૂઝ ક્યાં મિથિત જ છે અને ને આપણે
 મુઠ્ઠા કરી રહ્યાંએ એમ નથી તે આપણા તહેવારો પશુ અર્થને
 અનાર્થના મિશ્રણથી કલ્પના પાંચા દોષ તે તમને આપણે
 આપણા જ માની કુ. કરી રહ્યાંએ નહિ. અથવા આ રૂઝ
 મનિષિત તહેવારોનું વિવેચન છે તેમ જ શું જોડવું આવા
 ઉત્તરપક્ષ કરી મુકાય એમ છે ખૂબ રાગ એ છે કે રામીન
 રોમન કોઠેએ નિમ નિમ દેશીઆપી તે ને કોઠોના દેશીઓ
 અને તહેવારોને ગાનાવા દેવાના પચામનમા તથા પચામમા
 રહેલ આપી કોઠેસમરના તજવને માન અ.પ્પા માટ પામતા
 હતિદાસકાર રોમન કોઠોના બુદ્ધિમત્તાના પ્રચલ્લા કહે છે તે
 એવો જ પ્રકાર અનાર્થ-અનિતા સમધમા આપણા આર્થ પૂર્વ-
 જોએ ક્યાં દોષ તે ને મારે તેમની ફર દહિને માન આપવાનું
 હોયી તેમના તે પારખણી અત્યત વિરુદ્ધ એવું નિમનાનું પેરન
 તેમના વંડ જ મહ આપણે શા માટ રાખવું જોઇયે ?

પ્રમુખ પૂરવઠના રિવેચનમા હતિદાસકથન અને પુનિવાદ
 એવં બે બિન્ન અનો છે, એમાંથી પહેલું એટલે કે ઐતિહાસિક
 માલિત ના સંબંધમાં અહીં એટલું જણાવવાની જરૂર છે કે
 માલિતી મેળવવાના કામમાં તેમણે અન્યન પરિશ્રમ કર્યો છે.

વિચારકલ્પિની તથા પ્રત્યક્ષમનો પ્રાદર્શન સ્વીકારી તેના
પાયા ઉપર નવીન સુધાગ્રન્થની ઉત્પત્તિ થઈ છે તેવાની કલ્પનાનો
પુરાવો આપનારો તથા તેને કલ્પેલીય પ્રાચીનનો આગ આજ
છે. આ બાબ તરફ સમાગમ, સિદ્ધિ, અગિનિર્માન, નેત્રનું
તત્કાલ અધિક સહ્ય થઈને નેત્રનું સમાગમ સુધાગ્રન્થનું પમનું
અ.મ. ૫૦૭.

સારાંશ એ કે શાસ્ત્રસંપ્રદાય તથા સમાગમની પ્રમાણ આ
બંને રીતિએ આ પુસ્તકની ઉત્પત્તિ થઈ છે તથા તેને
જાણે કે અત્યંત સમયગાળા દોષ છે એમ મને લાગે છે.
આ બાબે મન આ પ્રત્યક્ષના હાથ નક્કરને જાણવાનાં
સુધાગ્ર મને આપ્યા બાદ તથા આના ઉપરુક્ત અને પરિશ્રમ
પૂર્વક સમજા પુસ્તકની પ્રત્યક્ષના સમાગમ મન આપ્યા બાદ
જાણે કે આના પ્રત્યક્ષ મન સુધાગ્રના દાસ્યના અ.
પુસ્તક થોડા આગ્રહથી અર્પણ કરે છે.

આનંદમંદિર

હરિઃ તા. ૨૮-૩-૧૧

વામુદેવ શાસ્ત્રિ આપર

નવપ્રવાસી થતી ચિત્તની વ્યથા અવસરોમાં મનને ઘાલ દરી
 પાંચા આપનાં દેવતા પર્મ ના છે એવી મુશ્કેલી મારી માનવ
 દેવતા જે તે સંજોગો દેવતા પ્રત્યેક અને અપ્રત્યેક મંથ
 પુનિગીરન માટે છે. હાથમાં તરીક ના પ્રતિષ્ઠા વો
 મુનિઓમાં માટે પણ વેદ દર્શન કલિદુનિઓ તરીકે નિ
 આશ્ચર્ય. મધ્ય માર વર્ષમાં દેવોએ અમાન્ય મંથોમાંથી
 આપેલી માલિની તથા બિલ બિલ માલિની એના
 પાંચો દરિદ્ર સંજોગો મને પુ. અમ્મ તાલ જે તે પર્મ
 દરી રાખ્યું. દેવોએ વખત એકે દુષ્ટીય વચ્ચે
 તે હામ હાંચીને હોય પ્રાપ્ત થવાથી તેમના પ્રેરણા
 જે માલિની વર્તન ઉપરથી મને પડે એ દેવતા પુ
 'આપ' પર્મ વિચારક મંથની 'તરુથી મદારક
 મધુમતિનીઓના હાથમાં સાદર દે છે.

આ પુણ્ય વિદ્યાને માટે અમરમાં
 દેવતા તેમના ના વિચારો તથા દેવતા આપો
 દેવ. તેમ તેમને હાથ પામી તરીક મળે તરીકે
 આપતું તથા તેમના પરિવર્તનો સાથે મે
 જવ હું તેમનો કદમ પુ. આ મંથમાં મેં
 સર્વ લોકોને સરખી રીતે ના માન્ય થશે એમ
 'ક્ષત્રિ તેટલી પ્રતિ' એ નામે પ્રત્યેક ના
 દરિદ્રી અમને નિદાને છે. તથાપિ મદારકીય
 માન મંથનો સુધાર કરેલો છે. મરી
 મળું પુ. પ્રત્યેક વ્યક્તિના વિચારમાં
 જે તે સ્વતંત્ર વૃદ્ધા વિના તરીક

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
નિયમપત્રેક	૧	૧૭ નારજી પંચિંગમા	૨૫૫
ચિત્ર મહિનો	૨૬	૧૮ શીશુખ્મ જન્મકાન્દમ્બી	૩૧૩
૧ સંવત્સર પ્રતિષ્ઠા	૩૩	૧૯ ચિત્રી અમાવાસ્યા	૩૫૧
૨ શ્રી રામનવમ્બી	૪૪	૨૦ પોળા અવસા	૩૧૨
૩ દોહોત્સવ	૪૩	દામોદરસવ	૩૧૪
૪ ગૌરી ઉત્તમ	૧૦૫	આદરવો મહિનો	૩૧૫
૫ હનુમાન જયંતિ	૧૧૧	૨૧ દરિતાલિખ	૩૧૭
વેશાખ મહિનો	૧૨૧	૨૨ મજેશ ચતુર્થી	૩૧૭
૧ અક્ષયતુલીયા	૧૨૩	૨૩ કાપિ પંચમી	૩૧૮
૭ પરશુરામ જયંતિ	૧૩૦	૨૪ જ્યેષ્ઠા મૌરી	૪૦૨
૮ રતિદંડ જયંતિ	૧૪૨	૨૫ વામનદાસી	૪૧૦
લેહ મહિનો	૧૫૧	૨૬ અનંત ચતુર્દશી	૪૧૫
૧૦ મનોત્સવ (દસવરા)	૧૫૩	૨૭ મહાવ્રત પક્ષ	૪૨૧
૧૦ વૃ સાવિત્રી	૧૮૧	આસો મહિનો	૪૨૩
અષાઃ મહિનો	૨૦૩	૨૮ નવરાત્ર મહેસતવ	૪૨૪
૧૧ મહા એકાદશી	૨૦૫	૨૯ વિમલા દસમી અવસા	૪૨૫
૧૨ ચાતુર્માસ	૨૩૧	દશેરા	૪૨૬
માવળ મહિનો	૨૪૫	૩૦ દીવાળી	૪૨૭
૧૩ નામપંચમી	૨૪૮	કારતક મહિનો	૪૨૮
૧૪ મંમેશામૌરી	૨૬૨	૩૧ બલિપ્રતિપદા	૪૨૯
૧૫ આવળી	૨૭૨	૩૨ વમદિતીયા અવસા	૪૩૦
૧૬ (રાખડી) પોચી	૨૮૦	આધમીજ	

૩૩	નૃસિંહ વિવાદ	૪૭૫	મહા મહિનો	૫૨૧
૩૪	પાત્રી પૂજન	૪૮૧	૪૦ વસંતપંચમી	૫૨૪
૩૫	વૈકુંઠ ચતુર્દશી	૪૮૩	૪૧ રવસપ્તમી	૫૮૨
૩૬	ચિત્રી પદ્મેશ્વરી	૪૮૬	૪૨ મહાશિવરાત્ર	૫૮૮
	માગશર મહિનો	૪૮૧	ફાગણ મહિનો	૫૯૭
૪૭	ચ પાત્રી	૪૯૪	૪૩ શમજીનો વૈશાખ બને	
૪૮	પા દાસપતિ	૪૯૬	દોળા	૫૬૬
	પાપ મહિનો	૫૦૭		
૫૦	મહાન કમલ	૫૦૬		

विषयप्रवेश

ॐ नमः शिवाय । नमः शिवाय । नमः शिवाय ।

नेत्रमिदं नमः शिवाय ।

ॐ नमः शिवाय ।

—नमः शिवाय ।

“नमः शिवाय शिवाय; शिवाय शिवाय; शिवाय
शिवाय शिवाय; नमः शिवाय नमः शिवाय
नमः, नमः शिवाय शिवाय शिवाय”

ॐ नमः शिवाय शिवाय शिवाय शिवाय ।

शिवः शिवाय शिवाय शिवाय शिवाय ।

—नमः शिवाय ।

“शिवः शिवाय शिवाय शिवाय शिवाय
शिवः शिवाय शिवाय शिवाय शिवाय

10

જાણવામાં આવેલું હતું. કાગ્ગેમાં સૂર્યને 'ગહ રતન' તરીકે જાણી આવેલી છે. આ ઉપરથી સૂર્યનાં કિરણો સાત પ્રકારનાં છે એવો જે બેાપ કાવ છે તે સૂર્યના કિરણોમાં સત્ત રંગ હોવા માટેના આધુનિક સિદ્ધાન્તને મળતો આવે છે એમ સ્ત્રી લક્ષ્ય. સૂર્યનો ઉદય અને તેનો અસ્ત એ બંને પ્રાચીન હોય એ જે મત દર્શાવે છે તે પણ ખરો મહત્વનો છે. ઐતરેય બ્રાહ્મણ (૧૪-૧) માં કહેલું છે કે:

ય વા દ્ય ન હતામસ્મલ્લભેતિ મોંદંતે ન હસ્તમ્ભતીતિ મન્વન્મન
તુ સદંતમિષ્ણાવામ્ભજં વિપરંમ્યતે રાત્રિમિષ્ણામ્ભજં કુરુતે. વસ્ત્વાદ્ય
યદેન પ્રાપ્તમેતીતિ મન્વન્તિ રાત્રેંય સદંતમિષ્ણાવામ્ભજં વિપરંમ્યતં
હોવામ્ભજાન્ કુરુતે રાત્રી વસ્ત્વાન્ મ વા દ્ય ન હતામ
મિષ્ણંતિ ॥

“ આ સૂર્યનો મોઢ દિવસ પણ અમ્ભ થતો નથી, કે ઉદય થતો નથી. અમ્ભ એટલે ગર્ભ દિવસને હોય તદ્દને પોતાને ઉઘરા ફેરવે છે; એક બાજુએ રાત્ર અને બીજી બાજુએ દિવસ ફેરે છે. ઉદયનો અર્થ એટલો જ કે રાત્રનો અર્થ ધારીને પોતાને ઉઘરા ફેરવે છે. આ તરફ દિવસ અને પેલી તરફ રાત્ર ફેરે છે. ખરી રીતે સૂર્ય મોઢપણ દિવસ અસ્ત પામતો નથી.” સૂર્યને અને ચંદ્રને લીધે પૃથ્વી ઉપર પ્રકાશ અને અંધકાર એમનું નિયમન થતે ધીતેષ્ણનાથી ઉપજા થયેલા પદાર્થોની સ્થિતિમાં ફેરફાર થવા ફેરે છે. વેદકાલમાં જ બ્યેનિયસબ્રોએ કાલ્પનાનું માપ દરારી વર્ષ, કાવુ. માસ, દિવસ એ પ્રમાણે તેના મૂલ્ય બાબત પાડવા છે. સૂર્યની આસપાસ પૃથ્વીની એક પ્રવૃત્તિના પુરી થવાને જે વખત થાય છે તેને સૌરવર્ષ કહે છે. ૩૬૫ દિવસ, ૫ કલાક,

(અથવા બાર્દરૂપના વર્ણના) એટલે ૧૦ સંવત્સરનો એક વ્રત એમ મહુચી કયા લાગી. પચ્ચાર્ધિક વ્રતનાં વર્ણનાં નામ સંવત્સર, પરિવત્સર, દ્વાવત્સર, અનુવત્સર અને હૃવત્સર, એમ હતાં. ૧૦ સૌરમાસ અથવા ૧૨ ચાન્દ્રમાસના આ વ્રત હતા; અને સંવત્સરના ૩૫૫, પરિવત્સરના ૩૫૪, દ્વાવત્સરના ૩૮૪, અનુવત્સરના ૩૫૪ અને હૃવત્સરના ૩૮૩, એ પ્રમાણે દિવસ મહુચામાં આવ્યા. એમના ધોનવ દરેક વર્ષે વ્રતમાં આકુનિ આપવામાં આવતી હાથમાં આ વ્રતો પ્રચારમાં નથી. બૃહસ્પતિને સૂર્યની આસપાસ ફરતાં આશરે બાર વર્ષ હાને છે; અર્થાત્ બાર્દરૂપના અથવા ગુરૂર્ષ ૧૨ વર્ષનું થયું. એવાં ૫ ગુરૂર્ષમાં ૧૦ સંવત્સરનો સમાવેશ થાય છે અને દરેકને નામ આપવામાં આવેલું છે. પ્રથમથી સુવ સુધીના ૧૦ સંવત્સર આજ સુધી પણ પ્રચારમાં છે.

સૂર્યના દિરલોના ચોમર્થા યતિપ્રજ્ઞાનું પ્રમાણ નિયમસર બદલાઈ જઈ પૃથ્વી ઉપરના ચરમર પદાર્થ ઉપર નો પરિભ્રમ થાય છે તેનું પણ સૂક્ષ્મ રીતે નિરીક્ષણ કરી આ દિવસિમા ફરફાર કરનાર કાગળના વખતને કાગુ એ નામ અપવામાં આવ્યું. અર્થાત્ સૂર્ય પોતે ૪

કાગુ દિવસનું કારણ

છે એ પ્રાચીન આયોગી જાણમાં હતું. માટે ૪ તેમજે કહેલું છે કે

પૂર્ણાનુ પ્રદિશં વર્ષિવામામૂનૂ પ્રાજાલદિવતનુષુ ॥

—શ્રુ. ૧-૧૨-૩

“અર્થ કાગુઓનું નિયમન કરીને પૃથ્વીની પૂર્વાદિ દિશાએને એક પછી એક એમ નિર્માણ કરે છે.” દરેક એ મહિનાની

એક ઋતુ, એમ મણીને તૈષ્ઠીય સંહિતામાં વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમંત અને શિશિર, એ પ્રમાણે છ ઋતુનાં નામ આપેલાં છે. કોઈક જા ઠેકાણે હેમંત અને શિશિર એ બેતું એકીકરણ કરીને ૫ ઋતુ મનાતી જોવામાં આવે છે. આ છ ઋતુમાંની

વસંતો વૃષભો વર્ષાઃ । તે દેવા વૃત્તવઃ શરદેવંતઃ શિશિરત્તે પિતરો x x
 ત મયોદગાવર્તતે । દેવેષુ તર્હિ મવતિ x x વત્ર દક્ષિણવર્તતે
 વિતુષુ તર્હિ મવતિ— —રાત્ર ચાક્ષણ ૨-૧

વસંતાદિ પહેલી ત્રણ ઋતુઓ દેવતાઓની છે અને છેવટની ત્રણ પિતરોની છે. આ પ્રકારની કલ્પના સમાજમાં અત્યંત મानीતી થઈ હતી, માટે જ મહાભારતકાલમાં ઈન્દ્ર-મણી બીજમ્પિતામહે પિતરોની ઋતુમાં પ્રાણુભાગ કરવાનું બંધ કર્યું. વિપુલનું યાગ પ્રાચીન કાલમાં થયું જ થયું હતું. તૈષ્ઠીય સંહિતામાં

આદિત્યઃ વૃષ્ણાસો દક્ષિણેનૈતિ વડુતરેણ ।

એમ કહેલું છે. આ સર્વ ઋતુમાં 'તસ્ય ને વસંતઃ શિરઃ' એમ કહીને વસંતને અગ્રમાન આપ્યું તે પણ યોગ્ય છે. ચન્દ્રકલાનું નિરીક્ષણ કરીને નક્ષત્રમાર્ગની ચન્દ્રની ગતિ ઋતુવેદના કાલમાં જાણવામાં આવી હતી. (જુઓ મં. ૮-૩ અને મં. ૧૦-૮-૫.) રામાયણ-મહાભારત કાલમાં આ સંબંધમાં વિરોધ શોધ કરવામાં આવી અને ચન્દ્રમાના માર્ગમાંહેના ૨૭ નક્ષત્રોનાં નામ આપવામાં આયાં. જ્યોતિષનો અભ્યાસ કરનારો અને તેના સંબંધની શોધ કરનારો એક વૃદ્ધો વર્ગ આગળ આવ્યો. તેનું નક્ષત્રવર્ણ અથવા મળુક એ નામ પડ્યું. (શુદ્ધવર્ણદ

૨૦-૧૦-૨૨) મનુષ્યશાસ્ત્રિક કરવા તે અમુક નક્કર કેદય
પામે ત્યારે કરવા એનું આજ્ઞાલુકારોએ દર્શાવ્યું. ધૃતિકા, શેઠિણી,
મુમશિર્ષ, કુમુતી, દર્યા, ચિત્તા એ નક્કરના દર્શન
કયા પછી આ કયા વગર કરવા એ વિશે સ્તપ્તપ આજ્ઞાલુકારો
કહેવું છે. (૨-૧૨) મુખનો પ્રકાશ ઋતુપરતે દિવસના
અધિક ઓછા ભાગમાં પ્રાપ્ત થાય છે, એ ખારીપીથી દર્શવી
તેને મળતા એવા વ્યવસ્થિત અંતરે આજ્ઞાલુકારો કહેવા છે.
નાશવના માર્ગને અનુસરીને ચાલતી ગતિ દર્શવી તે પદેશાં વર્તના

બાર મહિનાનાં પ્રાચીન નામ

નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દત્ત:-—૧ મધુ, ૨ માધવ, ૩ મુક,
૪ મુચિ, ૫ નમસ, ૬ નનસ, ૭ ઈવ, ૮ ઉર્લ ૯ સદમુ
૧૦ સદસ્ય, ૧૧ તપસુ અને ૧૨ વપસ્ય. આ સિવાય
સૌરમાસ પ્રમાણે આન્દ્રમાસની મહત્તરી કલ્પથી જે એક માસનો
ફેર પડતો હતો તેને યોગ્ય વખતે એ એક માસમાં ગણીને
'સસપ' એ નામથી સંબોધના દત્ત. જગદના પદેશા મંડળમાં
(મૂલ ૨૫-૮) એમ કહેલું છે.

વેદમાહો ધૃતગ્નો દ્વાદશ પ્રમાણકઃ વેદઃ ચ લગ્નમાયકં ।

"(૧૩૯) પોતાની આજ્ઞાઓ બધા પાસે માન્ય કર
છે અને તેને દ્વાદશ માસનું જ્ઞાન દોષ છે." તે પછી દરેકમાં
જોઈએલાની વૃદ્ધિ એકતરખી થતી જાય છે. સિવાય તેને
લાગીને જે એક મહિનો કેટલે કેટલે વખત આવે છે તેની માદિની
પણ તેને દોષ છે. આ ઉપરથી જણાઈ આવશે કે અધિકમાસનું
પૂર્ણ જ્ઞાન તે વખતે હતું અને સૌરમાસ ન મળતાં આન્દ્રમાસ જ
ગણાતો હતો.

અધિક્રમાસ

૫૯ની આસપાસ ચન્દ્રની એક પ્રદક્ષિણા પુરી થવ
 ને વખત લાગે છે તેને ચાન્દ્રમાસ કહે છે. આ પ્રમાણે તે
 ૧૨ પ્રદક્ષિણા થવાને લગભગ ૩૫૪ દિવસ લાગે છે. ૫૯ની
 સુર્યની આસપાસ એક પ્રદક્ષિણા પુરી થઈ એટલે ૧
 પુરૂ થયું. એને ૩૬૫ દિવસ, ૫ કલાક, ૪૮ મિનિટ અને ૪
 સેકન્ડ જેટલો વખત લાગતો હોવાથી ૬૨ સાલ ચાન્દ્રમાસ
 સૌરમાસ વર્ષમા લગભગ ૧૧ દિવસનું અંતર પડે છે.
 અંતર વધવા નહિ હેતાં દરેક ગ્રીષ્મ વર્ષે એક મહિનો ૫
 સૌરમાસ વર્ષ સાથે ચાન્દ્રમાસ વર્ષનો મેળ મેળવી લે
 આપે છે. આ વધારેલા મહિનાને જ અધિક્રમાસ કાં
 દરેક મહિનામાં સુર્ય એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં
 એમ લાગે છે. આ જાસમાસ સુર્યની ગતિને સંક્રમણ
 એવા સંક્રમણ અથવા સંક્રાંતિ ૧૨ છે. એન મહિનામ
 વૈશાખમાં ૪૧મ, આ પ્રમાણે એક વર્ષમાં મીન સુ
 રાશિનો સુર્ય ઉપભોગ લે છે. અર્થાત્ ૧૨ સુર્યસંક્રાંતિ
 છે. (મહરસંક્રમણનો તહેવાર જુઓ) પરંતુ ચાન્દ્રમાસ
 કોઈ કોઈ વખત એવું બને છે કે એકાદ મહિનામાં સૌ
 જનનું નથી; એટલે બે સંક્રાંતિની વચમાં બે અમા
 છે. આવા મહિનાને અધિક્રમાસ માને છે. એન મહિના
 મહિના સુધી માત્ર અધિક્રમાસ આવે છે. કારણકે, માગ
 મહા એ ચાર મહિનામાં કોઈ પણ વખત અધિક્રમ
 નથી; અને ૪૧મણમાં પણ કોઈકે જ વખતે અધિક્રમાસ
 આ ઉપરથી ધ્યાનમાં આવશે કે ને મહિન
 સંક્રાંતિ હોતી નથી તે મહિનો અધિક્રમાસ હોય છે.

[illegible]

ઉપર કહેલા મહિનાઓનાં નામ કાળે કરીને હુમ થઈને
 નવા નામ પ્રચારમા આવ્યા. દિનદુધર્મગ્રામનાં ધણાખરાં
 ધર્મકૃત્યોનાં સંબંધ તિથિઓ સાથે અર્થાત્ ચાન્દ્રમાસ સાથે છે.
 સંક્રાંતિ મંજુષીના કૃત્યો માત્ર સૌરમાસના માસ ઉપર આધાર
 રાખે છે. જંમાસ અને મઢાસ હજારાકામાંના તામિલપ્રદેશ અને
 મલખારપ્રાંત સિવાય બીજે કોણે ચાન્દ્રમાસ પ્રમાણે જ વર્ષ ગણે
 છે. મહિનાનો પ્રારંભ માનવાની રીત પણ એક જ પ્રકારની નથી;
 તોપણ સાધારણ રીતે પડવો જે દિવસે સૂર્યોદય થયે તે
 દોષ તે દિવસે ચાન્દ્રમાસનો પ્રારંભ થયો એમ માને છે. મૂર્ગ
 અને ચન્દ્ર એક કોણે આવે ત્યારે અમાવાસ્યાનો અંત આવીને
 માસ પૂર્ણ થાય છે. કોઈ કોણે ચાન્દ્રમાસ પૌર્ણિમાત
 અને કોઈ કોણે અમાવાસ્યાત કિંવા અર્ધાંત દોષ છે. સૂર્યની
 આસપાસ પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા પૂરી થયે તે વખત જાને છે
 તેનો બારમો બાજ તે સૌરમાસ. પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ૪૨
 છે. નવાપિ મૂર્ગ જ દરેક સૌરમાસમાં રચાત જાતે છે એવો
 ખ્યાલ થાય છે. આ બાર મહિનાનાં બાર રચાતે આકાશમાની
 નક્ષત્રપુંજની નિશાનીઓ કુપરથી નામ આપવામા આવેલા
 છે. તેમને ગણિ કહે છે. મેષ, રાખ વગેરે બાર રાશિઓ
 છે. ચન્દ્રની ભાવસરિક મનિમા જે ૨૭ નક્ષત્ર દર્શાવવામા
 આવ્યા તે પૈકી કેટલાએક નક્ષત્રનો ઉદય દરેક દરેક મહિનાની
 પૂનમે થાય છે અને તે નક્ષત્ર કુપરથી ચાન્દ્રમાસને નામ આપવામાં
 આવ્યું છે. રાખવા તરીકે ગિરનારનક્ષત્ર પૌર્ણિમા ચૈત્રી એ
 નક્ષત્રી એકાદશી જાહેર ચૈત્રી જે મહિનામાં છે તે ચૈત્ર.
 આવી રીતે કૃતિકા, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, મૃગા, રશ્મીની, મિત્રા,
 રિશાબા, જ્યેષ્ઠા, અશ્લેષા, મૃગ્શ્રી, બાદપદા અને અશ્વિની,

આ નામોઃ અમુકો કાલક, અમુક, રંગ, મહા કામુ,
 ચેર, રંગ, ચેર, અમુક, અમુક, અમુકો અને અમુક
 આ અમુકો પુત્રો રંગ છે; પણ પંચમુકી આમ.
 પાત્ર નેમો કલ કાલ છે એમ તેમ છે. અમુક મુદ પુત્રને
 વિને અમુક નામ ન દેવ તે કલ કલ વળે અમુક.
 (પાત્રો વિધિ) અમુક અનવિધિવધ પંચમુકી આરે છે,
 એમ અમુકો એક હોરે સંવત્ર, અલ વર્ગોને નામ
 અમુકો અમુક, નેમ પ્રમાણે અમુકો અમુક અમુક
 એ અમુક

સાત દિવસ અથવા સાત વાર

૧૫ મિત્રામુ અમુક વળે સાત નામ વેલ કલ કલ
 નામો વળે વળે વળે એ કલ કલોમ ને કલોમ
 છે. અમુકો અમુકો

અમુકો એકો એક કલ કલોમુકી

અમુકો એકો એક કલ કલોમુકી

એમ કલ છે. અમુકો કલોમ એ નામ વળે છે, એ
 અમુકો અમુકો કલોમ પ્રમાણ. ૧૫ એ તેમ કલ
 ૧૫૫૫૫૫૫૫૫૫

અમુકો એકો એક કલોમુકી

અમુકો એકો એક કલોમુકી

એક વળે એ નામ અમુકો છે તેમ કલોમ કલ
 ૧૫ કલોમ છે એમ કલોમ તેમ છે. અમુકો કલ
 ૧૫૫ ૧૫૫ વળે અમુકો વળે વિને નામ પ્રમાણ
 તેમ એ એ વળે કલોમ, કલોમુકી, કલોમુકી

સામ્ય, અનેરે જાળનો પ્યાલમા લઈ વારનાં નામ દિન્દુએએ પારખી નામપદતિને અવસરીને લીધાં એવો જોનિપદાત્મ-વિચારેનેનો મન છે.

દાસમા ને પચામની પદતિ પ્રચારમાં છે તેને માટે દરે વિચાર કરીએ. જેને પાચ અંગ છે તે

પચાંગ.

આ પાચ અંગ એટલે તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, રોગ અને કરણ. અમાસને દિવસે સૂર્ય અને ચન્દ્ર એક દેશજો આવે છે. પરંતુ ચન્દ્ર પોર્ણિમા સુધી પૃથ્વીની બીજી બાજુએ જાય છે; અને ફરીથી સૂર્યની બાજુએ વળી અમાસને દિવસે તેની પામેની રેખામાં આવે છે. આ પ્રમાણે એક ચાન્દ્રમાસમાં તેની ૩૬૦ અંશ ગતિ હોય છે. આ ૩૬૦ અંશની ૩૦ તિથિ ગણાય છે. એટલે એક તિથિએ ચન્દ્ર અને સૂર્યની વચમાં ૧૨ અંશનું અંતર પડે છે; અથવા એમ પણ કહી શકાય કે ચન્દ્ર અને સૂર્યની વચમાં ૧૨-૧૨ અંશનું અંતર પડવાને ને કાગ લાગે છે તેને તિથિ કહે છે. ૧૩૦૫ (આસારે ૧૪) દિવસમાં ૧ તિથિનો, એ પ્રમાણે ૧૨ ચાન્દ્રમાસમાં ૫-૬ તિથિનો ભોપ થાય છે. સૂર્યોદય વખતે ને તિથિ હોય તે જ ગણાય છે. બે દિવસ સૂર્યોદય વખતે તિથિ હોય તો તિથિરુદિ અને સૂર્યોદય વખતે એકાદી તિથિ ન હોય તો તિથિશૂન્ય એમ કહે છે. તિથિથી અરધું અંતર પડવાને ને કાલ લાગે છે તેને જ કરણ કહે છે. એક સૂર્યોદયથી બીજા દિવસના સૂર્યોદય સુધીના કાલને વાર કહે છે. એક એક ભાગ ૮૦૦ કગાનો, એવા નક્ષત્ર-મંડળના ૨૭ ભાગ કરીએ તો તે દરેક ભાગને, અને તેના કમલમાં ચંદ્રનો ને કાગ જાય છે તેને નક્ષત્ર કહે છે. ચન્દ્ર-

સુખના ભોગનો સરવાલો (યોગ) કરીને તેના કુપરતી ૮૦૦
 દગાનો સરવાલો ચક્રને જે કાલ લાગે છે તેને ચોખ દે છે.
 પંચોગમાં ચોગનાં ઝમ્મનો સમાવેશ કરવાની પદ્ધતિ રસા-
રિતિના સમાવેશની રીતે ૮૦૦૩૫૦ મન છે. જ્યોતિષ-

કાગે કરીને ખસેળાસાચેનો અભ્યાસ પાછા પડી
 રહ્યોયોનિત આગળ આપું. સૂર્ય, ચન્દ્ર અને તેમનાથી લાખો-
 ગણા મોટા નક્ષત્ર એ નામથી એળખનારા સૂર્ય, અને આપણાથી
 વાંચે કોઈ દૂરના પક્ષા પર ફગનારા ગુરુ, શનિ વગેરે એવા
 અથવા પૃથ્વીએ, એમની નજર આપણુ કુદ માનવો ઉપર
 દોહને તે આપણા બચાવનારા કર્તા છે કે કેમ, પૂર્વકર્માનુસાર
 યજ્ઞોપવેશની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ હામ સમજનારા આપણે
 દિવ્યજ્ઞાએ જ્યોતિષશાસ્ત્ર ઉપરથી કરનારાં ફકાનો વિચાર
 કરવામા અર્થ છે કે નહિ, એ સ્વતંત્ર અને વાદ્યસ્ત પ્રસ છે.
 પશું એટલી વાત તો ખરી છે કે, મનુષ્યપ્રાણી પોતાનાં
 અધિપત્તાસીન સુખદુઃખનું જ્ઞાન મેળવવા માટે સદા ઉત્સુક હોય
 છે. માંદ ફલજ્યોતિષનુ મદત્ત આજીવધતા પ્રમાણુમા પૃથ્વીની
 ઉપરના સર્વ દેશેમા છે. આ દેશમા કદાચ તે વિશેષ પ્રમાણુમાં
 મનાનું દમે એટલું જ. આ દેશના સ્ત્રીને બામે અનેક
 પ્રકારની રાજકીય, પાર્શ્વિક અને સામાજિક ક્રાંતિઓ થવાને
 શીધે રહેજે જ તેમની પ્રવૃત્તિ દેવ ઉપર દયાસો નાખવાની થય,
 અને તેથી 'સજ્યોતિષુ' મદત્ત આ દેશમાં વધુ હશે. આ
 સંબંધમા પદ્ય અડીના સોગએ પહેા પરિશ્રમ કરવાથી
 તત્સર્જની વાંચવ આસ્તિત્વમા આપું. મુદ્દર્શમાર્ગક,
 રત્નકોશ, મુદ્દર્શિતામણિ, મુદ્દર્શિષ્ટુ, જ્યોતિર્વિદ્યામરજુ
 વગેરે કેટલા બધા મંથ આજીવવધ્ય છે. દરેક વર્ગની
 યાજ્ઞાતમા હેમારા મંદ ઉપરથી

સંવાસરદ્વંસ

દેવની જે પદ્ધતિ છે, તે સંસ્કૃત કવ્યવ્રત, રાત્રવિ-
 નયનોદન, નરેન્દ્રવંશી, સમવર્તિદંતવ વગેરે મંથ છે. સ્વરોદય

અને સારોદાર એ એક પ્રાચીન જૈન લેખકના સુત્ર સંબંધીના
મંથો છે. સુર્વ, સુત્ર, ચેત, પુસ્તકના વચેરે જોઈને કાર્યનો
આરંભ કરનારએને ગુણરામ જુગાએ કહેલો ઉપરોક્ત ધ્યાનમાં
રેવા જોવા છે. ગુણરામ જુગા કહે છે કે

ચિટ્લાચે નામ પ્યારે । પુટે શાઝ્જ ટાકારે ॥

સવજા સુર્ગ છાત્ર । દર્શિ ચિટ્લાચે ધ્યાન ॥

તુંજા વાદિયે હા હોમ । લામા રને કાવ મગ ॥

તુજા દાંજ હરિયા દાયા । શુભ કાઢ શર્વ દિયા ॥

“ હંચિરતુ નામ લઈને પરધુ આગળ બરતુ એ જ
ખડું સુર્ગ અને છાત્ર છે. હલખમા હંચરતુ ધ્યાન ધરવાનો
ચેત હોય તો પડા કાવો મજવામા ચી ખામી રહે ?
ગુણરામ કહે છે કે દરિયા દાસને માટે સર્વ દિયા અને કાજ
શુભ જ છે.” એ જ ખગે પ્રમતિનો માર્ગ છે એમ કેળુ કબુલ
નહિ કરે ?

ઉપજા વિચેચન કપરથી સમગ્રથી કે કામની ગતિ
વચેરે સંબંધી પ્રાચીન કાળમાં પલ્લી રોલ્ય કરવામા આવી હતી.
મૂરવાઈલું જેવી મહન્કની બાબતનો પણ પ્રાચીન કાળમાં
વિચાર કરવામા આવ્યો હતો. બદ્ધસિદ્ધાન્તના લેખક ચક્રગુપ્તે
કહ્યું છે કે પદાર્થનું આકર્ષણ કરવું એ પૃથ્વીનો નૈસર્ગિક
ધર્મ છે. ઇલિનિયમાનુસાર સર્વ પદાર્થ પૃથ્વી ઉપર પડે છે.
બારહમચાર્યે પણ એ સંબંધમા કહેલું છે કે

આકર્ષિતિય મહી તયા ચત્

સ્ત્યં ગુરુ સ્વામિયુસં સ્વગત્તયા

આકૃષ્ટને દત્તગતીય મતિ ॥

ગોલાખ્યાય—મુવનકોશ ।

અને સારોદાર એ એક પ્રાચીન જૈન લેખકના સૂત્ર સંબંધીના
મધ્યે છે. મુદર્વ, સૂત્ર, યોગ, પુદ્ગલગ વગેરે જોઈને દાર્પનો
આરંભ કરનારાઓને ગુહારામ સુત્રાએ કોયો ઉપરેક પ્લાનમાં
લેવા જોવા છે. ગુહારામ જુરા કહે છે કે

વિદ્યતાયે નામ ધ્યારે । પુરે પાકલ ટાકલે ॥
લખવા મુદર્વે સૂત્રન । દરવિં વિદ્યતાયે પ્લાન ॥
જગા વારિલ દા યોગ । લામા રલે કાલ લગ ॥
તુલા ફળ દરિષ્ઠા લાગા । મુલ લાલ લર્વે દિલા ॥

“દર્શનુ નામ લાની પદ્યુ આગળ બરુ’ એ જ
ખડ મુદર્વ અને સૂત્ર છે. દરવમા દર્શનુ પ્લાન પરવાનો
યોગ હોય તો ખડી કાલે ભગવામા સી ખામ્ રહે ?
ગુહારામ કહે છે કે લગ્નિના દાસને ખારે સર્વ દિલા અને કાગ
મુલ જ છે.” એ જ ખરો પ્રમતિનો માર્ગ છે એમ દાણુ કમુલ
નદિ કરે ?

ઉપજા વિચેચન ઉપરથી સમજનસે કે કાલની મતિ
વગેરે સંબંધી પ્રાચીન કાગમા પલ્લી મોલ કરવામા આવી હતી.
મુરનાઈલુ જેવી મહત્વની બાબતનો પણ પ્રાચીન કાગમાં
વિચાર કરવામા આવ્યો હતો. બ્રહ્મસિદ્ધાન્તના લેખક બ્રહ્મગુપ્તે
કમુ છે કે પદાર્થનું આકર્ષણ કરતું એ પૃથ્વીનો નૈસર્ગિક
ધર્મ છે. યદ્દિનિયમાનુસાર સર્વ પદાર્થ પૃથ્વી ઉપર પડે છે.
બાસ્તવશ્યાર્થે પણ એ સંબંધમાં કહેણુ છે કે

આકૃષ્ટિચિય મહી લયા મ્
લર્વે ગુરુ રશમિલુલે સ્વલક્ષ્યા
આકૃષ્ટને લલમલીલ માતિ ॥

ગોલાપ્વાય—મુવલકોશ ।

જામણી સુ, રસણી સુ, સુ સુ, મગી સુ, રાજસ
 જામણ જામણ હા, તેવર સુ, હામજીવે હા, રામ રા,
 વિશાળી સુ અને પ્રિયી સુ એ મુખ્ય છે. તેમ જ
 વિમ હા, રાજિયન હા અને પ્રિયી સુ એ અન્ય
 મહત્વના છે.

રાજસ અને જામણજીવે મુખ્ય સર્પિં હા નહિયો
 સર્પિં સવ જામણ ' રાજ હા ' જુદું છે. જુદું
 નહિયો જામણ સર્પિં ૧૦૦ વર્ષે એક વાર જામણ
 હો છે. એ મુજબે ૨૦૦૦ વર્ષે એક વાર એક સર્પિં
 જુદું હો છે. એ સમજુદ હા જામણી મુજબ છે
 રાજ ૧૦૦ વર્ષે જુદું હા જામણી મુજબ ૧૦૦ વર્ષે
 જુદું છે. એમજીવે મુજબ ૧ એ સર્પિં જામણી મુજબ છે.

જામણ વિશાળ જામણ કુદરતિ-જામણ વિશાળ
 વિશાળ જામણ સર્પિં મુજબ છે. પ્રિયી
 રાજ ૧૧ વર્ષે મુજબ હા જામણી મુજબ
 રાજ ૧૦૦ વર્ષે મુજબ મુજબ છે. તેમજ તે જામણ
 ૧૦૦ વર્ષે મુજબ જામણી મુજબ મુજબ મુજબ
 નહીં તે જામણી તે પ્રિય વિશાળી મુજબ મુજબ
 જામણી મુજબ મુજબ જામણી મુજબ મુજબ
 સર્પિં મુજબ છે, વિશાળી મુજબ મુજબ મુજબ
 મુજબ મુજબ જામણી મુજબ મુજબ મુજબ
 મુજબ મુજબ મુજબ ૧૧ વર્ષે મુજબ
 મુજબ જામણી મુજબ મુજબ મુજબ મુજબ

ત્રેલવામ. આખો, એવું તમનેનું કહેવું છે. શુભ રાજના વખતના
 સેખા તપસાને મિ. રજાં એવો મત દર્શાવે છે કે; મુળમાં
 માત્ર કુળના લોકમાં આ સંવત્કાલ રૂઢ દેવો. વિક્રમાદિત્યની
 શરદાઈમ માત્ર કુળની કેન્દ્રિય વધ, માટે એના નામથી
 આ વનું કાલ આપુ કરવામાં આવે. આ વર્ગની શરૂઆત
 વનુદા વનુદા. મ.ગોના વનુદે વનુદે વખતે થાય છે. શુભરાતમાં
 (એનાં અમાન માસના દાર્શિક શુદ્ધ ૧થી થાય છે,
 શરદા વનુદા આપક શુદ્ધ ૩થી થાય છે અને રમપુતાનામાં
 પોર્ણિમ નેત્ર શુદ્ધ ૧થી થાય છે.

શાંતિવાદન નામના એક કુળારના હોદરાએ મારીનું
 સૈન્ય તૈયાર કરીને તેમાં હવે બધેં અને
 શાંતિવાદન રાકે તેની મદદથી તેણે શક મેળોનો પરામવ કર્યો.
 આ ૮૫ પ્રાંત્ય શાંતિવાદન વધુ શક આપુ થયો, એવી સામાન્ય
 વર્તમાન્યતા છે. આ ૮૫ શક બ્યોનિયમમાં લીધો છે.
 આ શક મદદગાર અને વિનેવશી પ્રતો સિવાય દક્ષિણ
 દિનુસ્તાનમાં ખીજે બધે રૂઢ છે. આનાં વર્ષ આનંદ અને
 સૌર છે. દિનુસ્તાનના ઉત્તર અને પૂર્વ તરફના કેટલાએક
 પ્રાંતોમાં રચાનિક કાળ સાથે શક કળને પશુ મજબુતામાં આવે છે.
 નર્મદાના ઉત્તર ભાગમાં આના મદિના પોર્ણિમા પડી શરૂ થાય
 છે અને દક્ષિણ ભાગમાં અમાસ પડી શરૂ થાય છે. આનો
 પ્રારંભ ખ્રિસ્તી શકના ૭૮માં વર્ષમાં છે. ઐતિહાસિક
 સાધનો ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે ખ્રિસ્તી શકના પહેલા
 સંક્રમાં શક રાજ્ય કનિષ્ઠના નામથી આ શક શરૂ કરવામાં
 આવ્યો. અર્થાત્, ગૌદધર્મી રાજના નામનો આ કાળ છે.

આ સન બ્રહ્મચરે પ્રચારમાં મુખ્યે. બ્રહ્મચરે ઈ. સ.
 ૧૫૫૧માં મળી ૫૨ બોરે. તે વખતથી
 હમણી સન આ સન બ્રમચરમાં આશ્રમે. પુર્ણીમાન્તમાનના
 આશ્રમે વદ ૧૦૪ મેજર ૪૨૫થી વર્તિતો આશ્રમે
 ૬.૫ છે. જિન્ની સન અને ૬૨૫થી સનમાં ૫૬૨-૫૬૩ વર્તિતો
 આશ્રમે છે. અંમ, ગા મહેના. ૪૨૫થી, વિજાવતી અને બ્રમચર
 સનનો આશ્રમે એક જ દોષ છે. આ વર્ષ પાકના દાંડામનું
 દોષ છે.

આ સન જિન્ની સન કરના ૫૬૬-૧૦૦ વર્ષ બોરે
 છે. સર્વ જમ નસતમ. ૪૨૫ છે ત્યારે
 સુર સન બ્રમચર આશ્રમે આશ્રમે થાય છે. વર્ષ સૌર છે,
 સાકુર સન મહિના મેદરમ વચેરે માન્ય છે. મરાઠાઓની
 શાસ્ત્રીની સુર સન પન્ને પ્રચારમાં હોય.

આ સન ચિતારીય પ્રાચીન. માન્ય છે. અંમ, ગા સન
 કરના આ ૪૫ વર્ષે ૬૫૦ છે અને બીજી
 મમી સન બીજી મળતોમાં બન્ને એક જ છે આ કાષ
 ૧૨૫ દોષમાં એકે મળતોમાં માન્ય છે.

મંમિમોદથી કુમારી સુધી અને નિતરેલી પ્રાચીન. પ્રાચીન
 કાષ મળતો છે. મહિનાનાં નામ મેર, ૪૫મ
 પ્રાચીન બ્રમચર વચરે. વિ ૪૫૫થી ૫૦૫ છે. પ્રાચીન
 પાકુસામ કાષ ૫૦૫, મિરમ, વચેરે નામો કાષ,
 ૫૦૫ બ્રમચર છે. મળતોમાં ૫૦૫
 ૫૦૫ જ (બ્રમચર) વચરે
 ૫૦૫ નિતરેલી. સર્વ આશ્રમે

આ સન આજરે પ્રચારમાં મુવિલ આજરે ૩. સ.
 ૧૫૫૧માં મળી ૫૨ બેઠેલ તે વખતથી
 હાજરી મળ આ સન અમલમાં આગ્યે પુર્ણીમાના માનના
 આગ્યે વદ ૧ના રોજ ૪૨મી વર્તિ આજે
 ૬.૫ છે. પ્રિમી સન અને હાજરી સનમાં ૫૪૨-૫૪૬ વર્ષનું
 અંતર છે બંધાવના મહેના ૪૨મી, વિલાવની અને અમલી
 સનનો અંક એક જ દોષ છે આ વર્ષ પાકના દગામનું
 દોષ છે.

આ સન પ્રિમી મન કરના ૫૪૨-૧૦૦ વર્ષે એકો
 છે. સુર્વ મન નસાવમાં ૧૧૧ છે ત્યારે
 સુરસન અથવા
 શાફરી સન
 આજે આજે ૧૧૧ છે. વર્ષ સોર છે,
 મહિના મોહમ્મ વગેરે માન છે. મહામોની
 હાજરીમાં આ સન ૫૪૨ પ્રચારમાં હતો

આ સન ચિત્રાનોમ પ્રાગમ. ચામુ છે. બંધાવ સન
 મળી સન કરના આ. ૮૫ વર્ષે હતી છે અને મંદિ
 ૧૧મી માસનોમ અને એક જ છે આ. ૬.૫
 ૧૧૫ દેશમાં એકે મહામોમાં ચામુ છે.

૫. ૫૬. ૫૬મી કુમારી મુર્તી, અને નિમરેલી કાનમાં ૧૦:૫૫
 હાજ મહુ:૫ છે. મહિનામાં નામ મેર, ૪૫૫
 મેરમ અથવા વગેરે મહિ ૬૫મી વેર છે. ૬૫૫
 ૫૫મી માસ ૬૫મી, ૬૫મી, ૬૫મી, વગેરે વર્તિ ૬૫મી,
 ૬૫મી, એક જ આજે છે. મહામોમાં ૬૫મી
 ૬. ૫૫. ૬૫મી મહિમાં સુર્વ આજે ૫૫ (આજે ૫) વર્ષે
 ૬. ૫૫ છે. અને મંદિ ૫૫મી ૬૫મી નિદા. ૬૫મી સુર્વ આજે

(આવજીમાં) વર્ષ સર ચાલ છે. ૧૦૦૦ વર્ષોનું એક ચક્ર એ પ્રમાણે ત્યાં ચોથું ચક્ર દાક્ષમાં ચાલે છે, એમ ત્યાંના લોકો માને છે. ૫૫૭ દહાસર ઉપર ૪ ન ચોખ્ખતાં દાક્ષમાં તેના ઉપરાંત ડોલ્લમ વર્ષ ચાલે છે. ઇ. સ. કરતાં ૮૨૪-૨૫ વર્ષ આ સન કમી છે. ફેરલ દે સમુદ્ર પામેથી પરશુરામે મુજ કપો ત્યારથી આ ચક્ર ચાલુ થયો એમ ત્યાંના લોકોની માન્યતા છે.

આ ચિનાજી મહારાજે જોડ શુદ્ધ ૧૩ આનંદ નામ

સંવત્સર સકે ૧૫૯૧ની સાલમાં સર કપો.

રાજ સક એનું વર્ષ તે ૪ તિથિએ બદલાય છે. બધી

બાળતોમાં એની પદ્ધતિદ શિલ્પમાંના ચાન્દ્રસૌર

અમાન્ત સક વર્ષ પ્રમાણે છે. દાક્ષમાં આ ચક્ર ચાલુ નથી.

અંગ્રેજી રાજ્યસત્તા આ દેશમાં સ્થાપન થઇ ત્યારથી આ

સન આ દેશમાં પ્રચારમાં આવ્યો. સુપ્રસિદ્ધ

ખ્રિસ્તિત સન ધર્મસંસ્થાપક ઇશુ ખ્રિસ્તના જન્મકાલને

આ સક છે. આ સનનું વર્ષ સૌર છે.

પ્રારંભ જનમુખારીની પહેલી તારીખે ચાલ છે. દરેક મહિનાના

દિવસ દરાવવામાં આવેલા છે અને દરેક ચાર વર્ષે એક દિવસ

વધારાનો લાઇને સૌરવર્ષની સાથે એનો મેળ મેળવી લેવામાં

આવે છે. તોપણ એક સો વર્ષ પછી આ મળત્રી પ્રમાણે એક

દિવસનો ફેર પડે છે. માટે દર ૧૦૦મે વર્ષે ફેબ્રુઆરી મહિનાના

૨૮ દિવસ મળે છે. બીજા જર્મીના વખતમાં વર્ષમાંથી એકદમ

૧૧ દિવસ કમી કરીને સૌરમાન સાથે વર્ષની મેળવણી

કરવામાં આવી.

આ પ્રમાણે કાલ સંબંધીની આ માહિતી છે, અને તહેવારોનો ઇતિહાસ આપતાં પહેલાં એ આપવાનું કારણ એટલું જ છે કે

દિનુઝોના સર્વ મહત્વના તહેવારો, નક્કો, માસ, જાગુ વગેરે ઉપર આધાર રાખીને રહેલા છે. દાસમા આ મંમેંધીની માદિની રેલાએક સુચિસિત મજૂનારા લોએને પણ હોતી નથી. તેથી સ્હેને તેમના કુટુંબ માંદેનાં હોદરા હોદરીએને અને સ્ત્રીએને પણ દિનુ પદનિના માસનું, તિથિએનું અને બીજી જાગતોનું જ્ઞાન હોતું નથી. આમજ આપેલા જુદા જુદા તહેવારોના દનિદાસ વાંચનાં પદેનાં ઉપથી માદિની જરાખર ખાનમા સેવાની આમદ-પર્વક વિનંતિ છે. દિનુઝોના જે જુદા જુદા તહેવારો છે તે માદિના મુખ્ય તહેવારોનું વર્ગીકરણ નીચે આપ્યા પ્રમાણે કરી છતાપ.

- જાગુ ઉપરથી પ્રચારમા આવેલા તહેવારો : સંવસર પ્રતિપદા, આપ્તપ્ત જનીયા (અખાત્રીજ), ચાર્તુમાસ, માવજી, નારગીપુનેમ, વિજયદશમી (દસરા), ટીખાવજી (ટીવાજી), ધાત્રી પૂજન, મહાસંક્રાંતિ, વસંતપચમી, દોળી (ફલાહતી).
- ઐનિદાસિક તહેવારો : શી રામનવમી, પરશુરામ જયન્તિ (છઠરા), હનુમાદમી, વામનદાસમી (૧).
- સેવ : (પર્વિક) ત્રિપુરીપોર્ણિમા, મહાસિવરાત્રિ.
- વેંજુવ : ગુલિંદજયન્તિ, મહાએકાદશી (અગીવારસા).
- અર્જતચર્તુદશી (ચોરસ), વૈકુંઠચર્તુદશી (દોલોતસપ).
- દોંનિક : વરસાવિત્રી, મંગલામાસી, ટીવાલો, ચિત્રા અમાચારવા (અમાસ), હરિનાસિદા, જગિપચમી (પર્વિક).
- છાકન : ગોપુત્તમ, જ્યેષ્ઠામૌરી, હરિનાપચમી, સરખ પૂજન, દેવીનવરાત્ર (નોરલી), ચપેણી (૧).
- સોર : રક્તપતમી.
- માજુપત્ત : મજેવ ચતુર્થ (મજેક ચેલ).

પૂર્વજ્ઞેના દરદર્શીપણને લીધે આપણા જે કેટલાએક તહેવારો અસ્તિત્વમાં આવ્યા તે મૂળમાં સામાજિક સ્વરૂપના હતા, પણ વખત જતાં તેમને બધી રીતે ધાર્મિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું. આપણા દેશના બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રાંતોના લોકોની ધર્મચત્તિનો વિચાર કરીએ તો એમ જણાશે કે સાધારણ રીતે વિશ્વપર્વતની દક્ષિણ તરફના લોકો જેટલા કર્મક છે તેટલા ઉત્તર તરફનાં લોકો નથી. આપણા મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણો અને ખેડેનો ધર્મચિહ્નું સાસ્ત્રોક્ત નિયમ પ્રમાણે જેવી રીતે પાલન કરે છે તે પ્રમાણે ગુજરાતના લોકો કરતા નથી. તેપણુ ધર્મ, શ્રેય અને ભક્તિભાવ, જે ધર્મનાં મુખ્ય અંગો છે તે મહારાષ્ટ્ર અથવા દક્ષિણ તરફના બીજા પ્રાંતો કરતા તેમનામાં તીવ્રતર દેખાય છે. તે દેશનાં નાનાંમોટાં બધાં ઉપર ભક્તિનું સામ્રાજ્ય પૂર્ણ રીતે સ્થાપિત થયેલું છે. વાણીયા, કણ્ઠી વગેરેમાં વિવાદ જેવા મોટા સંસ્કારની વખતે પણ મુદ્દનું જેવાનો સ્થિતિ નથી. તે જ પ્રમાણે બીજા ઘણાં વિધિ સાત્ત્વ પ્રમાણે પાળવામાં આવતા નથી. જ્યાં પુણ્ય સંસ્કારની જા દરકાર છે, ત્યાં જે એજીવો તહેવારોમાં મણાપેસા છે તેમાં સામ્રાજ્યપદ્ધતિ નજરે ન પડે તેમાં શી નવાઈ? તેપણુ એકંદર રીતે ગુજરાતમાં ધર્મ તરફ લાગણી સારી છે. ચારે વર્ણનાં મોટાં એટલા બધાં આસ્થાવાળા છે કે તેમાંના કેટલાએક તો દેવનાં દર્શન વગર એક દિવસ પણ ફોફટ ન્હાતા દેતા નથી. આટલી આસ્થા હિન્દુસ્તાનના બીજા મોર્ચ પણ બાગમાં જેવામાં આવતી નથી. બધા તહેવારો અને મતોનું મૂળ સ્વરૂપ અને હતિહાસ સમજીને તે પાળવામાં આવે તો ધાર્મિક ઉપયોગ વિશેષ થાય, પરંતુ હાલમાં આમળની માલક ધર્મનું શિક્ષણ

[illegible]

મુખ્યત્વે દિવસ દરમિયાન વર્ષના સમગ્ર સમયમાં બાંધેલ
 રોડ, રેલ્વે, અને એમના કાર્ગોના સ્થળો દ્વારા,
 સમગ્ર દેશ સુધી પહોંચી અને એના સુધીના સંપર્કમાં
 રહેવા માટેના જે, જે મુખ્યત્વે સરદાર વેલ્લેલાલે બનાવેલા
 રોડ, રેલ્વે, અને એમના સ્થળો દ્વારા

(1) କଳ୍ପମ-ନାମା ସ୍ଥଳ-ସ୍ଥଳ ଲେଖନ ନାମେ (1)
 ଶ୍ରୀ-ନାମା ନାମେ (2) ଶ୍ରୀ-ନାମା ନାମେ (3)
 ଶ୍ରୀ-ନାମା ନାମେ (4) ଶ୍ରୀ-ନାମା ନାମେ (5)

॥ १ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ २ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ ३ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

ચૈત્ર માસની ચાર મહિના સુધી પ્રાણીમાત્રને પાણીની પગ
 રખાવી તે મારતે જલદાન કરવું એને પ્રષદાન કરે ॥ ચાર
 મહિના સુધી પાણીની પગ રાખવાની એવી રીત ન દોષ તેણે
 હરિભાઈ શાસ્ત્રીને પેર કહ્યું આપરો. ચૈત્ર મુદ પ્રતિપદાએ
 મન્ય જાણિ છે, એમ ઠેકાએક માને છે. ચૈત્ર મહિનામાં
 દહી, દૂધ, ધી અને મધ એનાં ત્યાગ કરીને દંબલપ્રજાન્યેક
 એવું મોરીનું વન કરવું. ચૈત્ર મુદ બીજાને દિવન પ્રદેવ તમને
 બાહેનુડ પૂજન કરીને ચંદ્રન કરવું અને તેજ દિવસે દિવસોગીની
 પૂજા કરવી. ચૈત્ર મુદ ત્રીજી એક મહિના સુધી દિવસોગીનું
 અરોધનનુંવન કરવું. એ જ દિવસે રુમચાના દોષોનાત્તર
 આરંભ કરીને તે એક મહિના સુધી ચંદ્રાચરા, બીજા દેવના એના
 પદ અરોધનોત્તર કરેલા ચૈત્ર મુદ ત્રીજાને દિવસે મન્ય જાણિ
 અને નોખને દિવન થી રામજાણિ, એ પ્રમાણે જાણિ ૬૦૦
 કરેલા ચૈત્ર મુદ ૧૧ને દિવસે થી પૂજ્યા આદ્યનોત્તર કરેલા
 અને મુદ ૧૨ને દિવન દમનોત્તર કરેલા તેરમને દિવસે
 અનંતપૂજનવન કરવું અને ૧૩ને દિવસે રીતિદંતે દામન
 કરેલા મિત્રા નમ્રવવાળી એવી ચૈત્રી પૂજાને દિવસે મિત્રવંતનું
 દાન કરવું એ સૌભાગ્યદાયક છે. અને દુધિ, મુદરપાનિ અને
 રાનિવાર એ દિવસે લે ચૈત્રી પુનેમ આરે અને પ્રદાદિક
 કરવામાં આવે તો અમમેધનુ પુન દાન છે એવું ધર્મસંપ્રદ
 મત છે. ચૈત્ર મુદ અગ્રીવાસ, પૂનમ અવશ મેર સંક્રાંતિ એ
 મહેના ઠેકાણુ દિવસે વૈશાખનાનો આરંભ કરેલા દિવસ
 જનની વળે જ દાન પાણીનું દાન એક મહિના સુધી
 કરવાથી પુનપ્રાપ્તિ દાન છે એવો ધર્મસંપ્રદેશ મત છે અને
 ઠેકાણેઠે ઠેકાણે (ધણે બાને વિષય) વૈશાખ આનનું પુન

મેળવવામાં કસર કરતી નથી. આ પ્રમાણે ચૈત્ર માસમાં
ધર્મકૃત્ય છે. ચૈત્ર મહિનામાં નીચે પ્રમાણેનાં ધર્મકૃત્ય કરવાં
એમ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે :

૧ સંવત્સરારંભ, ૨ દેવી નવરાત્રોત્સવ, ૩ રામજન્મોત્સવ,
૪ પ્રપાદાન, ૫ વિદ્યાવ્રત, ૬ બાલોદુષ્ટન, ૭ મત્સ્ય જયન્તિ,
૮ હમનકોત્સવ, ૯ આદોષનોત્સવ, ૧૦ નાગપૂજા, ૧૧ હવનત,
૧૨ અનંગમત, ૧૩ હનુમાન જયન્તિ, ૧૪ વૈશાખ સ્નાનારંભ,
૧૫ મન્વાદિ, ૧૬ કમ્પાદિ.

ગુજરાતમાં રામનવમીનો જન્મોત્સવ પાળવામાં આવે છે.
દોષોત્સવ, ગૌરી ઉત્સવ (હગદર કંકુ) અને હનુમાન જયન્તિ
ત્યાં પાળવામાં આવતાં નથી. મંદિર હોય તો પ્રસંગોપાત્ત
હનુમાન જયન્તિ પાળવામાં આવે છે. ગુજરાત દેશમાં ચૈત્ર
મહિનામાં ત્રિપિંડી કરવાનો રિવાજ છે. એ મહિનામાં
દેવીનો વાર વ્રેષ્ઠ તે દિવસે તથા આક્ષત્થ, અગર તથા
મુરસિનીને જમાડવામાં આવે છે. બૂતપિંચાચની બાધા હોય
એવે ઠેકાણે આ રિવાજ પાળવામાં આવે છે.

સંવત્સરપ્રતિપદા

સર્વેંજ સુધિઃ સન્તુ સર્વેં સન્તુ નિરામયઃ ।

સર્વેં મદ્રામિ વસ્તુન્તુ વા કથિદ્ મમાન્તુવાત્ ॥

“આ નમનમાં સર્વ લોકોને સુખ પ્રાપ્ત થાએ; સર્વ લોક આરોગ્યનો ઉપભોગ લે; સર્વની દૃષ્ટિએ કલ્યાણપ્રદ પ્રસંગ પડે; મારા ઉપર પણ દુઃખનો પ્રસંગ ન આવે.”

દરેક ધર્મના લોક વર્ષારંભના દિવસને યજ્ઞ મહત્વનો માને છે. મુગમાં ન્યેતિપદાએ ઉપરથી વર્તેલા પહેલો દિવસ રેલો દોષ છે; તોપણ તેને ધાર્મિક મહત્ત્વ પ્રાપ્ત થયું છે. હિન્દુ લોક આ દિવસ પુણ્યકાલ છે એમ માને છે. જ્યાં હિન્દુ લોક ચત્રારંભ એ ન વર્ષારંભ છે એમ માનતા નથી. રેલ્યાએક ચન્દની, તો રેલ્યાએક સૂર્યની મતિ ઉપરથી વર્ષારંભ થયે છે. રેલ્યાએક આન્દમાસ અને સૌરવર્ષ પણ છે. વર્ષામિથ પ્રદેશમાં સૌરમાસ વર્ષ થાય છે. તેમજ અને કાનડી

પ્રાત્ર મોઢિના લોકો ચાન્દ્રમાન પ્રમાણે મહિનો અને સૌરમાન પ્રમાણે વર્ષ ગણે છે. મલ્યાળી લોક તામિલ લોક મારક ૪ વર્ષ ગણે છે. * પ્રાચીન કાળમાં મકરસંક્રાંતિ એ ૪ વર્ષારંભ હતો, એવું હાલમાં અવશિષ્ટ રહેલી ધર્મવિધિ ઉપરથી દેખાય છે. પરંતુ આ દિવસ વિચિત્ર ઋતુની સરખાતનો હોવાને લીધે વસંત કાલ એ ૪ થોડા મહિના એ મહિના ઉપર વર્ષારંભનો દિવસ ધકેલ્યો હતો. સુમારે ૮૦૦ વર્ષ પહેલાં કાશ્મીર પ્રાંતમાં ચૈત્ર મહિનો ૪ પ્રથમ માસ તરીકે ગણાતો, એવું આલ્મેરૂનીના લેખ ઉપરથી જણાય છે. ચત્ર સુદ ૧ નો દિવસ ત્યાંના લોકો મોઢા આનંદથી પાળતા અને રાજાએ પરચતુને પાછો હાઠ્યાનો આ દિવસ છે એમ ગણતા. આ તહેવારને અગદુસ (૧) એમ નામ હોવાનું પણ આલ્મેરૂનીએ લખેલું છે. કનડી પ્રાંતમાં વર્ષારંભના દિવસને ' છગાદિ ' કહે છે. અગદુસ, છગાદિ અને સુગાદિ એ સંબંધે એકબીજા સાથે સંબંધ છે કે કેમ એનો ઇતિહાસસંશોધકોએ વિચાર કરવા નેવું છે. શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણ, વેદાંગ, ન્યોતિયગ્રંથ અને ધર્મશાસ્ત્રનો વિચાર કરીએ અને વસંત ઋતુનો પ્રારંભ પણ ચૈત્ર મહિનામાં થાય છે એ વાત ધ્યાનમાં લઈએ તો ચૈત્ર એ ૪ પ્રથમનો મહિનો હશે છે, અને ચૈત્ર સુદ પડવો એ ૪ વર્ષારંભનો થોડા દિવસ છે. સુમ રાજની સત્તા એક વખતે ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમાં બધે ફેલાયેલી હતી, ત્યારે ચૈત્રની સરખાતમાં વર્ષારંભ થતો હતો, એવું પ્રાચીન લેખો ઉપરથી દેખાય છે. ચૈત્રની પછી ને મહિનાને અગ્રમાન મળ્યો તે કારણકે માસ છે અને

* આ સંબંધોની ખુલાસાવાર હકીકત આ પુસ્તકની સરખામણમાં વિવિધ પ્રવેશ ના મહત્વા નીચે એવી.

હારતક ગુદ ૧ ને વર્ણન

માનવનો સંપ્રદાય દ્વાર દિન્દુસ્તીના ટેટાએક બાગમાં છે. વિશ્વ સંવત્રને માનવાસ ધરેન્દ્રને હારતક ગુદ ૫૬વાને વર્ણન મળે છે. નાસત્ર માસિકામાં કૃતિકા નક્ષત્ર પદેણુ દર્શુ નેથી હારતક પદેસો મળિતો. મજાપો દશે ૪૦૭ મદામારતમા માર્મશીર (મામસર) એ જ પદેસો મળિતો છે એમ કહેણુ છે. આભે-રનીના વખત મુથી ૫૫ મામસર જ પદેસો મળિતો. ગણવામાં આવતો દોષ એણુ દેખાય છે. મૂત્ર નક્ષત્રને અમદાવણી ૫૫૩ કહે છે. 'અમ' એટલે મજાગું અને 'હાવત' એટલે વર્ષ. અર્થાત્ તે નક્ષત્રના રાત્રિના અમ બાગમાં વર્ષ છે તે નક્ષત્ર અમદાવણી (કિચા મૂત્રશીર) છે. પૂર્વ રાત્રુની એ સંવત્સરની છેડી રાત અને દ્વાર રાત્રુની એ પદેસી રાત છે, એવા વાત્ત વેદાન્તમાં મળે છે. આ કૃષ્ણથી મૂત્રશીર નક્ષત્રમાં મન્દ દોષ ત્યારે બીજો દિવસ વર્ષ કદ કહેવાનું પ્રચારમાં હતું એમ દેખાય છે. પંચવિંશત્ આદિષ્ટમાં રાત્રુન મળિતને 'કુર્ષ્ણકાણ્ડકંત્રાવ્ય મલ્લપ્રાગ્' એટલે રાત્રુન એ જ નંવત્સરનું મુખ છે એમ કહેણુ છે. આ કૃષ્ણથી વર્ણન માપ ૨૬ ૧ અથવા રાત્રુન ગુદ ૧ નો દોષો જોઈએ હાથમાં રાત્રુનથી કિચિત્ત આમગ મેરની સરખાતમાં વર્ણન માને છે. આ સિવાય બીજા મળિતમાં ૫૫ જુદા જુદા પ્રાંતમાં સૌરમાત્ર પ્રમાણે સૂર્યાના રાશિ સક્રમણ કૃષ્ણથી વર્ણન મનાય છે, તોપણ સર્વમાં મેરને અધિક માત્ર આપવામાં આવ્યું છે અને એ જ સરખાતનો મળિતો છે એમ સાધારણ રીતે દિન્દુ સમાજ માને છે. પોતાને દિન્દુ કહેવડાવનારો દરેક જણ મુલામુમ કૃત્ય કરતી વખતે

સમાજને માટે ખારીને તેને કુર્તવચન કરી નાખવામાં આવ્યો
 એવો કુદિસિનેનો મન થયો જાય છે, અને તેથી હિન્દુ ધર્મને
 ઉતરથી કળા સાગીને તે નાખશેય થશે કે કેમ એવી દેશન
 રેસાએક પુરાણમનાથી લોક અંતઃકરણપૂર્વક પ્રગટ કરે છે.
 પરંતુ એ લોકોને એટલું જ દેવાનું છે કે, જે અને ઉપનિષદના
 ઉપર અધિકૃત એવો હિન્દુધર્મ કદાપિ નાટક થશે નહિ. એનું
 સ્વરૂપ માત્ર વિશેષ કુલત્વસ જનીને તે સનાતન, સાર્વભૌમિક
 અને સાધન એવો ધર્મ જનશે તેને તેવો જનાવવા માટે સર્વ
 મતના લોકોએ માત્ર ખરા અંતઃકરણથી મહેનત કરવાને તેવાર
 થવું જોઈએ.

કાળના જુદા જુદા બાગ દિવા યુગ, એમનો વિચાર
 કરતાં, દરેક યુગમાં વિવિધન કાર્ય કરવા માટે સત્પુરૂષ ઉપમ
 થવાનું જણાય આવે છે (આ સંબંધીનું વિવેચન રુસિદાસપાનિ,
 રામનવમી, મદાએકાદશી, એ મથાળા નીચે જોવું.) કાપરુમમ
 રૂબુ, ગુપ્તકર, ભામ વગેરે સત્પુરૂષોએ જાનવાવનું દુષ્કરિણમ
 થું આવે છે તે જનાનુ. જેનાયુગમાં રામ, વૈદેહી જાનક વગેરે
 આપોંએ મસારનું ગદસ્ય થું છે, સંસારમાં રહીને પન્મર્થ
 રીતી રીતે સાધરો, નિઃશય કર્મ અને સ્વાર્થત્યાગ એની માન્યરી
 રેસી છે વગેરે પોતાના દામલા ઉપરથી સિદ્ધ કરું છે.
 કુલયુગમાં અનેક કપિઓએ મનુષ્યનું પેલ થું દોરું જોઈએ
 તેનો ખુલાસો કરોં. સનકુમાર, નારદ, વઃકરસેવ, વમિદ,
 વિશ્વમિદ, જાનકચક્ર, જાનમુદ, આર્મવાચકનવી વગેરે
 વિચારવંત કાળી સત્પુરૂષોએ અને આર્મ મદિદ્યએએ હિન્દુ
 ધર્મથી પ્રસાદના સિપાસાર જનીને તેને જાનવંત રમણીય સ્વાય
 જાણું. કલિયુગમાં કુદ, રોકરાચન, વગેરે

ટુટી એ જ્ઞાનદોહતવ નિર્ણય છે. આ ટુટીની મધ્યપુષ્પ
 કુંડુમથી પૂજા કરવી, ત્રીપુર અને બાગોએ ઉત્તમ દયામાં
 પડેલાં. મંમલ્લાનાદિ વિધિ પૂરા થયા બાદ નિંબબાણ
 કરવું. મદાન યાગિઓ નિંબબાણ કરીને દેવતાએક વર્ષ સતેજ
 રહેતા દતા એકું પુરાણમાં કરેલું છે, માટે નિંબબાણ
 વિધિને સાત્તનો આધાર મળે. નિંબના (દાંબાના) પ્રાણ
 આંતર લાગીને લીખ, લીંગ, મુદ્ર, શરૂ અને અંતમાં સાથે તેનું
 બાણ કરવું. આરોગ્ય, નય, શુદ્ધિ અને તેજ એવી શુદ્ધિ કર
 વાને નિંબબાણ દારણ થાય છે એવું આયર્વેદમાં મન છે.
 આ દિવસે સદકૃદંબ સદપરિવાર દેવનું દર્શન કરવું. જ્યેષ્ઠા
 પાસે પંચામ વંચાવી ને ધરણ કરીને તેને સિપુ આપવું.
 જ્યેષ્ઠા આમણી સાણનું બરિખ વર્ણવે છે એવી બાવના સાધા
 રણ રીતે દાંબામાં દોરાથી વસાઈ, પાનનમુદ્ધિ, જાપાખર્ચ
 વગેરે બાળનેનો વિચાર બાળક લેખ કરે છે. શાસ્ત્રાનુ વિધિ
 પ્રમાણે સર્વ લોક એ કે ચાલતા નથી, તેમજ મદુરનસમાજ
 સાથે છે. વર્ષ પ્રતિપદનો દિવસ વર્ષ માટેના સાધન
 તણ મુદ્દર્ પૈત્રી એક છે, અને તે દિવસે આરોગ્ય-
 પ્રતિપદવ્રત (આરોગ્યપ્રાપ્તિને માટે), વિધાવ્રત (વિધાનો
 સાધ થવા માટે) અને વિશ્વવ્રત (એકર્ષપ્રાપ્તિને માટે)
 કરવાં એમ બરિખોતર અને બીજાં પુરાણોમાં કરેલું છે. તેમજ
 આ વ્રતનો દાંબમાં પ્રચાર નથી. નવા વર્ષની પ્રતિપદ પ્રામ વર્તાની

લીધું બાંધી તેના ઉપર એક દેવી (પિત્રવનો ચાંતીનો ॥ લાંબાનો)
 બાંધે છે. તે દેવતા ઉપર કુંડના લીલા કરે છે અને સ્નાનનો દારો
 પડેલાં છે અને તેને આનંદના આંજનમાં ડોલો કરે છે એને ટુટી
 કરે છે. ટુનસમાં ટુટી લગવો વિચાર પ્રચારમાં નથી.

સાથે ડુનનાં સર્વ માણસો મમજ્ઞાનાનાં અપોષી નિષ્ઠાન
 બોળન કરી દેવદર્શન કરે છે. ઠેઠેક ઠેકાણે તે દિવસે બીએને
 અને હોડાએને નવા કપડાં આપવાનો રિવાજ છે. પંચાંગ
 મુજબ પછી નિમંત્રિત મંડળીને અત્તર, મુશાન, પાનસોપારી
 આપવાનો રિવાજ છે. ઠેક વખત પેસાદાર મોડેને ત્યાં
 માવનવાદનથી આ દિવસ મદુ જ પુલાલીમાં મુલશયામાં
 ખારે છે. મરીન સમાવડામાંએને બોળને ખારે નિમંત્રણ
 કરવાનો માલ પજુ પહે ઠેકાણે નેવામાં ખારે છે.

મમજ્ઞાના વર્ષોરંમનો તદેવાર મોડા કામમાં પાગવામાં
 ખારે છે. સંવત્સરપ્રતિપદાને આમણે દિવસે ધર મણિના
 રસામીના, હીરા, પાથ વગેરે રત્ન, રજારજાદિ અને બીજા
 અનેક રામાવમાન ઓળે દેવમુદમા અગરિવતરીને દેવના
 આમનની સામે મોડવામાં ખારે છે. પછી સંવત્સરપ્રતિપદાને
 દિવસે પેઢીવામાં એકમે મુખારે એક પેઢી સન માણી રમે પાળે
 વજાન દેવમુદમા પ્રાંજ કરે છે અને તે ઓળેની દાવાની
 (માગી) જારે છે. ત્યાર પછી તેના ડુન મદેના તાલામેના
 સર્વ માણસો (બીએ અને પુરો) એક પછી એક આગે
 નથ કરી તે એકઠીયા બન છે અને તે ઓળેની પાંચ જગા જ
 ખાળે કપડી તેમજ પર નજર નાંખે છે. પછી પાળે વજાન
 હોર મજુને તે પછી એકેક સારંગી, રમ, કુર વગેરે ખાળે છે.
 તે પ નવ દિનુ એક વા રંમણે દિવસે મારે દહિને દનમ અને
 મુલ મણેસ પદાં કુર પાનની નજર પડે તે મ.દ
 મનવેની રહે છે મનવ.જ નિવાર બા નિવાર બંને દાગે
 નથી મારન કમજુને દિવસે પજુ નવ ઘેક મેડો કમર કરે છે.
 આનુ વર્જન તે દેવેદર મનપી કરવા રિવાજમાં આવેલું છે.

ચૈત્ર સુદ પદ્મો એ વરોરંબનો રિવસ ॥ એમ મુજબતમાં
 માનવતામાં આવતું નથી. મદારદ્રમમાં 'મુદી' દબી કરીને તેની પૂજા
 કરવામાં આવે છે તેની રીતે ત્યાં નથી. ચૈત્ર ગ્રામ પ્રતિષ્ઠાને
 વિષે વેણી છે. પંચાંગજન્યુ કરે છે, અને વરોરંબ સાબળે
 છે. મરિયામાં લીમડો, તીખા અને લીમ બેમાં કરીને તેનો
 નિવેદન કરાવે છે, અને પછી તે ખાવામાં આવે છે. ઘેર ઘેર
 લીમડો ખાવાનો રિવાજ નથી.

દેવ અને બોધ

મને તે કારણને લીધે આ વધેરંબ ચૈત્ર સુદ ૧ને દિવસે
 દરેકે દરેક પક્ષ એ મદત્વનો છે એમાં સંદેહ નથી. એકબીજાની
 પ્રેમથી મુલાકાત લઈ નવું વર્ષ સર્જીને મુખમાં જાણ તે માટે
 જાતબિવંદાની પ્રાર્થના કરવી અને અનેક અધિભાષિમાંથી
 અને સંકટમાંથી મજ સાધના આપણું રક્ષણ કરવા માટે અંતઃ-
 કરણપૂર્વક તેનો આભાર માનવે. મજ સાધના આપણે જે
 સામગ્રીમાં કરીએ. ક્યાં દોષ તેનો આપણા મન સાથે તારીખે
 કારણ અને નવા વર્ષમાં આપણું વર્તન વિશેષ સુદ, સાત્ત્વિક
 અને પ્રેમજન્ય કરવાનો નિશ્ચય કરવો. દરેક માણસ જે સામ-
 ગ્રીમાં કામ કરે છે તેની રોજનિષ્ઠિ મરજુ પછી જમગમન સામે
 વચી જનારના માટે ચિત્રગુપ્ત કહે છે એવું હિન્દુઓ માને છે
 આપણે જ આપણા ચિત્રગુપ્ત કહી એ કૃત્ય નોંધવાની જે
 પદ્ધતિ રાખીએ તે પહેલાં કામને વગેરે લગ્ન માણસને
 જવવામાં અનેક કામ કરવાનાં દોષ છે. પોતે કમર પ્રાપ્ત
 કર્યા જ સમાજના એક પક્ષે લરીકે માથે આવી પડ-
 નાવું કામ સારી રીતે પાર પાડવાની જાનતા પ્રેમજન્ય પેાતે જ
 પોતાના ચિત્રગુપ્ત કહવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. સાવાસ્થુ રીતે

જામ માંહેનું સારૂનરસું સમજવાની આકૃષ્ટ આવી કે તરત જ એક નાની નોંધયુક્ત પોતાના છત્ર સારે સાચવી તેમાં આપણે કરેલાં સારાં અને ખરાબ કામની, અનુભવની, વિચારની અને આકાંક્ષાઓની દરેક નોંધ કરવાની રેવ પાડવી. આ પ્રમાણે કરવાથી આપણા પર આપણી પોતાની જ નજર રહેશે અને ચોખ્ખ વખત આવના જ આપણા અંતઃકરણની અંદર સત્કર્મ માટે ઉમેદ અને દુષ્કર્મ માટે પશ્ચાત્તાપ અને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયા સિવાય આપણું પગલું કોઈ પણ દિવસ આગળ પડનાર નથી. આપણે માણસ છીએ, તેમાં પણ આર્થ ક્રપિઓએ સ્થાપન કરેલા સનાતન હિન્દુધર્મના અનુયાયીઓ છીએ, માટે આપણું વર્તન માણસપણાને અને આર્પત્વને યોગ્ય એવું જ હોવું જોઈએ. દરરોજ સૂમાંસ્ત થાય છે તેમ આપણું આયુષ્ય ફીણ થતું જાય છે એ ધ્યાનમાં રાખવું. માટે આપણે આ સંસ્કૃતિ અંતર અને નિયમિત રીતે નાસ થનારા આયુષ્યનો દુરુપયોગ ન કરતા તેનો ખતી કરે તેટલો સદુપયોગ કરતા રહીશું. નવીન વર્ણના ઉદય સાથે અંતઃકરણમાં નવાં આસાપુર ઉત્પન્ન થઈને નવીન વર્ગ આનંદમાં જીવે, એવી સંદિગ્ધા ઉત્પન્ન થવા લાગે છે. અંગ્રિહ સત્તા સ્થાપન થયા પછી અંગ્રેજી શિક્ષણનો અમલ જેમના કપર ખેડો છે એવા લોક જન્યુઆરીની પહેલી તારીખે વર્ધરંભ માનીને નવા વસ્ત્રના મુકારકજાદીના પત્ર દ્વારા પોતાના મિત્રમંડળની મુલાકાત લે છે. આ પદ્ધતિનું અનુકરણ કરીને ચેત મુદ ૧ને રજા એવા હિન્દુ પદ્ધતિના પત્રો મોકલવાની રીત પાડવાનો કેટલાએક લોકો મન દબા જાય છે. પરંતુ આ ઔપચારિક સંસ્થાપક પત્રો કરતા દરેક સંવત્સરે આજન્મા અનાથ બાળકો નરર અપજ્ઞાં તન,

મન અને પન સહિત અનુસાર અર્પણ કરવાનો આપણે નિશ્ચય
 કરીએ તો વધારે સાફ થઈ, આત્મવચની દોરી ભારે તુટીને
 રહી ટકાય નહિ, આટે પરમેશ્વર લશ્કરું તેડું આવતાં જ આ
 મૂલ્યદોષ યાદેનો કારખાર એકદમ જાય દરીને કાન ચિલારી
 નિવત્તવત્ત નગ્ન જલ્યા મટે આપણી નૈવારી દોરી ભેદાયે.
 મંચથી સંપત્તિ લશ્કરથી પ્રાપ્ત કરી ટકાયે, નજ કંપેડું આગેગપ
 પજુ આગેગપચાગે કરીથી મેગથી ટકાયે, લુપ્ત કંપેડું જાન
 અભ્યાસના યોગથી સંપાદન કરી ટકાયે, પરંતુ જ્યં મરેલો
 રાગ મંચા તે મંચા જ, આ માટે દરેક નિર્મેયનો સદુપયોગ
 કરીને દરેક સવન્નના આગંબને દિવસ પેનાનું અભિનંદન
 કરી લેવાની દરેક જાણે નૈવારી રૂપથી ભેદાયે.

અંતો મને પુરે દાવિ કરશેજ । મરા જરં નાન આત્મપ્રાપ્ત ॥
 મહાદેવના વાણી કાળે દરજન । આત્મજાણે ચિત્ત શુદ્ધ કરા ॥
 દિન તે કાળે દેવાળે ચિત્ત । કરમિયાં મન શુદ્ધ મારે ॥
 નુકા ક્ય દિન હોય તો પ્રાપ્ત । જગ કાલ જત ચિદ્વાળે ॥

રામનવમી

મમા અને મહા એ નદીઓની વચ્ચા જે પ્રોત છે તેમ પ્રાચીન કાળમાં કોસલ વંશના રાજિવ કોશ રહેતા હતા તેઓ પૈતાનો સુર્વવચી રહેતા. હરણ એ કોસલ રહેલો રાજા હતો અને અયોધ્યા એ તેની રાજ્યધાની હતી. હરણને કૌસાયા, કૌશી અને સુમિત્રા એ પ્રમાણે ત્રણ રાણીઓ હતી. કૌસાયાને પો રામચન્દ્ર, કૌશીને પો ભરત અને સુમિત્રાને પો લક્ષ્મણ તથા સુગ્રહ, એ મુળ્ય તેને ચાર પુત્ર થયા. એ ચારે જન્મ પુરુષિયામાં નિજ્જાત, સ્વમાને પ્રેમજ, સત્વચની અને નિર્ધન વર્જનના નીકળ્યા, તેથી તેમની સર્વ ઠેકાણે પાલ પાલ થતા સાગી. તેમાં જન્મ રામચન્દ્ર પોતાના સ્થિતને લીધે સર્વ-મુખે ધન્ય ધન્ય કહેવાયા. કાલે કરીને આરો તેમને વિષ્ણુના અવતાર માનવા લાગ્યા, અને તેમનો જન્મદિવસ દેવ શર હ એ ઉત્સવના દિવસમાં ગજારા લાગ્યો. થીસમનું કુંડ ચરિત્ર નીચે પ્રમાણે છે.

[illegible][illegible]

દશરથ રાજા હુંદ મુદતમાં જ મરણ પામ્યા. ભરત નંદીમામમાં પોતાને મોસાળે હતો. તે પાછો આવ્યો કે તરત જ પોતાની માતાએ રામને અરણ્યમાં મોકલાવ્યાની હંકીકતની ખબર તેને પડી. રાજ્યપદારૂઢ ચવાને તે પોતે કળૂક થયો નહિ. પછી તેણે રામની મુલાકાત લીધી અને ચૌદ વર્ષ પૂર્ણ થતાં જ દુરીથી રાજ્યમાં આવવાનું અભિવચન તેની પાસેથી લઈને તે તેમની પાદુકા સાથે અયોધ્યામાં આવ્યો. પાદુકા સિંહાસન પર મુકી ભરત રાજ્યકારભાર ચલાવવા લાગ્યો. વનવાસી રામ, સીતા અને લક્ષ્મણ સાથે પ્રયાગ (અગ્રાહાખાદ)માં બારહાજના આશ્રમે આવ્યા. ત્યાંથી ચિત્રકૂટ પર્વત ઉપર વાલ્મીકિના આશ્રમમાં જઈને રહ્યા. તે ટેકાણે ભરત તરફથી તેમને પિતાના મરણની ખબર મળી. પિતાને આચેક વચનનો ભંગ ન કરવા માટે વનવાસની મુદત પુરી થયા પહેલાં પાછો આવીશ નહિ એમ તેમણે ભરતને કહેવડાવ્યું. ચિત્રકૂટ (બુદેલખંડ માંહેની એક ટેકરી) થી ગોદાવરીની આસપાસ આવેલા દરેકારણ્યમાં રામ દરતા હતા ત્યારે ચર્પણુખા નામની રાક્ષસ જાતની સ્ત્રીનું લક્ષ્મણે (તેનું ખરાબ વર્તન જોઈને) નાક કાપ્યું. આ સ્ત્રી લંકાના રાજા રાવણની બેન થતી હતી. તેની સલાહથી રાવણે રામની પત્ની સીતાનું હરણ કરવાનું ઠરાવ્યું. રામ આશ્રમમાં નહોતા તે વખતે રાવણ તેને લઈ ગયો. રામને અત્યંત દુઃખ થયું અને તે તેને શોધી કહાડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા.

સીતાને રાવણ લઈ ગયાની જાતખી જટાયુ તરફથી મળતાં જ સુગ્રીવ નામના એક બલિષ્ઠ ચોદાને રામે મદદમાં લીધો. તેના બંધુ વાલિએ ઉન્મત્ત થઈને તેનું રાજ્ય હતું હતું અને તેની સ્ત્રીને પણ લઈ ગયો હતો. રામે સુગ્રીવને વાલિ

કરેલા છે, પરંતુ તે રીત પ્રચલિત હોવાનું જણાતું નથી. આ
 હિંસા દુષ્કર્મ અને મૃત્યુ વિરુદ્ધ રોષધર્મમાં હિંસામાં આવે
 છે. રીસાએકે એક પેઢાના જામાં જણ સમજાવ્યો. સાર હતો
 છે. પણ એક તે વિષયે કમલસ જણ કરે છે. રીસાએકે એકો
 દુષ્કર્મ-એક જ મધ્યમ મધ્યે કમલસ જણી દસ જ મિત્ર-
 કોમલ કરે છે. મધ્યમ-મિત્ર. પાંચથી તે નાથી મુઠી રાખવાનું
 વામન, કાંઈ ન, કમલસ વગેરે કહે છે. નવમને વિષયે
 પાંચમને વાંચે. નીચે છે. અરેખા, ત્રિપદિ, રામેશ્વર
 વગેરે રીસા, આ હિંસા અને હિંસા એકાદ દોષ છે, તેથી
 તે એકાદ દોષ દોષ દોષ વાચાનુઓ તે રીસાએ એકાદ દોષ છે.

અનિદાસિક માહિતી

પંચમમ્ અસહ્યો વસાદન કરેલ અરેખા વિસ્તાર
 વધવા જ સુદાસ નામના (સુદુ વંદના) અનર્જના અરેખા સાથે
 પુદ કરવામાં રીસાએકા અનર્જના વંદને પૂર્વ તરતના મામમાં
 વસવા હાથ તેમજે મંત્ર અને વધુના એ નીચેની
 વાંચે. રીસા પેઢાના નામના હિંસા, હાથના રીસા
 પાંચે હિંસાનુદ પાંચે નામનું રાખવાનું કરેલ વસાનું અને કરે
 તરત પેઢાની સદા રાખા કરી તેઓ કુકરકના દોષને હિંસા
 રીસા નામના એકાદના તેમજે માત્ર અરેખાની મંત્ર
 એક દાખરેના મંત્ર નીચે પેઢી તરત દિનુસાનના પૂર્વ
 મામમાં વસવાદ રીસાએકે નું રાખ સ્થાપ કરીને અરેખા,
 રીસા અને રીસાની આસપાસમાં વસવા કરે. આ
 વસવાદના અર્થમાં રીસા, રીસા અને રીસા એકાદ
 રાખ વંદના એકાદ દોષ તે પેઢી અરેખા એ રીસાની અને
 રીસામાં રીસા એ રીસાની રાખવાની હિંસા રીસા

દેશ છે, પરંતુ તે રી પ્રચલિત દોષનું નજીવું નથી. આ ઉપરાંત રામના અને બીજા જિલ્લા જેવાંયેવા દબાવવામાં આવે છે. તેમાંથી તેમ જિલ્લાના પાયા પછી રામજીએ સવ દબાવે છે. પણ તેમ જિલ્લાને ઉપરાંત પછી રી છે. તેમાંથી તેમ જિલ્લાના રામજીએ સવ પ્રમાણે મળે તેવામાં પછી તરત જ મિત્રાન-બોજન રી છે. રામજીના પાયાથી તે નથી સુધી રામાવજીનું વાચન, દીર્ઘન, બળન વગેરે થાય છે. તથા તે જિલ્લા પાયાથી વગેરે નીચે છે. અરોધ્યા, ત્રિપતિ, રામેશ્વર વગેરે તેમજ આ ઉપરાંત અન્યતં ગ્રેવામાંથી દોષ છે, તેથી તે ગ્રેવા દુઃ જેવા દબાવે રામજીએ તે તેમજ બેમાં થાય છે.

ઐતિહાસિક માહિતી

પંજાબમાં અસહ્ય વસાહત કરતા અરોધ્યા વિસ્તાર વળતા જ સુદાસ નામના (રિપુ વડના) અનાવંતા આમેશ્વર સાથે મુદ્દ કરવામાં રાષ્ટ્રવિદ્યા બરતના વચ્ચે પૂર્વ તરતના બામમાં વસવા સામ્યા. તેમજ મંગા અને વમુના એ નદીઓની વચ્ચેનો પ્રદેશ પોતાના નામના લીધે, હાલના રિત્તી પશ્ચિમ દક્ષીણાપૂર્વ નામનું રાજધાનીનું શહેર વસાવ્યું અને યાર તરફ પોતાની સગા સ્થાપન કરી. તેમજ રૂપવંશના દોષને લીધે દીર્ઘ નામથી ઓળખાયા. તેમની માથે આરોધ્યા બીજા એક રામજીએ મંગા નદીની પેલી તરફ હિન્દુસ્તાનના પૂર્વ ભાગમાં પથરાયેલ. એમજે નવું રાજ્ય સ્થાપન કરીને અરોધ્યા, દાર્દ્રી અને ત્રિપતિની આસપાસમાં વસાવ્યું રી. આ વસવાટવાળા આરોધ્યાં ત્રિદેવી, રામેશ્વર અને દાર્દ્રી એવા ત્રણ વંશના ભોગે હતા. તે પૈકી અરોધ્યા એ રામેશ્વરી અને હનર ત્રિદેવમાં ત્રિવિદ્યા એ ત્રિદેવીની રાજધાની હતી. ત્રિદેવી

વંશમાં જનક રાજ અત્યંત પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા. કૌસલ કુળમાં રામચન્દ્રની કીર્તિ અજરામર થઈ મધ્ય. રામના કાળમાં કૌસલ અને વિદેહી એ બન્ને વંશ વિવાહસંબંધથી જોડાયા. જનકની કન્યા સીતા એ જ રામાયણની ચરિતનાયિકા છે. રામાયણકાળમાં આર્યોએ જે પ્રાંત કબજે કર્યો તે ણ્ડુપ હોવાથી, અને સ્વર્નદીના નામથી પ્રસિદ્ધિમાં આવેલી ગંગા નદી આ પ્રાંતમાં વહીને વહેતી હોવાથી તેને કિનારે અનેક તપોવન સ્થાપીને ત્યાં વિદ્વાન ઋષિઓ, ષણ્ણવિદ્યાના મહાન સત્યો વિચારવામાં પોતાનો કાળ ગાળતા હતા. આ પ્રદેસ માંહેના લોકોની સાંપત્તિક સ્થિતિ ઉત્તમ હતી; અને તેઓ તેજસ્વી અને બલવાન હતા એવું રામાયણ ઉપરથી જણાય છે. વાસ્તવિક્કે જ્યારે નારદને પોતે કયા વીર સંબંધી કાળ લખવું એવો પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે તેણે વાત્સીકિને ઇક્ષ્વાકુ કુળમાં અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવા રામનું ચરિત લખવાને કહ્યું; તે વખતે રામના સ્વરૂપનું જે વર્ણન કર્યું છે તેમાં તેનું શરીર સંપૂર્ણ ખીલેલું હતું એમ દર્શાવેલું છે. સ્ત્રીઓની માનસિક અને શારીરિક સ્થિતિ પણ ઉત્તમ પ્રકારની હતી. દેવોએ પતિને પુદની વખતે મદદ કરી. દાનવ-નગરીમાં એકલી હતી તોપણ સીતા રાવણની દુષ્ટ ધમત્રીઓથી ગમરાઇ નહિ. આ ઉપરથી સ્ત્રીઓમાં ધીરોદાત્તતા પૂર્ણપણે ખીલેલી હતી અને તેઓ બધી ડભી નહોતી એમ દેખાય છે. શારીરિક જગના અમારે સાદસના કામો કરવાનું શક્ત નથી. માત્ર રાજકુળમાં જ શારીરિક સંપત્તિ માનુષ પાતી હતી એમ નથી. કદાચ કે જે વખતે રામચન્દ્ર વનવાસને માટે નીકળ્યા તે વખતે તેની પાછળ આશ્વમેઘ અને તેને નમસ્કારી સીમા કુંડી પહોંચાડવાને માટે આવેલો મુદ્ગ એવો લોકોનો

સમુદાય જોઈને રામને આનંદ થયો, એવું વાત્સીદિએ લખેલું છે. તે જ પ્રમાણે રામચન્દ્રના રમને આયોનાં રોગાને લીધે વારંવાર દરેકત થવા લાગી, એવું જે વર્ણન છે તે કુપરથી તે કાળમાં પુષ્કળ રૂપ આપતા જેટલી ગાયો નમરમાં હતી અને ગોધન અને ધાન્યોદિ સંપત્તિથી યુક્ત એવા થોડા મુખમાં દિવસ માગતા હતા એવું દેખાય છે.

દક્ષિણેનો મુખ્ય ધર્મ

રૂઢ અને ધાનથી યત્નનો નાશ કરવાનો દોષાથી તેઓ નહન નાની હમરમાં જ વેદવિદ્યા સાથે મુદ્દજા પશુ શીખતા હતા. શબ્દ કુપરથી જ બાબુ મારવા જેટલી હુલસતા દક્ષિણ લોકો સંપાદન કરતા હતા. શરેરમાં જે પ્રમાણે તેઓ નિર્ભય યત્ન તે જ પ્રમાણે અરણ્યમાં પણ નિર્ભયપણે ડરીને પોતાના શર-સંપાદનના ચોમથી વ્યાઘ્રપદિક દિન પશુનો અને હનન નરમશક રાક્ષસાદિઓનો નાશ કરતા. રામવ્રતમણે ચીતાને કાપ્તની નાવડીમાં બેસાડી અને ચમુના નદીના વિશાળ પટ કુપરથી તેને સુરક્ષિતપણે સામે લઈ જન્ને જાણી તરના તરના લઈ ગયા. આ કુપરથી નદીપ્રવાહમાંથી નિર્ભયપણે જાતારી સીતાની જેટલી તારી/ દરીયે તેટલી જ રામ અને લક્ષ્મણના દૌરલ્લખની અને શક્તિની તારી/ પણ કરવા જેવી છે. દક્ષિણ થોડા જેટલા સચ્ચત તેટલા જ પીરતપાન હતા. મુદ્દમાંથી પગાવન કરવું, યત્નના બાબુથી નાસતી વખતે પીડમાં ધા લાગતો, એના જેવી પીરતને ન ચોમનારી બાળતેનો તેમને અત્યંત પિસાર હતો. અર્ધાન શરીરસામર્થ્ય, શબ્દ-દૌરલ્લખ અને દર્શકોવાંદિ યુગ્મેથી રામાયણકાલિન દક્ષિણે પૂર્ણ હતા એમાં સંશય નથી.

તે કાળના કૃત્રિયો ક્ષાત્રધર્મમાં પ્રવૃત્ત હતા એટલું જ નહિ, પણ જાણતાં અને અધ્યાત્મવિધાના પણ તે પૂર્ણ-પણે જાણુકાર હતા. હિન્દુ ધર્મનો પાયો મજબુત કરવામાં પૂર્વકાળમાં કૃત્રિયોએ ધણી જ મદદ કરી હતી એવું નીચેના વિવેચન ઉપરથી જણાઈ આવશે.

કૃત્રિયોની કામગીરી

વેદકાળમાં જે આર્ચવસાહતવાળા સેકા આદેશમાં આવીને રહ્યા તેમનામાં જાતિભેદ નહોતો. તેમનામાં જે મહાન જુદિશાળી થયા તે વખત જતાં કૃષિના મહાન નામથી જોળખાયા. તેમણે ધર્મકૃત્ય કરવાની અને ધાર્મિક પ્રાર્થના પર સૂત રચવાની શરૂઆત કરી. તેમના પુત્રો પેતાના પિતાનો જ ધર્મી કરના હતા એવું નહોતું. કેટલાએક યુદ્ધમાં, તે કેટલાએક વેપાર અને ખેતીના ધર્મમાં રોકાયેલા હતા. હાલની મારફત ધર્મ ઉપરથી જાત જોળખાતી હોય તે ધર્મકૃત્યમાં રોકાયેલો કૃષિ જે પ્રમાણે જાણજુ હોય, તે પ્રમાણે યુદ્ધમાં રોકાયેલા તેના જ પુત્ર કૃત્રિય અને જીજ્ઞૈય વૈશ્ય હતા એમ કહી શકાય. કાગ્ગેલના હયા મંડળમાં ૧૧૨મા સૂક્તમાં એવા પ્રકારનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં એક કૃષિ કહે છે: “જુઓ, હું સૂક્તો રચું છું, મારા પિતા વૈશ્ય છે, મારી મા દળવાનો ધર્મી કહે છે. આ પ્રમાણે અમે જુદા જુદા ધર્મમાં રોકાયેલા છીએ. જે પ્રમાણે ગાયરમાં ગાયો ચરવા માટે જુદે જુદે રસ્તે જાય છે, તે જ પ્રમાણે અમે પણ હે સોમ, દૈવ્ય માટે તારી પૂજા કરીએ છીએ.” કૃષિઓએ જે અનેક પ્રસંગે પ્રાર્થનાઓ કરી છે તેમાં કેટકે કેટકે

[illegible]

પ્રસંગ આવે તોપણ વચનનો છા માટે ભંગ ન કરવો એ દાત્રિય કુલના હરિશ્ચન્દ્ર રાજાએ આપણા સમાજને શીખવ્યું- રામચન્દ્રના સમરા જનક એ વિદેહી દત્તા એવું રામાયણમાં લખેલું છે. પોતાને બ્રાહ્મણ કહેવડાવનારા ચાતુરહય જેવા અનેક મુનિ જનક રાજાને શસ્ત્રે મથા અને તેની પાસેથી તેમણે બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવ્યું. હરોગ્ય, કૌશીનદી અને બીજા ઉપનિષદોમાં જુદાજુદા દાત્રિયો સામે બ્રાહ્મણો હાથ બેડીને કેવી રીતે બેસના અને તેમની પાસેથી પરમાત્માનું જ્ઞાન કેવી રીતે મેળવના એ વર્ણન કરેલું છે. શેનહેતુ, આરણ્ય અને ગૌતમ, એ બ્રાહ્મણોએ પ્રવાહણ, જૈવાલી અને ચિત્રગંગાચલી નામના દાત્રિયો પાસેથી, બીજા પાંચ બ્રાહ્મણોએ અશ્વપતીકેંદ્રેય પાસેથી, ગાર્ગ્ય જલાહી મુનિએ કાશિવંશના અગત્ય-લત્તુ ગાન્ધ પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી એવું ઉપનિષદો ઉપરથી જાણીય છે. હરોગ્ય ઉપનિષદમાં નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે. જ્યાં પ્રવાહણ અને જૈવાલી પાસે ગૌતમ મુનિ આગા ન્યાટે તેને પ્રવાહણે કયુ :

ન પ્રાક સ્મૃતિઃ પુત્ર વિદ્યા વ્રાહ્મણાન્નચ્છતિ

નમકદુ મર્થેષુ ભોક્ષુ સ્વચર્યેવ વ્રજાત્મમમૂલ્ ।

“ હે ગૌતમ, બ્રહ્મવિદ્યાનો સંસ્કાર તારા પહેલાં બીજા કોઈ પાત્ર બ્રાહ્મણને થતા નથી, અર્થાત્ કે તેઓ જનજીતા નહોતા. મારા દાત્રિયો જ તે બને છે. કાશ્યકે તે તેમને લીધે જ અતિશયમ આવી. ” આવી જાતના ઉત્તરો સંખ્યાબંધ પાત્ર આપી શકાય આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દાત્રિયો જે પ્રમાણે પુરુષધામા નિષ્કાન દત્તા તે જ પ્રમાણે બ્રહ્મવિદ્યામાં

[illegible][illegible]

હું માત્ર તમારા ખાતર હૈં છું. અપજા બાહ્યોશ સંપ રહે અને
 સવેનું હસ્તાશુ કાલ તે મારે જ હું શબ્દપદનો સ્વીકાર હૈં છું,
 એ વને હૈંસર સમિપ્ત વળણી હૈં છું. સર્વ વળા દૈસર શબ્દ
 મેઘરતું અને અસાધ્ય નથી, પરંતુ અધર્મથી અને નિરસની
 પશુ પ્રાપ્તિ કાલ તો તે મારે જોઈએ નહિ " આ પ્રમાણે શબ્દપદ-
 કાગમાં આપાસર હતી

સામાજિક નીતિમત્તા

અત્રિ ઉચ્ચ પાસીએ પદોચ્ચાતું કારણ સુ દત્ત એના
 વિચાર દાતા એમ જાણાય છે કે, સમાજના વખત મળા, જેને
 અમર્યાદ પ્રાપ્તિ હવું હતું એવા આદર્શો પેતાના આચરણથી
 અત્રિ શુદ્ધ અને દુષ્ટાન દાતા તેઓ પશુના નિમ્નથી દાતા
 અપવન અને અધ્યાપન-અધરા પેાને લીધતું અને મૂલને
 શીખારતું-એ જ માનવજાતનું મુખ્ય ક્ષેત્ર છે એમ મનાય
 ને પ્રામ કરવાના તેઓ સદા મત્તા અને તત્ત્વ રહેતા
 મમારમુખમાં મૂલનારા અને દેવ તાલારિક કાર્યમાં
 શુદ્ધાથી દોહમાં પડીને ધર્મ જુવનાર રહેતા રી-
 રીથી મદ્યસ્થાને માર્મ જનારી આપરામાં તે રીક વિવન
 પશુ મુકતા પદોના તેમના પ્રતાપ માટે દુઃખ અને રૂઢ લગના
 નમના એવા એ અધિપતને પદોચ્ચા આદર્શો, નમરમેલ,
 કામપદની મનાને હૈંસ પેતાના અપવન-રિક નિવ
 નેમિત્તિ રહેને પહેલ ન પડે, એ મટે નમરથી અત્રિ
 રહેતા તે રાજના એ અત્રિ આદર્શોના નમ અપર રવ છે
 તેમાં પત્રિ, વિષમિષ, અરુદાપ, વાસ્તિક, અપદુર,
 અરિ પદો પેાના રહેને રમ પશુના મટે છે.

વસિકને આગ્રમ અવેધ્યા નમની બહાર હતો. વાદમી
 તમસા અને નગા નગીના મંગમ પર રહેતા હતા. ગૌત
 જાનકે રાગના જોર હતા અને મિથિલાની પાસેના એ
 આનંદાષક જંગલમાં રહેતા હતા. વિદ્યામિત્રનો આશ
 મંગાને સામે તીર હતો અને તે સિદ્ધાશ્રમના નામથી પ્રસિદ્ધ
 હતો. બારદાજ પ્રયાગમાં રહેતા હતા. અત્રિ, સુઅશુ, અમર
 અને બીજા અનેક ઋષિઓ દંડક નામના બચંકર અરણ્યમાં
 પર્ણકુટિઓ બાંધી રહેતા હતા. તેમના હાથ નીચે અને
 વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન માટે રહીને મુઠ્ઠી એવા કરવામાં આનંદ
 માનતા. આવા પ્રકારની પવિત્ર જગ્યામાં અત્યંત ઉદા
 વિચારથી પ્રેરિત શ્વેતા મુઠ્ઠી ઉપદેશામૃતનું પાન કર
 લઈને પવિત્ર શ્વેતા આદ્યજી, હરિષ અને વૈષ્ણવ વિદ્યાર્થીઓ
 વખત જતા સમાજના આગેવાન બન્યા પછી તેમના ચારિત્ર
 અતુલકરણીય સમજ કરવા લાગ્યો અને એમની જ સલાહ મુજબ
 વર્તવાને મંત્રી અને ચીમંત તત્પર રહેવા લાગ્યા. એવા પવિત્ર
 સમાજનાયક પૈકી જે કેટલાએક પ્રાચીન કાળમાં પ્રસિદ્ધિ
 આપ્યા, તે માહેના થીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ તે પ્રત્યક્ષ અવતાર
 તરીકે મનાવા લાગ્યા. નિષ્કામરૂઢિથી બ્રહ્મકર્મ ચલાવનાર
 આદ્યજીનું ઈચ્છુ કરવું, તેમની નાનીઓની જરૂરીયાતો પૂરી પાડવી
 અને જામ પ્રસન્ન તેમનો સહાર કરવો, એમાં જ મુદ્ધકુશળ
 હરિષ રામદેવ અને ધનધાન્યાદિની સમૃદ્ધિ સેવન કરનાર
 વૈશ્યોને આનંદ અને અભિમાન થતાં; માટે જ તેઓ ઋષિઓના
 સેવા કરવામાં એકપણે તૈયાર રહેતા. વિશ્લેષ:

રામાયણકાળમાં,

૧

બહુ વધુ હતું. રાજ * ૧

જાણીએ આરે છે, તેમ જ તેમનામાં સ્ત્રીએ અને પુરુષ
 ક્ષત્રિયો અધ્યાત્મવિદ્યામાં નિપુણ હોવાનું પણ સિદ્ધ છે.
 સ્વયં અને પરપક્ષ તરફથી પણ ચોખ્ખા માન મળતું. ગ્રામ
 સભામાં ઘોર કરતાં સાત્તિક શુભોની મદદા વિશેષ વ
 મારે જ તે વખતના સમાગમનું ચિત્ર આલેખી વખતે વા
 સદામાર, સત્વરે રૂચિ, ખૂટાવા વગેરે શુભોની મદદા
 છે અને રામાયણ માંદેનાં મુખ્ય પાત્રો પ્રેમાત્મ, સદ્ગતિ
 મેમજ અંતઃકરમનાં હોવાનું કહેતું છે. ધીરામના સમરા

વિરેદી જનક રાજા

ની તોડેશભેદશબ્દે સ્તુતિ કરેલી માધુમ પડે છે. જનકરાજા
 કહેવાતા હતા. જુદાસર પુણ્યોપનિષદમાં એમ કહેતું છે કે,
 પામે જ્ઞાનવિદ્યા ગ્રામ કરવા મારે અનેક વિદ્યાન લોક
 વાગવગમ્ય જાણિ સાથે કરેલો વાલ્મીકિ આત્મમાં સદાયે તે
 રાજાની ચોખ્ખા કેટલી હતી તે સમજાઈ આવશે. મહાત્મા
 એમ લખેતું છે કે જ્યારે વ્યાસ પોતાના પુત્ર શુકને
 સંભળી બરાબર સમજાવ્યું પાડી રામા નદિ ત્યારે તેમ
 જનક પામે મોહ્યો. જનક એ વિરેદી વંશનો હતો તેની
 પૂર્ણપણે નિરૂત્તિ મળે તરફ હોવાથી તેનું વિરેદી એ નામ
 હતું. જનક રાજા એમ કહેતો હતો કે મારી સંપત્તિ અ
 છે, કારણ 'માઈ' એવું કંઈ નથી. સર્વ મિલિલા નગરી
 અભિયુષમા પડે તોપણ માઈ કંઈ જ બળી જનાર નથી
 વખતે જાણિયે પદોએમાં એક વિદ્યુતિએ જ્યારે જનક
 સંન્યસ્તરૂતિની પ્રવૃત્તિ કરીને રાજાસૂત્ર અધ્યાવવામાં બ

વેશ્ય દરવા જેવો છે. તેણે કહ્યું: "શાખ્યાશાખ્યામા બેડે
 માયા જેવો દેખાડે છું, તોયજી હે... જણ પ્રશ્ન
 । ॥ અભિપ્રાય. જ્ઞાનના પોષણી મુનિ મેળવી દેશ
 ૧ દેખી છે, તોયજી શાખ તરીકે મુનિ મેળવવાને દરજ્જા
 "એક વખતે એક જાણને જાણને" તમારી સ્થા: કયા
 ઉપર આવે છે ?" એવો પ્રશ્ન કર્યો, ત્યારે જવાબે કહ્યું
 , તી સત્, વિરતીજી પ્રેમ ઉપર આવે છે, ધરતી તે સર્વ
 । માધીને તોયજી મા. જાણે શાખ અને મરતી તથા
 તી મિથિલા નમરી, મા. ધરતી અને વિશાળ, કદ
 સર્વ ઉપર મા. તી, વધે વિશાળ તેવો એક ક. ૨.
 । મા. મા. વિશાળ મા. કાળજી અને જાણી ક. ૨, અને
 જાણે કુ સમજ્યો કે મા. જાણે શાખ નથી, જાણે, જેવો ઉપર
 । સત્, જાણે છે એવો જુઓ પાણી નથી જાણે ક. ૨.
 એક ક. ૨. જાણે અને જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 "જે ઉપર મનનજી કદ જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 વજી સર્વ જાણે ઉપર જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ન જાણે એ જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જે, જાણે અને જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જે ક. ૨."

જાણે જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.
 જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨. જાણે ક. ૨.

સત્કર્મના વિધિ જ્ઞાનના યુગ્મે ઉપર જુલો તેમજે ૧૪૪૧ મેઘગ્યો
 નો. ધર્મ અને નીતિને રસ્તે મ.જ્ઞાનુ છી રામે ને
 મત તીવ્ર હતું. ને જ વા તેની પ્રજાએ જુલો પાડ્યું. તે કાળમાં
 વિગ્રહ અને સનયનની તરીકે જેની રામની સુતિ થતા
 સાતી ને જ પ્રમાણે પ્રાગવતસંજ રાત્રી જુલો તેમની ખ્યાનિ છે.

રામરાજ્ય

આ યુદ્ધ જ આર્ય રાજવંશવરચાનો દર્શક છે. રુપ
 અને સમૃદ્ધિના નીતનથી પ્રભાવન કુડાસિન રહેતા. વડીય,
 માતા, પિતા, ગુરુ નવા બીજા વગેરે અને રાનરદ સોનો
 માંડ સમાજમા રાજ્યમાર હતો. સોનો એકબીજા સાથે પ્રેમથી
 વર્તતા. કવિની આસકારિક ખાતમા કહીયે તો તે વખતે સક્રિ-
 નિયમાનુસાર અમમા વસંત્રા ને દુર્ગુજ તે જુલો લઈ રહી વાપ
 અને માપ એક જ પાત્રમા પાણી પીતા. નિયમાનુસાર મેપરદિ
 થતાથી અને હાથથી ચકાવેલા ધનેરપદક બવસાવને લીધે
 રેણમા રુપસમૃદ્ધિ લગા અને સોનો તેનો આસ્વાદ દીર્ઘકાળ
 પચત લેતા. એક વખત માત્ર એક જાકળુનો પુત્ર અકાળે મરણ
 પામ્યો ત્યારે તે બાળવની હરીયાદ રામ પાસે મઠ. રામે તરત જ
 તેની તપાસ કરી અને એ અનર્થનું કારણ જાણુંક નામના મુઠની
 તપમયા હતી એમ માલમ પડતાં તેને દેવાન્ત પ્રાપ્તિત આપ્યું.
 આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે ધર્મનું રક્ષણ રામરાજી
 થતું હતું. જાકળુદિ અર્થનું ના પામીકે ધર્મ દેરાવેલાં લગાં
 અને તેમનું હાલપન કરીને બીજે રસ્તે જનારાઓને મારે સિદ્ધા
 દેરાવેલી હતી તથા તેમની અમલખખવણી કરવી એ રામનું
 કર્તવ્ય હતું. રામના વર્તન ઉપર પ્રજાનું વર્તન અવલંબી
 રહે છે, એમ રામ સમજતા હતા, મારે જ તેમજે પ્રજા ઉપર

[illegible]

જા માઈ સ્વર્ગ અને તમારા વિશેષમાં જ મને દુઃખ છે.”
વનવાસનાં દરો રૂમ અને સીતાને એકબીજાના સદવાસમાં
બીજાકુટુંબજન્યમાં નહિ બ્યારે રાજ્ય સીતાનું હરણ દરી ગયે
ત્યારે રામને અનિદ્રા દુઃખ થયું.

વનવાસમયી ઘણા બાળ્યા પડી બ્યારે રામે સીતાને
ત્યાગ દરો, ત્યારે સીતાએ લડમણ સાથે જે સદિશ
દેવતાઓ છે, તે ઉપરથી સીતા દેહી હવ્ય મીટીનાં હતાં
તે જલ્દાજી આવે છે. તેમણે દરું,

“લડમણ મારા બાળ્યા જે હશે તે મારી મિથ્યા
વચનું નથી. મને જનકમાં હોયી જરાની રાજાની બાજા
છે તે પાછાને વારો ધર્મ જનક સર્વે સામુદને માગ
પ્રદાન દેશે. અને તે પરમ પુણ્ય ધર્મનિષ્ઠ આર્પણ
એવો સદિશ દેશે કે ‘અમિમાંથી પમાર દરીને સર્વસમ
મદારાને મારી પવિત્રતાની ખાતરી દરી છે. જાં લોકપરદ
દરીને મદારાને મારો ત્યાગ દરો તે તે પણ હું માથે મ
હું. દારણ કે મારા કુરુ, મારા પરમેશ્વર જે દરો તે આવ
છે. રામ તરીકે આપનો એ પરમ ધર્મ છે કે તમારી સત્તા
દર્શક ન લાગવું નેહવે. આપની કૃપિતે દર્શક ન લા
મારે વાસ્તે મુખના જ સમાચાર છે. એથી તમે મારો ત્યાગ
તેમાં હું તમને દેવ દેવી નથી. દારણ તમારા મુખમાં
મુખ રહેલું છે. આર્પણના વંદ ને માથા હારમાં જે
પ્રથમ વાજ પડી જન્મેજન્મ આપ જ મારા પતિ
વળી અત્યારના નેત્રો વિશેષ ન પાડું એટલા વાસ્તે
દર દરનાર હું. મારા દેહી અને જરાને દરનાર નથી.

૨૫૧ છે. બાણી સંઘીયતા, સદનયીયતા, સત્ય તરફ પ્રેમ,
 છારણા વખેરે ગુણો દિન્દુમ્બાનતા સસજી મજાણા સામ્યાં.
 મેઘેસ્થિનિમ અને બીજા ને જરેયા પ્રચારીએ આ દેશમાં
 પડેલા આવી મયા, એ મર્ચેએ આ બધા ગુણો માટે દિન્દુએની
 તારીફ કરી છે. તામમાં હવનનિર્વાહની મુશ્કેલ પદ્ધતિ-
 રિધતિને લીધે આ ગુણોના કેટલેક ફરજી સોપ મનો ચાલ્યો
 છે. જે આ સમાજની દા મની પ્રગતિ કરવી હોય તે પૈર્,
 દૌર્બ, સાદમ વખેરે ગુણોની સાથે સત્યનિષ્ઠા, સદનયીયતા,
 દન્વદિ ગુણોનું પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. અને આ મીઝન, મીઝાવડ
 લાય જોડલા મરે રામમીના વગેરેના હવનચરિત્રો નોંદ
 આગળ લમેલા મુલાલા જોડે ૧. રામ.૫૫માં વસિષ્ઠપત્ની
 અર્કપતિને લોકો પૂજ્ય મંજુ છે જે રામ તરનો અમાય
 આર કરીએ તો કેટલે પજુ બીજા ૫૫૧ રી. દત્તમ શ્રદિયા
 અને વીર પત્ની દત્તી એમ જાણાય છે.

આગળ કરના કનગલા ફરજાનતા લોકોની જીઓના
 અંત.કરજીમાં પતુ નીનિગત્તે સારી રીતે દાખલ થયા હતા.
 નત્વજાન જેવા મહત્ત રિપેસ સમજવા જોડેલી તેમની રક્તિ અને
 પાતળા હતી. તારા, મદિદરી અને દાંસળા વગેરેનાં રામાયણ-
 મના ચરિત્રા વાચીએ તો વંમની શુદ્ધિ તીવ્ર હતી એમ ચાલજી
 જાણી આવશે. રામાયણકાળમાં સમાજમાના આતુર્વર્જનો
 કર્તવ્યકર્મ જોડેલા દત્તો અને વિચારેલી ગતિ અત્યંત પવિત્ર
 હતી એ જે કે ખરૂં છે તોવજુ

નવીન વિચારોના ઉદય

તે સમાજમાં થતો હતો એમ માનવાને પજુ કાઢજુ છે. વિધામિત્રે
 રસિકતા જરાજરી કરીને રાજાને મરીને ચલાર્પિ થવાનો જે

અતિ દુઃખથી અને ભારે સંકટના દશાણુ નીચે સારા
સારા માણસો પણ પાપપુણ્યના વિચારને ખી રીતે એક બાણુ
મુઠી દે છે તેનો દાખલો લક્ષમણ છે. તેણે રાખને કહ્યું:—

હમે વાત્સલિ તિષ્ઠન્તં સામાયં વિચિન્નેત્રેષમ્ ।

અન્વેષ્યો ન વાત્સોતિ ત્રાતુ ધર્મો વિરર્થકઃ ॥

મૃદાનો દશાવરાણાં ન અંયમાનાં ન દર્શનમ્ ।

વૃણોત્તિ ન તથા ધર્મસંજેન ન તડીતિ મે તિતઃ ॥

ગુહ્યકાંઠ ૮૩, ૧૪-૧૬

"રામ, તમે ધર્મ ધર્મ કહી તેનું જીવથી વધારે જતન કરો છે,
પણ તે ધર્મ તમારૂં તો રાણુ કરતો નથી અને લાગે છે કે
ધર્મ અને અધર્મ માત્ર મનથી ઉપાસવી શકેલી વાતો છે.
જો ખરેખર ધર્મ અધર્મ જેવી કેમ વસ્તુ હોય તો રાણુ
સાચા નામમાં મળેા દોન અને તમને આ દુઃખ પામું તે
પામું ન દોન. ધર્મ પગપણુ માણસો ન દુઃખ ભોમને છે
અને અધર્મથીય સમૃદ્ધિ બામને છે; મારે ધર્માધર્મની વાતો
ન જુડી છે અથવા ધર્મ એ નપુંસક છે, અને તે માત્ર
બામને આપારે ન થઈ રહે છે એમ દેખાય છે. કારણકે
જગથી અને પરાક્રમથી ન સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે. તો પછી
તમે જગ અને પરાક્રમનો ન માર્ગ કેમ સ્વીકારવા નથી ?
મને લાગે છે કે પેસે એ ન ધર્મનું મૂળ છે. તમે રાજ્ય
હોમું તે ન સજે તમારૂં જગ નાશ પામું. જેની પામે પેસો
છે તે ન સુદિમાન, તે ન પરાક્રમી, સર્વ હંફ ને દો ને તે ન
છે. પેસાથી ન આનંદ, વૈભવ ધર્મ, કામ અને મોહ સાધ્ય
થાય છે. ત્યારે તમે પિત્રાની અપદાથી આ વશરો ધારણ
કરી ત્યારે ન તમે અધર્મ ને સર્વ સાધનનું મૂળ છે તેને

ઉગ્રહેદ કરીને રામાયણ જિ તદ્દન સ્વતંત્ર કાવ્ય છે એમ સાબીત કરેલું છે. પણ આ રીતે રામાયણને આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ આપવાથી રામનું અસ્તિત્વ જ નાકચુલ્લ કયાં ખરોખર થાય છે, અને અવતારમાં બનાવેલો રામાવતાર થયો નથી એમ સાબીત થાય છે, એ વાત ધર્માંભિમાનીઓ બૂલી જાય છે. સંસારમાં પછી વખતે અમુક વ્યક્તિમાં આપણે એક શુદ્ધ સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકીએ છીએ. તે ઉપરાંત જો આપણે આધ્યાત્મિક અર્થ લગાડીએ તો દરેક માણસ અમુક શુદ્ધ અથવા દોષની ભૂતિ જ છે એમ કહેવું પડે. એવી રીતે સામાન્ય માણસને અનુસરવાને મુશ્કેલ થાય એવો અર્થ રામાયણનો ન કરતા રામસીતાનું ચરિત્ર તેમની આજ્ઞા મુકવું જોઈએ. એથી તેમના સહયોગનું અનુસરણ કરવાને સમાજ પ્રેરણા અને દિવસે દિવસે સમાજ ઉમે ચડતો જશે. આપણા તત્ત્વ-જ્ઞાનમાં વિશેષ ખુબી તો એ છે કે તેથી આપણને શબ્દોના આડંબરની ટેવ પડી મળે છે. આ સિધ્ધિ સુધારવાને સાધુ-સતોએ વારે વારે એ આડંબરને દૂર કરીને શુદ્ધ ધર્મ સમાજની આગળ મુકેલા છે.

રામાયણમાં આવેલો અકાંક્ષારીક ભાગ તેમજ અતિચર્યોક્તિ વાળો ભાગ બાદ કરીને જો આપણે માત્ર રામચરિત્રનો જ વિચાર કરીશું, તો આપણને માત્રમ પડશે કે

રામ ઐતિહાસિક પુરુષ

છે. તે શાક્યનિક નથી. કૌસલ અને ત્રિશેરી વંશના લોકો દિન્દુસ્તાનના પૂર્વ ભાગમાં વસ્યા પછી ઇલ્લાહ કુળના રાજા દશરથના કુટુંબમાં શ્રેયોની અદેખાઈથી તેના પુત્ર રામને વનવાસ જવું પડ્યું.

તે સમયમાં એકપત્નીવત્તી પ્રથા ચાલુ હતી. એવી
 વખતે એક કરનાં વધારે સ્ત્રીઓ બાપને જ કરવામાં આવી
 હતી. પણ ખાસ કરીને કુતિરોમાં એક કરનાં વધારે સ્ત્રીઓ
 કરવાનો સિવાજ હશે એમ માન્ય પડે છે, કારણકે દશરથ
 ચાલના અંતઃપુરમાં જણ પટરાખીઓ ઉપરાંત સારીવળમાં
 સ્ત્રીઓ હતી. મુખ્યત્વે કરીને કુતિરોમાં અનેક સ્ત્રીઓ કરવાનો
 ચાલ હતો, છતાં તેમનામાં પણ એકપત્નીવત્ત મદતરતું
 મળતું એમ માન્ય પડે છે. કારણકે રામના એકપત્નીવત્ત
 માટે તેની પ્રસન્ના કરવામાં આવી છે. અનેક સ્ત્રીઓ કરવાથી
 કુટુંબમાં ક્ષેત્ર વનો એ આપણે રામાયણમાં કૌસેલીની વાત
 જણાવી જોઈ શકીએ છીએ. કંઈકસને લીધે રામને વનવાસ
 હતું પણ તેનું કશું એ બાબતું કે દક્ષિણ દિગ્ગુલાનમાં
 આખોંતો પ્રવેશ થયેલ વખતના નહીંના દક્ષિણ બામમાં મેદાવરી
 ની સુધીના પ્રવેશમાં તે સમયમાં અવંતર અરુણ પથરાયેલું
 હતું. તે અરુણ દંડકારુણ નામથી સુપ્રસિદ્ધ હતું. તે સમયે
 અરુણમાં વેદાહીન કાવિઓના વંચન રહેતા હતા. તેમના નામ
 પણ પહેલાના કાવિઓ જેવાંજ હતા, તે વખતથી એમ માન્ય
 પડે છે કે કાવિઓનાં નામ અટક પ્રમાણે પડતા હતા. એમ ન
 હોય તો વેદાહીનના કાવિઓ રામાયણના સમય સુધી, એટલે
 ભગવત ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી છતાં હોય એમ માની શકાતું
 નથી. આ કાવિઓ દંડકારુણમાં રહેર આત્મનો બાંધીને વહેવા,
 તે સમયમાં પેરાશુક રામના દેવતાઓની પૂજા કરવાનો
 સિવાજ ન હતો, પણ હંડ, ચંદ્ર સિંહ, સોમ, વદન, સૂર્ય, મનુ,
 કૃષ્ણ, વાલુ, આવી વગેરે વેદમાં વર્ણવેલા દેવતાઓનાં મંદિરો
 આશ્રમ પાસે બાંધીને તેમના પ્રીતર્થે વડ કરવામાં આવતા.

ગોદાવરીના ખીજ તીરથી લંકા * સુધી અનાર્પ લોકો
 નેના હતા. આ અનાર્પોનો રાવણ નામે રાજ લંકામાં રહેતો
 હતો. રાવણનું ખરૂં નામ દયાનન અથવા દશકંક હોતું નોંધવે.
 આ ઉપરથી જ તેનું વર્ણન કરતી વખતે તેને દશ મોઢાં હતાં
 એમ વર્ણવ્યું હતું. રાવણ તરીકે તેને જે નામ આપવામાં
 આવ્યું હતું તે તો તેના બહુ માનદર્શક સાર્વભૌમ વૃષભિને
 અર્થ સુચવવાને અપાયેલું હોતું નોંધવે. રાવણના દીકરા
 તેમજ સમાવદાલા સર્વને એક જ મોહાવાળાં વર્ણવામાં
 આળ્યા છે. તેના બાહ્ય વિભીષણને પણ એક જ મુખવાળો
 વર્ણવામાં આવ્યો છે. આ રાક્ષસો રમે ધાળા, શરીર જળરા
 અને સ્વભાવે રાધાર્થી અને તામસી શક્તિના હતા. તેઓ દેવ
 દેવતા તરીકે પૂજન કરના અને વિશ્વનો દ્રેષ કરતા.
 આર્પોના ધર્મ માટે તેમજ તેમના દેવતાઓ માટે તેમને
 તિરસ્કાર હતો. આર્પોના યજ્ઞયાગદિકમાં નિમ્ન સાચવામાં તેઓ
 ગુણાયેલા રહેતા. વળી તેઓ નરમાસમશ્ચક અને સ્ત્રીઓનું
 હરણ કરનારા હતા એમ પણ જણાય છે. સ્ત્રીઓનું હરણ
 કરવાની પ્રથા તેમનામાં માઘની હતી, માટે જ તેમની વિવાહ-
 પદ્ધતિને રાક્ષસવિવાહ એ નામ મળ્યું આપ્યું હતું. આવા
 અનાર્પોનો નાશ કરવાને ક્ષત્રિયો હમેશાં તૈયાર રહેતા હતા.
 ઋષિઓએ પણ તેમના દીક જળર લીધાનું જણાય છે.
 અગસ્ત્ય ઋષિએ પ્રથમ રાક્ષસોને સારી પેઢે હાથ બનાવ્યો
 હતો એવો ઉલ્લેખ સમાવધુમાયી મળી આવે છે. રામ અને

* હાલમાં જેને સિલ્હમ કહે છે તે જ લંકા છે એમ કેટલાએક
 સમજે છે કેટલાકાનું એમ માનવું છે કે લંકા જેલ વિષ્યાદિન
 પાસે જ પશ્ચિમ સમુદ્રમાં હતો અને હાલમાં તે હાલ પથો છે.

હાથથી નહીં હતા ત્યારે વિશ્વામિત્રે પેદાના આશ્રમમાં
 હઈ બસને લેખને દાણે મેરઘાકે ગામોનું નિકાલ દાખ્યું
 હતું. ચામચે વનરજમાં મથા રહી લેખના અગ્રુક પદામને
 હવે મેરઘાકે સાવલિકે અને નરમદાસજીકે માર્ગે લેખના
 ભેગ રહ પડ્યા. અત્યારે બપોરે લેખને મુખ મરણ પેદાના
 કુમ્ભપરિવર સાથે ધારાપીર્દમ. નાચ પાન્યો ત્યારે દક્ષિણ
 દેશમાં રામચેની સંગ. નાચ પાન્યો અને વિશ્વામિત્ર
 માર્ગેકે માલ રહ રહે. આથી નાચી મેરઘા પેદાપણ રામચે
 ઉપર લેખે ચામચી મુખ રવાન રહ અને લેખને વૈષ્ણવ
 ઉડી હા આપેલી લેખ કુમ્ભ કરી પડી. રામે જે માર્ગે
 અધરેપણ રહો તે મેરઘા માર્ગે અનાપો પણ આપ્યા હતા.
 દક્ષિણ દેશના કુદ પાન્યો રામચેનો નાચ કરે. એ
 ચામચનું મુખ કરી જ રહુ, મારે એ લેખ અરનાનું મુખ
 રામે છે એમ મેરઘાકે દર્શન નથી. હવે

વાનર એ કોણ

એ પ્રશ્ન રહે. લેખને વાનર મેરઘામાં આવ્યા છે તે
 ખરેખર વાંછાં હતાં એમ મેરઘાકે જ નહિ, મારણે વાનર
 લેખાએ જાગવાન અને સાર્વજનિક ચામ ચામવાને જે મેરઘાકે
 લેખ સાથે જાણ પડી તે લેખા મુકકુશળ હતી એમ નિદ
 રાખ છે. હાલના, પડી, મુખી, નાચ, અંતર એમને
 વખતેવખત પ્રમદ મેરઘા ઉદાન વિચરે, એમનાં મુખ મારે,
 લખેલિય વર્તન, એ વખતે વિચર કરીને કરીને તે
 વાનરો એ આલિષ્ટ જનિત અને સત્ત્વર્થ આશ્વનારા રોક
 હતા એમ સમીપ રાખ છે. પણ કરીને તે લેખા વિનુસ્તાનના

અસહના વતની હોવા જોઈએ. તેમનો પહેરવેશ, મોઢાં રંગવાની પદ્ધતિ, મસ્તીખોર અને હોઝરવાદી સભા, વગેરે દારણોથી તેમને વાનર નામ આપ્યું હતો. જે પ્રમાણે અમેરિકાના અસહના વતનીઓ(રિડ-ઇ-ડીપન્સ) પક્ષીઓનાં પીંજાં ધારણ કરતા અને જુદાજુદા રંગથી પોતાનું સરીર રંગતા તે પ્રમાણે અસહના એ વતનીઓમાં વાનર, રીંછ અને પક્ષીઓ જેવાં કેય ધારણ કરવાની રીત હતી એમ લાગે છે. જટાણુ ઉપર જતાવા પ્રમાણે મોઢા અસહના વતની માફેનો હતો, અને તેણે સિવાજી ગમાણે પોતાના સરીરને પાંખ અને પીંજાં લગાડ્યાં હતાં તેથી તેની ગણના પક્ષીમાં કરી હતી. હનુમાન એટલું બધું શુદ્ધ બોલતો હતો અને તેની વાત્સરચના એટલી બધી ઉત્તમ હતી કે તેની વાણી સામળીને રામ આશ્ચર્ય પામ્યા હતા.

હનુમાન, અંગદ અને તેમના જાતિબાહ્યોમાં ખાસ શુભ એ હતો કે તેઓ સાહસિક, શરીર અને રાજ્યનિષ્ઠ તેમજ સ્વામિનિષ્ઠ હતા. અંગદે રાવણની, સભામાં જાઇને જે વિદિ કરી તેને પ્લાનમાં લખ્યો તો તે વાનર હતો એમ મોણ કહેશે ? પોતાને જ મારી નાંખવાની દુરમને કરેલી યુજિથી તેની જ નમરીને જાણી મુકનાર હનુમાનને મોણ મર્ફટ કહી શકે ? લંકાના ઘેરાને ફોલ્ડમંદ કરનાર સુધીવ તે સમયનો મહાન યુદ્ધકલ્પ સેનાનાયક હોવો જોઈએ. એ સર્વ વાનર ન હતા પણ માણસો જ હતા એનો પુરાવો રામાયણમાં મળે છે. જ્યારે રાજે લંકાને ઘેરા પાડ્યો ત્યારે તેણે પોતાના સૈનિકોને આજ્ઞા કરી હતી કે તેમણે મનુષ્યનું રૂપ ધારણ ન કરતાં મર્ફટ રૂપે જ યુદ્ધ કરવું. પણ ત્યાર પછી તે દેવના અવતાર

હતા એમ સાબીત હત્યારે વાતો દોઢોએ તેમના મુખેનાં
અફસુસ વાતો જોડી દાદી અને તેઓ મેઘા મેઘા ખડો અને
આખા પાંચે ઉપડી જતા હતા એમ લખ્યું. ઘાટીઓ
જોને પથરથી સજાર આ વાત જાણિ સાથે આવેતો
સમાજમ રાખતી સિમિલુ લગ્નની સરદીને દીપે કરો તેમની
જાગણી રહેલુંથી તેમને વાતર લીકે વર્ણવ્યા તેથી પાછળથી
પણ તેઓ વાતર લીકે મનાવ્યા દાનથી જાણુ છીરે દંદાવ
એવ મેઘા દાનવત્ત મજુરો છે એવી માનવતા મેઝેલિનિસના
સમયમાં હતી, તે તે સમય પહેલાં મેઝેરો વર્ષ ઉપરના
હુમલાના જાનિમજુઓને વંદા મજુરામાં આવે તેમા
નવકં થી? આ લોકોને ગુસ્સો ફાપ આવતા હતા તેથી
તેમના ઉપર તેમને વેર હતું માટે રાખ જેવો આવેરાજ
મગનાં જ તેઓ ગદુ જ જાતરથી ઘેરો ઉપર સરારી હત્યારે
નાહ્યા એ પ્રમાણે દિવસમાંથી આવજુને સામાન્ય સાર
મગ રહે છે.

રુઆવજુનો સુમય

રાખ ભારે જાનવ, રુઆવજુ ભારે ઘખવામાં આવ્યું
એ જાનવનો પ્રથ સરિધો સારે હતો છે. હિન્દુઓની એવી
માન્યતા છે કે રાખવેરે ત્રેવા સુમય રાહ મથા; અને તેમના
પહેલાં જ વામીકિએ રુઆવજુવખી મુકેલું હતું. કીડુવજુનો
જાન્ય હાજર સુમયાં કરો. મડલન કે મધ્યમારેડની રચના
રુઆવજુ પછી રાહ છે. રુમયેડું આવતાર સાતમે છે અને
ફૂલુનો આવતાર નેચ પછી છે. વુયોની મજુરો પ્રમણે રુમયેડું
રથને હાજરો વર્ષ રાહ મથાં છે. રુમયેડું લેવ જ ખીલ

પંડિતોએ રામાયણ માટેનો ન્યોતિય વએરેનો દરેકો
 હક્કેખ ધ્યાનમાં લઈ રામાયણ ક્યા સમયમાં રચાયું તે ન.
 કરવાનો પ્રયત્ન દરેકો છે. રામાયણ લખાના પછી ઇ. સ.
 પૂર્વે ૫૦૦ વર્ષ અને પછીનાં ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષ સુધી તેની
 અંદર જુદા જુદા લેખકોએ વધારો કર્યો એમ સાબીત કરવામાં
 આવ્યું છે. રામાયણના ૭ કાંડ છે અને તેમાં ૨૪૦૦૦
 શ્લોક છે. આ શ્લોકોની રચના મોટે ભાગે અનુક્રમ ઇંદમાં
 કરવામાં આવી છે. હેરેકો સાતમો કાંડ ઉત્તરકાંડના નામથી
 પ્રસિદ્ધ છે અને તેની રચના વાલ્મીકિએ નથી કરી એમ
 પંડિતોનું માનવું છે, કારણ કે જો કંડ વચનાં આપણને
 રામાયણ સમાપ્ત થયેલું હોવાનું સ્પષ્ટ જણાય છે. કેટલાક
 પશ્ચિમના તેમજ પૂર્વના પંડિતોનું એવું માનવું છે કે રામાયણ
 મહાભારત પહેલાં રચાયું છે અને તેની અંદર ઇ. સ.
 પૂર્વે ૧૫૦૦ વર્ષના સમયની સામાજિક સ્થિતિનું વર્ણન કરેલું
 છે, તથા મહાભારતનું રૂઢ કોની પછી ૨૦૦ વર્ષ સુધી.
 વળી કેટલાકની માન્યતા પ્રમાણે મહાભારતના સમય પછીની
 સામાજિક સ્થિતિ રામાયણમાં વર્ણવેલી છે. સત્યજીત નદીયા
 પૂર્વ તરફ યજુના અને મગાનદીના રાગદુપ પ્રદેશમાં ભરત
 (કેકે) વંશના આર્યોએ જે મોટી વસાહત કરી દિંદી
 (હસ્તિનાપુર) નામે સહેર વસાવ્યું તેમના વંશમાં પાટળયથી
 જે મુદ્દ સુધી તેનું વર્ણન મહાભારતમાં કરવામાં આવ્યું છે.
 મહાભારતમાં ઇ. સ. પૂર્વે ૧૩૦૦ વર્ષ અગાઉની આર્ય જાતનાની
 માહિતી મળે છે. તે વખતે તેમનામાં ધર્મ, ન્યાય વગેરે
 ગુણોનો વિકાસ વિશેષ પ્રકારે થયો હતો એમ આપણને
 તેમના મુદ્દના હત્તાદ ઉપરથી માલમ પડી આવે છે. વખત

જાતાં પાને પાને સમાજમાં શુભ પ્રસરવા સામી અને પુદને
 ઉત્પાદક હોય. અને જે વખતે સમાજમાં પુદને બદલે
 નૈતિક આચરણનું મદત્ત વધારે મનાય છે સાચું—મનસખ કે એક-
 પનોત, સંયુક્ત, મેમમેલકાવ, પતિવ્રતાપથ, સંવચન
 વગેરે નૈતિક ગુણોનું મદત્ત સમાજમાં વધવા સાચું—તે
 સમયમાં વાત્સીદિએ રામચરિત લખીને અમરપ્રીતિ મેળવી,
 જૂજીગતી રહિએ રામરાજના વિભાગનો વિચાર કરીએ, અને
 સામાજિક કલ્યાણના તત્ત્વ પ્રમાણે સામાજિક અને નૈતિક કલ્પનોનો
 વિચાર કરીએ તો રામાયણ મદામારન પડીનું હશે, એમ કેટલાક
 પ્રતિપાદન કરે છે.

એમ તેમ દોષ તોપજુ એટલી વાત તો નિમિત્ત છે
 કે ૧૩૦૦-૧૪૦૦ વર્ષ ઉપરની આજીવનગતી રિવિન
 અમરવામાં રામાયણ પડી જ મદદ કરે છે એમ કોઈ
 ના પડાય એમ નથી. કાલે કરીને

રામ એ સાનમી અવતાર

છે, એમ સમાજવામાં આવ્યું. ધર્મમાર્ગે આસનારને કુ
 તરથી દુષ્ટ આપવામાં આવતું દોષ તો તેનો નામ કરવ
 પડેપર અવતાર લે છે એવી તે વખતે સમાજમાં માન
 હતો એમ જાણાય છે કારણ કે

યદા યગે સ્થાનિ યંચ શ્રાણા તદા રુજો રાવનં માયુષેતુ
 એતું અનુશાસન પર્વ (૧૫૬-૧૨)માં કરેલું છે. વળી ગી
 તો આ સંબંધમાં ધીરુએ અર્જુનને સ્પષ્ટ રીતે કરેલું છે

યદા યદા દિ પંથસ્ય સ્થાનિર્નિશ્ચિતિ માતલ ।
 અનુશાસનમપ્યંય નદાન્નન ગુણામયમ ॥

એમ દેવતાનું મનનું છે. મદાભારતના દાનિપર્વમાં ત્રીચેનો
શ્લોક છે:-

દંભઃ કર્મણ્ય મરણ્ય પ્રાદુર્ભાવાદિચોતન ॥
જ્ઞાતો મોર્ત્યિદય કામનો દામ તદ વ ॥
રામો દાનતરિચંદ્ર મજ્જત કન્ધિરંદ્ર વ ॥

આ અવતારોમાં ગુદનું નામ નથી; અને આપણે
વિષ્ણુ ભગવાનના જે દસ અવતાર મનાય છે તેવી અંદર દસા-
વતારનું નામ મળતું નથી. ગમાયણમાં અયોધ્યાકાંડમાં
(૧૦૬-૮૪) ગુદને ચોર અને નાસ્તિક કહેલા છે.

યથા દિ જોર ઇ તથા દિ શુદ્ધજ્ઞાનનં નામિદમ્ન વિદિ ॥

પણ આ વાક્યને આગમપાઠના દશે સંબંધ નથી
તેથી તે પાઠગથી હમેશામાં આજુ દશે એમ મનાય છે.
હ. સ. ની પાંચમી સદીમાં વાયુપુરાણ સમયમાં આજુ છે એમ
મનાય છે. એ વાયુપુરાણમાં સમ એ વિષ્ણુનો અવતાર ॥
એમ સમજેલું છે. ભીષ્મ પુરાણમાં પણ સમ એ પરમેશ્વરનો
અવતાર કહ્યા એમ સમજેલું છે અને તેમને પરમેશ્વર જોવા
પૂજ્ય માનેલા છે. હ. સ. ૧૦૧૮માં અમિતગાનિ ઘણ મરો
તેણે રામનાં પુત્રજ વનાણુ કહેલા છે અને તેને સર્વજ, સર્વ-
વ્યાપક વગેરે વિશેષણો આપેલાં છે. આ ઉપરથી તે સમયમાં
સમ તથા બદુજ પુત્રપુત્રિ દશે એમ માનુમ પડે છે.
પ્રખ્યાત અમરોગીશનો કર્તા અમરસિંહ હ. સ. ની છઠ્ઠી
સદીમાં ઘણ મરો, તેણે દેવતાઓના નામ પોતાના કોણમાં
આપેલાં છે. તેમાં રામનું નામ આપેલું નથી, પણ તેના જ
સમયમાં વગ્નદમિતીર ઘણ મરો તેણે કૃષ્ણ, સૂર્ય, યમ

વગેરેની મૂર્તિ સ્થ રીતે બનાવવી તે કહેણું છે. તેણે રામની
 મૂર્તિ પણ બનાવવાની રીત બતાવેલી છે. આ ઉપરથી
 આપણને એમ માનવાને કારણ મળે છે કે તે સમયમાં રામને
 અવતાર તરીકે માનતા હતા, પણ અત્યારની પેઠે તેનાં પૂજન-
 પાઠ-બ્રજન વગેરે તે વખતમાં ચાલતાં ન હતાં. ધર્મિક
 ક્ષિપ્રોમાં હિન્દુઓને વિષ્ણુના ૨૪ નામનો ઉચ્ચાર કરવો
 પડે છે તેની અંદર રામન, નરસિંહ, કૃષ્ણ, વગેરેનાં નામે
 છે, પણ જે રામનામને અનિશ્ચય પવિત્ર માનવામાં આવે છે
 તે તેમાં દેખાતું નથી. આ ઉપરથી રામની ઉપાસનાનો
 નવાજ પ્રાચીન કાળમાં ને હતો એમ માનવાને આપણને
 નબળા કારણ મળતું નથી. ઇ. સ. ના ૧૩મા સૈકામાં રામની
 ઉપાસના ચાલુ હતી. મધ્ય કહે આનંદતીર્થ રામના બહુ જ
 બક્ષ હતા. તેમણે દિગ્વિજયી રામની મૂર્તિ બદ્ધિશ્રમમાંથી
 આણી અને જગન્નાથપુરીમાંથી રામસીતાની મૂર્તિ લાવવાને
 ૧૨૬૪ની સાલમાં નરહરતીર્થને મોકલ્યો. એ જ સતકમાં
 માદ્રિએ લખેલા યનખંડ નામના પુસ્તકમાં રામનો જન્મઉત્સવ
 કેમ ઉજવવા એ લખેલું છે. જદ્દહારિતની સ્મૃતિમાં પણ રામ
 એ અવતાર છે એમ જણાવીને તેની પૂજા કરવી એમ લખેલું
 છે અને તે તુલસીદાસના રામાયણને વેદ જોરણું માન આપે
 છે. ગમાનન્દની સિખ સાખા રામાનન્દના નામથી પ્રસિદ્ધ
 છે. તે રામાનન્દના ૧૨ ક્રિષ્ણો પૈકીના પ્રસિદ્ધ જે કબીર તેણે
 પણ રામબક્તિના મદિમાં વધાર્યો. દક્ષિણ પ્રદેશમાં રામદાસ
 ત્યાગેને લીધે રામની પૂજા કરવાનો આજ ૧૭મા સૈકાથી
 શરૂ થયો અને ધણે ઢેકાણે રામ, સીતા અને હનુમાનનાં
 મંદિરો સ્થપાયા. કાલીદાસનો રમુવંચ, ભવજાતિનું મદાનીર

મરિત અને દગર સમચરિત, એનાં બન્નુ ખાતર રામ.૧૫,
 સંધાને રામચિત્ર, એનાં બંધનાં ૧૦૮ રામ.૧૭, અખ્યાન
 રામ.૧૭, ગામચીત્ર એ સર્વ પ્રકારે હરિ રામચંદ્રનું મધ્ય
 દેહ પુ અને દરેકના મધ્ય. રામચંદ્ર વિશે પૂન્યપદ્ય ૧૬૮૫નાં
 રામ.૧૫ના નરપદ્ય. વિદુશ્વતી પુત્રી પુત્રી બાદમાં તેમજ
 પુત્રીની બાદમાં જુ. ૬૫૫ વર્ષકિમે તે રામચંદ્ર સર્વ,
 હેરા, એનાં નીચા વચેરે મુજેનુ વર્ણન કરીને જૂન આરતનાં
 બનાવે છે. ગામને પણ બીજા પ્રાચીનની પેઠે જ રામ, હાં,
 દેહ વચેરે રા. ૬૮૫ અને પેટનાં એનાં ૬૫૨ વિગત
 મેઝવરા તે બીજા પ્રાચીનની માદ હેરી પડી, એવું ને
 રામ.૧૭ના બનાવું છે એ બધાનો વિચાર કરીને તે
 ગામને પરમેશ્વરના અગર મળવાનો વાર્ષિકિયા વચાર દેવ
 એમ લખવું નથી પણ દુષર્ણકાને ને તેને સામાજ
 વિપ્લવ. અગર દેહ છે. અગરે રામ.૧.૫નાં મરિત. ૬૨
 હેર મધ્ય છે. પણ દેહો એમ મને છે કે રામ.૧.૫ એ જ
 મેઝવું સાધન છે અને તેથી રામ.૧.૫ જુ. ૬૫૫ રામચંદ્રી
 વચારમાં આંર છે. ફર વિદુશ્વતીના લખમ દરેક પ્રાચીનને
 દુષર્ણકાસના દુદા આગરે છે અને નહીં જાનિ દેહો ને
 રા. ૫ છે. દેહકાને તે દરેક રામ.૧૭ ૧.૫નું જ લેખો
 એવું નિયમ દેવ છે. રામને અગરે રામચંદ્રનાં માદવા લદ
 મધ્ય છે તારે રામ.૧.૫ સત્ત રે, એમ મેઝવરને પહે
 દેહોને વિચાર દેવ છે. નમસ્કાર કરી લખને પણ રામ.૧.૫
 દેહવામાં આવે છે. રામ.૧.૫નાં નહીં બનાવી ને
 બનાવવામાં આવે છે. મધ્યને વિશે રામચંદ્રનાં મેઝવને મરે
 દાદરો લેશે એનાં રામ છે. ફર વિદુશ્વતીનાં આલો મામના

કેંકાણે રામકીર્તિ મનવાપ છે અને તે વખતે શ્રીરામચંદ્રની
 ૪૫ વગેરે મર્જનાથી લોકો આકાશને મનવી મુકે છે. આ
 ર્જીનાથી રામની તરફ દિન્દુઓનો કેટલો પૂજ્યભાવ છે
 જાણાર્થે આવે છે. કૃષ્ણનાં મંદિરો મારકે રામનાં મંદિર
 ન્ય અને વિશાળ હોતાં નથી. જન્દાવન અને બીજાં સ્થળોનાં
 મંદિર બધા અને મુંદર બાધિત હોય છે અને તેમને
 જુગારવામાં અડગકે ધન ખર્ચવામાં આવે છે; જ્યારે અયોધ્યા
 જ્યાં રામનો જન્મ થયો હતો તે કેંકાણાનું રામજીમંદિર સાદું છે.
 તે રામજીમંદિર કેંકાણે પશુ કેંકાણે સુશોભિત રીતે બાધિતમાં
 આવ્યું હોય તો રાજા હનુમાન મઠી ઉપરનું મંદિર કેંકાણે અંશે
 મંદિર છે એમ કહી શકાય. પશુ સ્વાર્થીપણાને લીધે અથવા
 સ્વાર્થીપણે હળશે લોકો પોતાના તથા રૂપી મંદિરમાં
 રામચંદ્રની મૂર્તિ પધરાવે છે.

રામચંદ્રના દેવી ચમત્કાર

માપણમાં લખેલા છે એ ઉપરથી રામચંદ્ર ઉપરના
 વતાર હતા એમ બાવિકે મદાણુ લોકો માને છે. નાની ઉંમરમાં
 મળે સિવનું ધનુષ્ય બાંધ્યું; ક્ષત્રિયોનો નાશ કરવાની
 ને પ્રતિજ્ઞા હતી, અને જોમળે એકવીસ વાર પૃથ્વી નક્ષત્રી
 ની હતી એવા પરશુરામનો તેમજ નાની ઉંમરમાં પરાજય
 ર્જી; રામની સાથે પ્રસંગ પાડતાં પહેલાં તેમના જગની પરીક્ષા
 ટે સુગ્રીવે જાણાવ્યું ત્યારે રામચંદ્રજીએ એક જ બાણથી
 શાળ અને ઘાડા વનને છેદી નાંખી સુગ્રીવની ખાત્રી કરી
 બી; ગૌતમ ઋષિના સાપથી તેમની પત્ની અહલ્યા
 સાથે જંગલમાં પડી હતી તેને પોતાના પાદસ્પર્શથી

કરેલું તે પ્રમુખી સક્રિયતા પાર પામવા અશક્ય છે. પણ
 ઇશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલી આ સર્વ વસ્તુઓને વાસ્તે નિયમો હોય
 ■ અને તે નિયમને અનુસરીને જ તેમને વર્તવું પડે છે.
 તેમની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશ સૌ ઇશ્વરી નિયમો પ્રમાણે
 થાય છે. જો કે આ નિયમોમાં કોઈપણ ફેરફાર થાય એમ
 નથી, છતાં ઇશ્વર સર્વસક્રિયમાન છે એમ આગ્રહિત અને
 શ્રદ્ધાળુ લોકો માને છે, અને તેથી ઇશ્વરને ‘જનુ, સર્જનું
 અન્વયા કર્તુ સમર્થ’ (સર્વ કંઈ કરી શકે એવો) માનીને જો
 સૃષ્ટિના નિયમોથી બહાર જઈ શકે છે એમ સાબીત કર્યું છે.
 જગતમાં જો જો ઇશ્વરના અવતાર તરીકે મનાયા તે સર્વમાં
 ઇશ્વરી સક્રિય હતી, એટલે તેઓ ‘જનુમકર્તુઅન્વયાકર્તુ’ હતા
 એમ માનીને તેમને હાથે સૃષ્ટિના નિયમોથી વિરુદ્ધ એવા
 દૈવી ચમત્કારો બન્યા છે એમ શ્રદ્ધાળુ લોકોએ માનેલું છે.
 કોઈ માણસ એ ચમત્કારની વાતો માને કે ન માને એના
 ઉપર કંઈ અવતારનું મહત્ત્વ ટકી રહેતું નથી. કદાચ એકાદ
 બ્યક્તિ એવા ચમત્કાર કરી શકે તેથી તે કંઈ પૂજ્ય કે
 સમાજને આદર્શ બની શકતી નથી. જો તેમ થતું હોત તો
 દેવેન્દ્રભાઈ, સીતેમા, તાર વગરના સંદેશા, એકસ કિરણો
 વગેરેની શોધોથી જગતને આશ્ચર્ય પમાડનાર સર્વ માણસો
 ઇશ્વરના અવતાર મનાયા હોત. અવતારનું ખરું મહત્ત્વ તો તેના
 સદ્વર્તન, ચારિત્ર અને નીતિ ઉપર જ આધાર રાખે છે
 અને આપણે આ જ દૃષ્ટિનિન્દુથી રામ, કૃષ્ણ અને ગુરુ
 તરફ જોવું જોઈએ. આ મહાન પુરુષોનાં ચારિત્ર અને તેમને
 હાથે થયેલાં સારાં અને મહાન કાર્યો જોઈને તેમના તરફ
 જોમને પૂજ્યબુદ્ધિ અને પ્રેમ ઉપજે તો તેમણે અનેક દૈવી ચમ-

તારોને તેમનાં ઇવનચરિયોમા સમારેલ હશે. રાત્રીકિ
રામાવજી ઉપરથી

દેવી ચમત્કારોનો ખુલાસો

ધાવ છે. આ મદદાન્ય રચાવા પછીથી તેના અંતર
દેવી ચમત્કારોની વાતો દાખલ કરવામાં આવી. આવી રીતે
ખુદ રામાવજીમાં તેમજ ત્યાર પછીનાં રામચંદ્ર વિશે સખાપંથમાં
જુદાં જુદાં પ્રસ્તોત્રોમા હવિઓએ પોતાની દાખનાથી જે જે
દેવી ચમત્કારો ઉપજાવી દાદવા તે સર્વ લોકો ખરા માનવા
સામ્યા. દાખલા તરીકે રાત્રીકિ રામાવજીમાં મેળાના મુમની
વાત આવતી નથી. રામ અને લક્ષ્મણ શીકાર માંડે મયા
અને સીતાના રણજી માટે જટાયુ પર્જાપ્રદિમાં હતો તે વખતે
રાવજી સંન્યાસીનો વેષ ધારણ કરીને બિહારા મામરા આવ્યો,
ત્યારે સીતાજીએ તેને હથું છે

આગમિષ્ઠિ મે મર્તા મન્દવાદાર દુષ્કલ્ય ।

મજ્જુ મોવાનુ મારહોષ દમ્વાદાશમિવ મદ્દુ ॥

“મારા પતિ જ/એલાથી ઝગે, હરજી, રૂપજ, વરાદ પગેરેનું
માંસ લઈને જ/લદી આવશે ત્યાં કુંધી તમે પોલો.” જે કંચુકીને
વારને સુવર્જમજનું મામડું લેવાને રામચંદ્ર મયા દોત, અને
લક્ષ્મણને ૧૫કો આપીને સીતાએ રામના બચાવ વારને
મેલકાયા દોત, તો ઉપર પ્રમાણે ચાન્ત રીને સીતાજી રાવજીનો
સાકાર કરત નહિ. તે ઉપગ્રંત જટાયુએ રામને એમ હથું છે
“હું આપની ઇચ્છા પ્રમાણે બહી સીતાનું રણજી કરીશ, તમે
લક્ષ્મણ સાથે જાઓ.” મતલબ કે રામ અને લક્ષ્મણ બન્ને જટાયુ
સાથે જ શીકાર કરવાને મયા દત્તા અને પાછળથી રાવજી

સીતાનું હરણ કર્યું એમ વાળીકિએ લખ્યું છે. અહત્યાની
બામતમાં વાળીકિએ લખ્યું છે કે મતમે મુરસાથી પોતાની
પત્નીને તીએ પ્રમાણે છાપ આપ્યો

વાતમણા નિરાહારા તપ્યન્તો મસ્મણિની ।

બાદવા સર્વમતાનામામ્નેડરિમન્વસિપ્રયતિ ॥

મતમ્ને કે " કર્યું" પણ ખાધા વમર માત્ર વાપુનો બધું કરીને,
કોઈની પણ નગરે ન પડતાં, પમાત્તપ કરી આશ્રમની અંદર રાખમાં
પડી રહે. " પછી જ્યારે રામ અને લક્ષ્મણ ત્યાં આવ્યા
ત્યારે તે અહમ્યા તેમની સામે આવી તે વખતે

રાયવૌ તુ તદા તસ્યાઃ પાર્શ્વે ચમ્પાહ્લુર્મુદા ॥

આ બંને બાઈઓએ આનંદથી તેના ચરણમાં મસ્તક
મુક્યુ. પછી મૌતમે અહત્યાનો સ્વીકાર કર્યો. અહમ્યા શિલા
થઈને અરણ્યમાં પડી હતી, રામનો પાદસ્પર્શ થતાં તે ઉઠી
વગેરે વાતો પાછળથી ઉમેરવામાં આવી છે એમ ઉપકા ઉતારા
પરથી જણાય છે. લંકામાં જ્યાં માટે પથ્થરનો તરતો પુલ
ખાધવામાં આવ્યો એવું રામાયણમાં લખ્યું જ નથી. વાનરોએ
સમુદ્રનો ભાગ પથ્થરથી બરી દાડી રસ્તો તૈયાર કર્યો એમ જ
લખેલું છે.

આવા બીજા કેટલાક દાખલા પણ આપણને મળી શકે.
દુંકામાં એટલું જ કહેવાનું કે રામને માટે સમાજમાં જેમ જેમ
પુરુષભાવ વધતો ગયો તેમ તેમ રામાયણની પુનરાવૃત્તિ
કરનારાઓએ તેમાં અસકમ વાતો દાખલ કરી, એટલું જ નહિ
પણ રામાયણની મૂળ કથા સાથે જેનો કશો સંબંધ નથી
એવા તે તે વખતના સમાજની સ્થિતિ ઉપરથી સુજેવા વિચારે

[illegible]

સામાજિક સુધારા સંસ્થા

[illegible][illegible]

ચાનરના નેચાં તદન બેજવાળદાર અને ઊંડરવાદી
 માણુઓ પણ ઉત્તમ માર્ગદર્શક મળવાથી અથવા ઉત્તમ
 નાયક મળવાથી કેવા કાર્યકુશળ થઈ શકે છે અને મહાન
 કાર્યો સાધી શકે છે તે આપણને સુમીર, અંગદ અને આખી
 ચાનરમેનાના દાખલા ઉપરથી સમજાવ એમ છે. એકદં
 રીતે રામાયણ અત્યંત પ્રેમાગ્ર, બોધદાયક અને ઉદાર વાતોર્થ
 ભરપૂર છે. રામનરમીને દિવમે રામચંદ્રજીમાં જે જે સહયુગે
 દતા તે પ્રમાણે વર્તવાનો જે પોતાની જાનને દિ-
 ક્ષેવણે છે તેજે દરેકે નિશ્ચય કરવો જોઈએ અને તે પ્રમાણે વર્ત-
 નેછયે; તો જ રામનરમી કર્પાતું ફળ તેને મળી રહે
 રામચંદ્રજીની મારફત સુમીર, સદાચારી અને સત્યવચની થવા-
 દરેકને જરૂર છે. હિન્દુઓ કે જોએ રામના ઉપાસક થ
 મકા છે તેમજે આ જાણું જોઈએ.

हे.वि.स.स

[illegible]

वि. रा. मन्त्रे विदुः, जगन्महो जगन्महो जगन्महो विदुः
महन्महो विदुः । मन्त्रेण ह्येवमस्ति । ३ ॥

કાને દરીને તેમાં અમલ જુદની મૂલે સ્થાપન કરવામાં આવી
પાલખીએમાં અને સ્થામાં જુદની અને બીજી મૂલેએને બેસાડી
મેટા તમામથી દહેરમાં દેવરાનો દિવાલ છા દશે જુદના ધનો-

નર કેઈ વધારે આજીવ્ય જનારતા ન હતા મૌન
જે દેશએ જન્મ પામ્યો તે દિવસરુ નામ મમ, મૌન
જન્મ મરુ પામ્યો તે કુલિનજર અને તે જ પ્રમાણે બીજાં કેટલાંએક
દહેરો જ્યાં જુદે અમલનુભ દપરેલ ક્યાં દતે તે સર્વ નહ
ચક્રે જ્યાં તેમને મટે આદર અધરા પૂન્યમુદિ વધી દોત
તે જુદના અનુવાદએએ તે દહેરોને તીર્થસ્થાન માન્યા દોત.
તે સમયે જે જે દેશએ જોઈના સંધારણ હતા તે તે દેશએ
દિનુએનાં પમુ અનેક દેરાડવ સ્થાપન ચક્રે ઉત્સવ ચાલુ
રવા હતા દાસીના પ્રનિદ લીધેના હનરે પાનાગુએ શિવ-
હર્ષન મટે દર દરના પ્રાણેયમાંથી આવના હતા. દુએનસમના
વનનના દાસીના દેરાડવમાં મુખારે ૩૦ દાસ કંચાલની મુનિ
હતી એમ તેના લેખ દિપથી જાણ છે. બીજાં અનેક દેવો
નિર્માલુ થઈ અને તે દેશએ અનેક દેરાડવો જુદા જુદા પૌરાણિક
સંપત્તના જેવો સાદ જાણવામાં આવ્યા. કુખનુ મદાન્ય વધતાં
જન્મન, મયુઝ વગેરે દેશએ કુખના દેરાડવો સ્થાપવામાં
આવ્યા. પડી દેશમાં વિષ્ણુ, કૃષ્ણ, રામ વગેરે દેવતાઓનાં
મહિમા જાણવામાં આવ્યાં અને કેટલાંએક જગ્યાએ તીર્થરૂપ
જાતી. શિવ, મલુખી, દમિના ઉપાસકોએ પેદાપિતાના
દેવતાએને સ્થાપી મહિમામાં લેખના અનેક ઉત્સવ ચાલુ થ્યા.
આ પ્રકારે વેદમાળ પડી જોઈ ધર્મની વખતે પ્રથમ મૂલેજુદનો
દિવાલ પડ્યો અને પડી પુરાણો સ્થાપાં તે કાળમાં એટલે
પિત્તી યજ્ઞના પ્રારંભથી મુખારે પામ્યો છતાં જઈ દરમિયાન

જ્યાં ત્યાં દેવાલયો જ નજરે પડવા લાગ્યાં. જ્યારે જુદા ધર્મના ઉપાસકોનું અનુકરણ કરીને હિન્દુઓએ દેવાલય સ્થાપન કર્યું ત્યારે તેમણે સ્વાભાવિક રીતે વેદપ્રસિદ્ધ યજુર્વાગ્ધિકનો ત્યાગ કર્યો અને દેવગદની અંદરનો વિધિ યોગ્ય પ્રકારે ચાલે તે માટે પૂજારીની યોજના કરી. સ્મૃતિકાર મનુને પૂજારી માટે આદર નહોતો એવું દેખાય છે. (મનુસ્મૃતિ અ. ૩-૧૫૨ જુઓ) પૂજારીને હવ્યકાવ્યધિક્ષમાં ન લેવા એ મતસજનનાં વચન ઉપરથી એટલું દેખાય છે કે તેઓ ધર્મવિક્ષ કરનારા હતા એમ મણીને મનુએ તેમની યોગ્યતા ઘેડી માની દશે. હજી સૈદ્ધાંતમાં એટલે પુરાણો અસ્તિત્વમાં આવવા લાગ્યાં ત્યાર પછી દેવતાઓની મૂર્તિઓ

ખનાવવાનો રિવાજ પડ્યો હતો એવું દેખાય છે. વરાહમિહિરે (ઇ. સ. ૫૦૫-૫૮૭) જુદાસંદિતામાં રામ, બાલી, વિઘ્ન, બલદેવ, બગલી, સાંખ, બ્રહ્મા, હનુ, શિવ, પાર્વતી, સૂર્ય, સિંગ, વમ, વરુણ, કુબેર, ગણેશ વગેરે દેવતાઓની મૂર્તિ કેવી દોવી નોંધે એનું વિવેચન કર્યું છે. તે જ પ્રમાણે બાગવત ધર્મના ભોગે વિઘ્નની અને પછી સૂર્યની, ભરમ પારુ કરનારા દિગ્ધ ભોગે શિવની અને શાલુ ભોગે બ્રહ્માની પુજા કરે છે એવું પણ તેણે લખ્યું છે. આ ઉપરથી વરાહમિહિરના વખતમાં ઉપર જણાવેલા દેવતાએક દેવતાઓની ઉપાસના માનુષ્ય દત્તની એ સિદ્ધ થાય છે. તે કાદમ્બ કાશી, હરિદ્વાર, પ્રયાગ, મથુરા, રદ્ધાવન વગેરે દેવતાએક દેવતાઓને વાત્રાનું સ્વેદ માનતા હતા. આ સર્વ ક્ષેત્રોને ભોક્તાત્રય અને રાજ્યાત્રય બરપૂર મળતો દોવાર્ગ ત્યાં બન્ન મંદિરો સ્થાપવા હતાં. મનવાન ભોગોની હદારનાને લીધે વર્ષ આખામાં જુદા જુદા કૃત્સવ કરવાની સવડ થતી હતી.

ખાત પ્રસન્ને જાવિક સોઠે ત્યાં જઈને પેતાના ઉપાસ્ય દેવને મારે
 પ્રેમ વ્યભ કરવા લાગ્યા. મનવન કે બૌદ્ધ ધર્મે વેદપ્રજ્ઞિત વડ-
 વામઃસિનું મદન હતી હતું. અને તેનું પુત્રજન્મન પુરાજ્ઞાતમા
 પણ સુ સુ નદિ દિનુ સેસા વેદ હપરપ્રજ્ઞિત છે
 તેથી જ તે વંદનીય છે એમ માનવા લાગ્યા. વૈષ્ણવ ધર્મે
 બૌદ્ધ ધર્મોચ્છેતી અદિસામે સ્વીકાર થયો અને જનિભેનું મદન
 એણે માર્ગને સમતા તેમ જ નૈનિયા પાયા ઉપર વૈષ્ણવ મનની
 સ્થાપના કરી. તેને તીવ્ર મુદના ધર્મમા મરેલા સોઠે તેને
 નાતે કરીને જીવી દિનુ ધર્મમા લાખજ સવા વૈષ્ણવ વખતના
 પ્રચારોએ નવરિધા જાણિતો મદિમા વધ્યો.

અર્ચન દોહન વિન્દે જ્ઞાત વાદંતરમ્ ॥

અર્ચન વદન દામ્ય લલ્લસાતમિદેવમ્ ॥

આ પ્રસાદની નવરિધા જાણિ મુસાખ અને બંધ
 દેવાનું વિરદુષ્કરું. કહેવા લાગ્યા અને આ જાણિતો સપ્રદાય
 સોઠેના વિચારોને મદને આગ્યો. પરોપર અને દેવાસપમા આગના
 દિવંતમા જે અનંતરિયે દેસેવા ફરવાય છે તે આ નવરિધ
 જાણિતની સ્વમાનથી જ ઉત્પમ સવા મગમા વિનુ પ્રિત્યર્થ
 પ્રચારમા આવેલા દેસેવાનું બીજા દેવનાએના ઉપાસકોએ
 અનુકરણ હતું અને તેને પેતપેતાના કલ્પનાચાતુર્ધી અમલમા
 મુખા. દોહોત્તર એ ખરી રીતે કુખુતો દેસેવ છે હતા બીજા
 દેવ અને દેવીએને વારને પણ તે કરે એમ તેમના ઉપાસકોએ
 દેસેવ.

વેદજ્ઞાતના પંદિક

વેદિતો વર્ષ અધવા પુત્રરી વર્ષ રીતે અતિતરમા
 આગ્યો એ કદવું આ દેસાએ અપ્રાગ્નિક નદિ નજીવ.

વેદકાળમાં ધરતી માલિક એ જ શુદ્ધ કરનારો હતો. ૫૪
 વખત જતાં ધરતીમાલિકનું કામ ચક્રાવનારો એક જુદો જ વર્ષ
 ઉત્પન્ન થયેલ. રાગઓ યુદ્ધમાં જ/૪ મેજવવાને માટે અથવા
 જ/૫ મજ્યા પછી મોટા થઈ કરતા હતા. તે ચક્રાવનાનું કામ
 તે કાર્યમાં જાણીતા એવા વેદિકોને દાણે કરાવવામાં આવતું
 અને તેને માટે તેમને યોગ્ય બદલો આપવામાં આવતો. ધરતીકાર્ય
 કરનારા જ વેદિક હતા તેમના ચાર વર્ષ હતા. ધરતીવિત્તની
 તૈયારી કરનારાઓને અધ્યર્થુ કહેતા. તેઓ જમીન માણીને વેદો
 બાધતા, યજમા જોડતા પાત્ર, જાકડા, પાત્રી પૂરું પાડતા. ધરતી
 વખતે સૂત્રો માવાનું કામ કરનારાઓને ઉડવાના કહેતા હતા
 એ સૂત્રો જોડતા. જા આસની વખતે મુખ્ય યાગીઓનું
 કામ જાણીતો કરતા હતા. યજમાર્ચનું જાણીતું નાન પૂર્ણ
 રોવાને સીધું તેઓ અધ્યર્થુ, દોતા અને જમવાના તેમનાં
 કામો જગજર સમજાવતા. દોતા મુજ મોટે બાંધવાના કામમ.
 નિશ્ચય દોષ તો તેમનું તેમને માટે જન હતું. ૫-૪ અધ્યર્થુ
 અને ૬૬ માનને વધારે જમીનું ૫-૪ કમ્પેન્ડ ૬૫-૪ ૪-૫ છે
 ૧ મેડા.એક વેદિકોનાં કુટુંબો જ આ જાણીતો કામમાં
 પ્રતિષ્ઠિમાં આવેલાં હતા તેમને વિગેરે માન આપવામાં
 આવતું હતું. રાજાઓ તેમને ધન, જામ, દાણે અને યજ
 આપીને તેમને સત્કાર કરતા હતા.

યુરોપકાળના વેદિક

મહાપ્રાચીન સમયમાં ૫૫ જાણીતું મહત્ત્વ હતું ન
 થતું ૫૫નું મહત્ત્વ સમય જતાં અવગણ્ય: જેનો સમયેક
 કરતમ આપ્યો છે એક જ કુળે ૫૫નું વિશેષ કરતી

વખતે કુલકર્મો હાથથી જાલજેને યોગ માન્યા રૂપ. વજ્રમાળમાં
 વૈદ્યોનું મહત્ત્વ જનુ વધુ, હાથથી સાધ્યાન મુખચન્દ્ર વૈદિક
 જાલજેના પદ્મણી દત્તા અને તેમનો પાંચો બોલ રાંધતા કુદે
 જાલજુ પદ્મના જગવાન વિદ્વદ પેતાનો કર્મમા પ્રસિદ્ધ હોય એ
 રહે છે ખરું છે, તેમજ તે જાલજેને વજ્રજ અને ત્રિજુ મળે માત્ર
 અત્રતા દત્તા અર્ધરૂ તેમનું મહત્ત્વ ને વખતે જનુ સમાજમાં
 હાથમ રહુ. જુદા પડી જાલજે એક દગ્ગર વર્ષ કુદી
 પુત્રજેના હિન્દુધર્મ ૩૬ રહે તે સમાજમાં અગ્રેષ્ઠ, શિષ્યાશિષ્ય,
 દર્શિષ્ઠ અને તેમના બેચા ખૂબ દગ્ગર મતવાથી અનેક રાજ્યો
 રથ. તેમજે જાલજેને રાંધતા પ્રમુખે રાત્ર અર્ધરૂ મંત્રુ
 રથાં જુદા કર્મને નાથ રથ પડી પુત્રજેનાનું અવતાર-
 માલખ્ય લોભા રિયોને પસંદ પડ્યું અને જ્યારે રાંધે
 રાંધે રેવાયે રથાત્ર રથ ત્યારે તેમની અવરથ
 સાચાચમા પુત્રગીએ એ આ વર્ષ ૧૫૫૦થી થક
 થાપો, તેથી તેનું મહત્ત્વ વધુ. પુત્રગીએ એ જનુ
 પેતાના હાથમ. આનુર્વથી જુદા જુદા ઉત્તરો ત્રા રથાં
 અને જા કુલકર પસંદ હાથર અને જુદા કર્મ છે. રિને ગ્રીષ્ઠી
 હિન્દુધર્મમાં જાંવેલા હિન્દુએ જનુ આનુર્વથી આ કુલકરોના
 મનેક રથા અને તે નિખાવચા લેખતા કુલકી માત્ર જનુ
 આજણ લાભા. જાલજેને થત આજણથી અને કર્મ તેમજ
 રેવાયેના માત્ર હાથથી પુલવ મદે છે એવી ખાતરા પેરેપેરે
 સમાજમાં ૧૬ રવી મળ. કર્મકુલ હાથને ને મદે એ જ
 પુલવ છે અને પુલવ એ જ પાંચેની થાત્ર ખોનું તેમજ
 જનુ રેવિમા જનુ તેમજાનું મહત્ત્વ સત્ત્વ છે એવી
 લોભા માન્યના થાં જા અનેકનેક રથ, રાજકર્મની

તેની અંદર પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાનનો અનેક રીતે સમાવેશ હોયો તેથી
 સામાન્ય મનુષ્યના વિચારોને પણ સપ્તરિશ્ત વચ્ચે મળ્યું. માથન
 અને વાદનનો સંબંધ ધર્મની સાથે જોડાવાથી આ બંન્ન
 કળા ઉત્તમ રીતે શક્તિમત્ થઈ. કૃષ્ણકીર્તિ અને બીજા દેવોની
 મદના જેમાં વર્ણવેલી છે એવા દર્શનપુર ગીતો માત્રી વખતે
 બારિશ મનુષ્યોના નેત્રમાંથી આજે પણ આનન્દનાં આમુ પડે
 છે. તીર્થમાં નદીકિનારા પર ન્હાવા મારે અને બીજાં ધર્મકૃત્ય
 કરવા મારે બાંધવામાં આવેલા જોવારા, તીર્થ માંદેનાં મોઢાં
 મોઢા તળાવ અને તેનું આધુનિક સિંચવણક્રીએને સક્તિ
 કરનારૂં માધકામ, બવાગુ અને મુસાદરો મારે સાત્રાનાં સ્થળોમા
 અને રત્નાઓમાં બાંધવામા આવેલી અનેક ધર્મશાળાઓ, કામ
 માધનારા સદાજન વનેરેની અને બીજાં લોકોપયોગી શુભ કામોની
 કૃપાનિ પુનઃજોડાવ દિનુધર્મ અને તેને સદાવનાર પાતરીને
 લીધે છે, એમ કહ્યું કરવું જોઈએ. પ્રાચીન કાળમા ધર્મો અને
 ધર્મો પાકે હયાં પછી સત્યાય પ્રાપ્તિએને અને બીજા અનાય
 બાંધવાને અમશાન અને દમશાન દેવાનો સાથ આ દેશમા હતો.
 તે સાક્ષત્ કૃષ્ણના સમને પાશ્વિક કાળ પછી રૂપનો કૃષ્ણોત્ત
 ૧૫૨ કહેલાં કાળોમા થવા માડ્યો; અને મૂળની આપોના
 અંત.કરુણી દાનધર્મ કરવાની કૃપા બૌદ્ધ ધર્મને લીધે
 વિશેષ જોડાવર થઈ તથા જ્ઞાન ધર્મવિચારોને લીધે ૯૯ થઈ
 એમ કહેવામાં દરકર નથી. આ કૃષ્ણવ તીર્થમાં જાતે દેવનાં
 દર્શન કરવાં એ અનન્ય પુરુષર્થ કામ છે એવું લોકોને સામનું.
 તેથી તેઓ દરરો પ્રયાસ કરવાને તૈયાર થતા હાલની મારક
 તે વખતે રસ્તાઓ, આમમલીઓ વગેરે પ્રયાસનાં સાધનો
 નહેતાં; છતાં દર વર્ષે હજારો લોકો બચાવ નિમિત્તથી દરરો

તિથિ છે. મૂર્તિપૂજાને લીધે તેમની ક્રોધ પશુ મીને અવરતિ
 ન થતા હપતિ જર થા, એ તેમના અગ્નિ દુષ્ટાદો મિદ દાવ
 છે. તે જ પ્રમાણે દેશોએ દેશોએ દેવાવેલા રથપાયા પડી
 લોડોને એમા થવાનું કારણ મળ્યું અને આપના લોડોમા
 પરમ પર શ્રેષ્ઠ તથા સર્વ રથો, દિનદુઃસાવમા સદેશ દેશ
 નાન મામ અથવા મામડાએ વધારે છે દરેક મામડામા જે
 આમદેવતાનું મર્દિ એ જ મમતા મે.મે છે, તે દેશોએ
 પદેમા મામડાના સર્વ દુષ્ટાદોનાં નિરોધ પથ મારફતે થતા
 મામડા હાકરાઓને વિજય આપનારા મહેતાઈની નિતાળનું
 મકાન પશુ એ જ હતુ, સોજીય, સામાજિક, સાર્વજનિક અને
 કૌટુંબિક દિલના પ્રમાણે વિચાર અને મસલત કરવાનું સ્થાન
 પશુ આમ દેવતાનું દેવાવ હતુ, અને હાલમા પશુ મજે
 દેશોએ આ રિથિ આપુ છે, અથવા દેવતાઓની મર્દિને લીધે
 દેવસ્થાના ઉત્પત્ત થવા અને તેને લીધે લોડોને થંજા સામ થયો
 અને હાલમાય થાય છે, એમ કહેતુ ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિથી જુલ-
 બરેપુ નથી, જ દેશોને લીધે

મૂર્તિપૂજાના સંબંધ માંઆદેશ

મુદ્દામા આવે છે તેનું થા; વિરમન અહી આપીશું. મૂર્તિપૂજા
 પ્રચારમા આવત જર હપતિપદમાની કુચનમ કરપનાઓ
 વિલારે પડી, જે જ્ઞાનને લીધે આપણા દેશની વિચારમુક્તિને
 મારે જમનના સર્વ લોક માન આપે છે તે જ્ઞાન કમી થવાથી
 પ્રાચીન કાળની માત્ર દુષ્ટ મયો નૈવાર થતા અટક્યા. મનુના
 કાળ કુળી પ્રાણજી, કાવિય અને વૈદ્ય પોતપોતાને ઘેર જ
 પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરતા હતા અને શાક તૈવાર થતા

પત્રી મુક્તામાંના અગ્નિને ધરમા ન આદુર્ન આપતા પરં
 પૂળ પ્રચારમાં આવતાં ન પરમાંની સાદી ઉપાસના નતી રહી
 તેને દેશાણે દેવાપયમાંના ઉત્સવ શરૂ થયા. આ ઓગ્ઠવોની
 દેવાપયમાંના દેવતાઓની પૂળ કરવાની વ્યવસ્થા જેના હાથ
 દત્તી નેમણે અનેક પ્રસાદની વાવૈશ્યથી ભેરીએ તે
 પમમા પડેસાડી. પૂળદી જનારે તે ન ખરો ધર્મમાર્ગ
 કયું નેથી ભોળાએ તેમની સપ્તાક પ્રમાણે અનેક મ
 કંતાનુ અધમદાથી બ્દોરી ચીધું. તેમણે પેાળાને
 ન પાયા માટે પુરાણમાં ફેરવીએક પાપપુણ્યની કાપનાઓ
 અને પૂઠા તેમજ સ્ત્રીઓ માટે અનેક મનો નિર્માણ
 રીતિરિવાજે પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાનને અભ્યાસ છોડી દીધો અને
 તમામની મર્તિ થાને માટે ભોળામા પુણ્યમુદ્ધિ
 મેલાને. પ્રવચન દેવા સાધ્યા.

તત્ત્વોમા નવમાનન કમ્પાને જે સ્વીયર્મ નેવર
 નવના સદવાનને જીતી ફેરવાએક દેવમકન કહેવાતવા
 નિમજ થયા સમ્યા દેવને મુન્ધીએ અર્પણ કમ્પાને
 પૂએ પૂએ પ્રચારમ આગેત અને તેને ભરે નૈનિક રાષ્ટ્રમે
 તદ્દ ન દત્તિ થકે ભોળાને રાજધર્મ કમ્પાની દેવ પાત
 અનુચ્ચ આગનુ મનુનાં સાધુના નામથી ભોળાને દેગન
 નવ ના. એ સત્તમન અર્થે કોઈ મનુને દેના નામ
 અને ભોળા અધિષ્ઠા કુવર દેવમાં રમડના
 ના. ના.એ અને ધર્મગણમે. હા.આ.નમાં જે પવિત્ર દે
 નવ જા કરકમા આ.ન. દત્ત તેમને દુષ્ટોન થયા બા
 બદિનેક અને ધર્મકથા રિતિ રિવાજ અનિષ્ટ થનુ મધું

પણીને રૂઢિ વર્ષ છે, એવું કેટલાએક માનવું છે. મુસલ-
માનોની સ્વારીઓ વધ તે વખતે મુર્તિપૂજા દેશમાં સ્થપાઈ
હતી અને ભોંઠે વચ્ચેથી મોઢા હાથ આગળને લીધે દેવસ્થાનોના
મંપત્તિના બંદાર મોઢા હતા એમ દેખાય છે. એટલા મામનાય
દેવાલયમાંથી મુર્તિ ટોળનાર મદનમદ જે અપાર તપસિ લઈ
મળે તે હવેથી આ લખાણની સત્યતા જાણી આવશે
હતી. દરવાજા સામે રાજીયા પહોંચે ૨૦૦ મણની માંતાની સાથે
પવન મોઢાં હતાં. મહુમુલ માંતા અને તેમાં દેશને દેશને દેશ
દાખીના દેશ દેશને પહેરાવવામાં આવતા. હમેશા તે
પ્રાણીથી જિંદગી નવાવવામાં આવતું અને દારૂમાં
આણેલા મુલ પુણે દેશની ઉપર મદાવવામાં આવતા.
વેળા જે મામનાવનો હતો તે સમયે આવતું જિંદગી
તેડી તાપ્તું. તેને હાથવાળી રૂઢિ પછી આપણા ભોં
રખને રૂડી તોળી એ જેન તિલ થાય છે તેમ
ભોં દેવાલયેને હાથપડે કન્ય આપતા હતા. એ પ
૫૫ છે. આ દેશમાં મુસલમાનોની સગા સ્થાપન
અનંત દેશસ્થાનોનો તાલ દરવામાં આવ્યો. તેમાં
સાથમ રહ્યાં. જિંદગી મળા સ્થાપન થતા ધર્મની
લોભે પૂર્ણ સ્થાપન મળ્યું. પરંતુ આ સ્થાપન
મી રીતે સાધ્યોય દો એ હાથની
દેવસ્થાનોની આવનીય સ્થિતિ
જેને જેમનાં મન ઉપર પામ્યા
દેવામાં

આસવા તે વપરની મદા જિને હવમે એઁડી થતી જલ
 પૂજમીને મણે માન ન દેવાને લીધે અને આખવાની મણ
 તેમને આખવ ન મળવાથી તેમની સિવનિ આખવ ખરાવ થઈ
 જલ છે. આ સિવનિ તેમ સુખાસી એ પ્રથમ સમાપ્તિલોકે
 દારખા સધને તે સંજાથી ચિચાર કરવે જોડવે. તેણીમાં
 સુદિગિત થ.૩ અને તેવથાને મળતી અપાર સંપત્તિ
 ઉપોચ્ચ સુખ વેળા કરાવે તિજાજ હા વાવ તેડ તેમજ અને
 પ્રાણે કામજુ થવે જે જિવને સદાચરી, દિવન અને મેઝ
 દિવખ લગત એલે તેણીમાં તેણે થઈને મેઝીમાં ખમ
 પમતિ પ્રથમ કરી દુખ કરે કરલ મડે અ.વળ આખવે
 તેજ દિવન રલવે છે એવ કરેલ.૫. દરજન નથી. ૬૫૨
 કરે અને એવે દિવન જલડે આવે.

ગૌરી ઉત્સવ

ઝગમગે હાથે જે ટેકાએકે કાનવો ના? સવા તળના
એકે ગૌરી ઉત્સવ છે. એક મુઠ્ઠા રંગના મુઠ્ઠા કે મુઠ્ઠા
આ ઉત્સવ માટે છે. આ દિવસે આ દિવસે આ દિવસે
દેવ છે. આ દિવસે દેવદેવે જે જોઈએ તેને માવ
છે. આ ઉત્સવ રીતગાનોડીના નામથી પણ ઓળખાય છે ગોડીન
સજીમાર પહેરાવીને સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીએ તેની પૂજા કરે છે. પંડાસમા
રહેનારી સ્ત્રીએ ને નિમચણ કરીને તેમને દેવદેવે આપે છે
અને વસંત ઝગમગ ઉપમ થા પૂજા કરી અને પકાણેલા
ચણા વગેરેથી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીએ જોઈ ભરે છે. રાત્રે
ગૌરી સમગ્ર ગ્રામ માં રમત નમત કરી આ નહેવડે આનંદમા
પસાર કરે છે. ગૌરી ઉત્સવ સર્વે દેશોએ ઉજવેલો નથી. સુમારે
૮૦૦ વર્ષ પહેલા આ મહિના માં (સ્ત્રીએ દેવો પૂજે)
પસંદાઉત્સવ કરતી હતી એવું તે સમયે દેવો ઉપરથી જણાય

હનુમાનજયંતિ

પ્રાચીન કાળમાં દક્ષિણ હિન્દુસ્તાનમાં જે દેવી તારાજી બાણે દેવતા તેમજ મુખ્ય મંત્રાઓ અને સમય મહત્વપૂર્ણ નહીં બાણેદિગમની મંત્રામયજ્ઞ કરેલાં આ કાર્યમાં તેને કાળ, વાત અને મનથી જે ધીર પુરો મદદ કરી તે હનુમાનની જાણિ રીતે જોઈ કેવલ મુદ્દા પુરતે કાર્યજી બાણે છે. હનુ દેવતા જે પ્રમાણે નદી તિરણ દેવ નથી તે જ પ્રમાણે મનુષ્ય દેવતાવતી પૂર્ણતા મહત્ત્વ મૂકે તિરણ વતી નથી હનુમાનને જાણ વાળે નામના બંધની દેવતા પુરતે કરેલાં આ વાત દેવતા બાણે નદીમાં તેમજ તેમજ બાણેની મદદ જ દાખલ કરાવે એક દેવતા અને તે મદદ બાણે દેવતા તેમજ છે. પ્રાચીન કાળમાં તિરણના અને મુખ્ય કાર્યોમાં વાળે કાળ દેવતા પુરતે દેવતા કરતાં દેવ (મહત્ત્વ મુદ્દા વાળે વિષય જુએ.) અને પુરતી મદદ બાણે આ

મુર્ચ્છા સારખૂના સંક્રામણ જાહેર પરાજય હોય. માનનિએ
 પોતાના અનુષ્ઠ પરાક્રમથી કીર્તિ મેળવી ને તે ચિરંજીવ મરે.
 માનનિ કેટલું પણ વખત ન હમવારો મેલાનાયક દત્તે અને
 તેનો મુખ સર્વ મેલા સિંહાચર માનવી દત્તી. ગણલ નમરીમ
 જાહેરે દુનું દમ દમવામ તેને જાદાદુગીની પરમ અવધિ
 કરી. સારખૂના તામાર્ચની અદલત જાપાનિ તેને કેરી રીતે જે
 કરે એ વિંની તેજે જ સમને સજાદ આપી દત્તી. સારખ
 સદાચરખૂથી આપે દોન દો તેને સારખજટ દમવાનુ કહે દારખ
 નદોનુ અને તેને સ્વામના અને ગાજવના વિપત્તિમને
 આસ્વાદ સારો સમય લીધો દોન એવી મનસખના ઉદમા
 એક વખત માનનિએ દાદરા દત્ત. આ ઉપરથી તે સારખ
 નીનિત પણ દત્તે એમ પણ જાણાય છે. દત્તમતના અનુષ્ઠ
 પરાક્રમને વિં સમાયજમ જે વખૂની મરે છે તેમા અદિ-
 સરોહિત દોષ તોપણ એકદ રીતે માનનિ તે વખતના એક
 થીય પૂરુ દત્તે એ વાત દખલ છે. માનનિની અને ખીલ
 પ્રાણીઓની તેમજ ગરોળી દિનુ લોકો પાલ કરે છે, તે ઉપરથી
 તેમનામા પણ ધર્મશાનનો અભાવ છે એમ

અન્ય ધર્મના લોકો

ધનિપાદન કરે છે. વાંદરા, સર્પ, જાજદ, માય વગેરે પરખૂની
 અને પીપળો, વડ, ગુગમી વગેરે ગરોળી પૂળ કરનારા દિનુઓ
 મદામખ છે એવો મન જાહેર રીતે દહેનારા અનેક ધર્મોપદેશકો
 આપણા તેમજ પારકાઓમ. છે. પરંતુ હજાર જાણુવેલા
 પ્રાણીઓની અને વનસ્પતિની પૂળ ક્યા દારખેને જીવે પ્રચારમ.
 આવી તેનો તે વિચાર કરતા નથી. ર્વ પદાર્થોમાં દમરને

અને મોળને તે પોતાની મરજી પ્રમાણે અટકાવી સંકેત. વનિતા-
 વિદ્યાસના કપાટામાં સપડાતાં જ મનુષ્ય કેવો નિઃસહ બને
 છે એનો દાખલો કુરુક્ષેત્રમાં પાન પામેલા અભિમન્યુનો છે. જે
 સપડાંમનુમાં દિનુએની રત્નવંશની પ્રથમ આકૃતિ આપવામાં
 આવી ત્યાં જરાને જરાયે પૃથ્વીગત નીકળ્યો, ત્યારે
 તેની કમરની આસપાસ વિંદ્યમેધુ ડેલું તેની પનીએ પડી
 રાખ્યું એવી આખ્યાયિકા છે. અર્થાત્ વિલ્વવાસના યૌર્વને
 નાશ કરે છે તેનો આ એક દાખલો છે. જે માણસ વિલ્વ-
 વાસનાએને છાત્રિ માનવજાતિના હદાર માટે ધમ કરે છે
 તે નરનો જન્મ સરળ છે. દાણે દરીને તે મૃત્યુ પામે
 ત્યારે 'તે મરી ગયો' એવું જ્યવદારિક બાપામ આપને દીપે
 છીરે તોપણ તે દીર્ઘિરૂપે ચિરંજીવ જ છે. આને માટે
 દનુર્મંતનું ચરિત્ર સાક્ષી આપે છે. અક્ષયર્ષ અને મંન્વસ્તરુનિનો
 સદુપયોગ દરવામાં આવે તો, સમાજને ચોર ચૂરને દોરવા
 માટે એકાદી અગ્નિપ્રાણી નામિ પશુ કેવી સમર્થ થાય છે તે
 'પુદ્' અને સંકેતાર્થના ચરિત્ર વેદોએ તો સમાજજ આચરે
 ૧૧૧ ૩૨ વર્ષના આયુષ્યમાં બૌદ્ધ ધર્મને સ્વીકારીને કરનાર
 અને અનેક વિદ્વાનરેલા મંન્વ રચનાર શ્રી. સંકેતાર્થને ખરેખર
 મન્વવાદ પટે છે. પરંતુ આગ્રહાત્ દનુર્માનચરિત્ર પાળવા માટે
 અનગ આવનાર આપણે જ આપણા કર્વજથી વિમુખ થયા
 છીએ. કેટલાએક દાગ સુધી તો અક્ષયર્ષ પાળવાનું એક
 બાળુએ જ રહ્યું અને ઉત્તરું બાળવિવાદારિક રીતના સાધુસામાં
 સપડાઈને સમાજની દાનિ થવા લાગેલી, એને માટે આપણને
 દનુર્મંતવર્ણને કંઈ જ લાગતું નથી. બાહ્યમાના, બાળપિતા,
 બાળરિષિ તથા બાળપિતૃ, અગ્રજ બાળો અને નિઃસાદી

વૈશાખ મહિનો

વેળાખ મહિનો એકાદ મે મહિનાના અરસામાં આવે છે. વસંત ઋતુમાં આવે સમાવેશ કરેલો છે, તેપણ મીઠમ ઋતુને સખત તાપ આ મહિનામાં જણાતો હોવાથી દિનુદિન ધર્મશાસ્ત્રકારોએ જે પ્રવૃત્તિ આ મહિનામાં કરવાના કહેલા છે તે સર્વની રચના આ મહિનાને યોગ્ય રચનામાં આપેલી છે. પ્રાતઃસ્નાન, 'મ'કુંડનું સ્નાન, મધ્યપૂજામાં, ફેળા વગેરેથી વસંતપૂજા, પાણીની પદ્મ માટી વગેરેની જે યોજના રચનામાં આવી છે તે આ કુન્દાગાના દિવસને યોગ્ય છે આ મહિનામાં પિતૃવર્ષણ, પીપળાની પ્રદક્ષિણા, એકબુદ્ધ (એક વખત જન્મવું), નાન (નોડો) અને અગ્નયક વતોનું મહત્ત્વ પણ બહુ વર્ણવેલું છે. દેવતાઓની મૂર્તિઓ પાણીમાં મુકી રાખી, તેમના ઉપર અભિષેક કરવો, પાણી, પંખો, છત્રી, જોડા, અંદન વગેરેનું દાન કરવું, એમ પણ કહેલું છે. વનગમ્મનો કૃતસવ અનેક દેવાવયોમ થાય છે. તેમાં પણ નીચેના ત્રણ ઉત્પત્તોનું મહત્ત્વ વિશેષ છે. એ ત્રણ કૃતસવો તે અક્ષય તૃતીયા (અખાત્રીયા), પરમુરામ જયન્તિ અને નરસિંહ જયન્તિ છે.

અક્ષય તૃતીયા

વૈશાખ મુહુર્ત અને અક્ષય તૃતીયા (અષાઢાદિ) દરેકમાં આવે છે. આ દિવસે જાણ, દોષ, પિતૃપર્ણ, વગેરે કાંઈ કરવામાં આવ ને અક્ષય થાય છે એવી માન્યતા છે. અખાત્રીયા મેદિણી નામક પુરાણે દિવસે આવે તે પદ્મપુષ્પકારક મનાય છે. અક્ષય તૃતીયાનો દિવસ કૃત્તિકાનો સમ દિવસ છે. વૈજ્ઞાનિક જોઈ આ દિવસ વૃત્તર નર્ગક પુનઃ કે કેમ એ એક સવાલ છે, કારણકે જાણીએ જાણીએ મહત્તર આવેને અક્ષયને ઉદ્દેશ્ય વગરેનું આવે છે. પુરોહિતે તે દિવસ કુશલિ જાણ અર્પિત કર્યું. જે પૃથ્વી પિતૃઓ માટે વધનું વર્ષ પુનઃ કર્યું એવું સંપ્રદાયે તેમ જોઈ કર્યું હોય એમ જાણાય નથી. વૈશાખ મુહુર્ત મુખ્ય દરેક છે અને તે પૈકી અક્ષય તૃતીયા અત્યંત દુર્લભ છે એમ કહે છે, પરંતુ તે સર્વ દેશોમાં આવતું નથી.

એવું કેટલાંએકનું મનનું છે. વસંતકાળ એ સર્વ કાળમાં
 અત્યંત આનંદસભર છે અને તે વખતે સર્વ વૃદ્ધિમાં નવું
 નેવ આપણી નજરે પડે છે. આ વખતે વૃદ્ધિ પૂર્ણ થોવના
 વસ્તુઓ પડેલિથી દોષ છે તેથી તેના દરિદ્રતાને દાખ
 બનાવવાની અને ત્યાગની શ્રુતિ દ્વારા છે. પહેરેમા રહેલી
 વસંતઘોરીને ધોવનાવસ્થા પ્રાપ્ત થતા જ તે અત્યંત તૃપ્તિપાત્ર
 થઈને સાસરે જાય છે એવું કહેવાયે. અર્થ એટલું જ
 છે કે આ આસામા વૃદ્ધિમાના રજાદિક વૈરાદિક શિવનિત્ય
 ઉપમેય લાગે રજાદુષ દ્વારા છે. યત મદિનાની શુદ્ધિમા
 આપ્રાદિક રહેલે કુમળા શિવિઓ દ્વીને મુંદર કુમળા અ.રજા
 લાગે છે. વૈરાદ્ય મદિનાની શુદ્ધિમા નેમને કલ્પ આવે છે
 અને પછા પછા અને પડતા નેમની ઉપર નિવંદ કરીને
 મોટા આવંદથી દિવન મુખર છે. અર્થાત્ સદિવસને
 થોવન અને માનવ પ્રાપ્ત થાય છે અને મધુરવદે જરાને
 તે રોમ દોષ છે. આ કુપ્રથી જલ્દાઈ આવશે કે આ
 સન્નિદ, પ્રજુરોપાદક અને આનંદધર્મ લાગે તે જ નહીં
 માનવમા આવેલું છે. કીએએ તે વખતે લગભગકેને
 અમારંજ કરશે, સૌમાન્યકંઠાર પડેલી તેમને એક-
 બીએને પ્રેમથી સૌમાન્યજ આપવા. (રૂંચે તે
 કીએ પતિના કુપ્રથી વિમુખ દોષ તેમને વૃદ્ધિને પન્નું
 વગેરે આપને સતિય કંઠમા આવંદ માનવ એવું પ્રત્યેન
 આપેએ રજાનું. આથી જલના ઉપવ એ ૫૩૫૩
 "કેતિને પડ્ધીમાં બાણી નાની તેની અંદર એક વગેરે દ્વાર
 માથેને વગેરે બનાવેલો પ્રચલી પદાર્થ; એને કુખ્યદીમાં "વનું"
 દેવામાં આવે છે.

આપણા ગિરાઈને દાખલાએ પર્ષકૃત્તમા સમાવેશ
 કરે. અત્યંત પ્રતીત દાખલાં પણ દેશો દેશો પાણીની
 પરમ મોટી કુંડ પાણી પાણી સમગ્ર દેશવાસી આપણી
 એ દરિયાં સાબની દેશ દેશથી માનુષ પડે છે. રાત્રી તરછેડી
 માનુષ રહે દેશ નેત્રજ પોતાના સત્ત્વને દાનિ પડે. મરણ,
 એ મરણી દેને પરમજ પાણી પડુ નરિ એણે દેશી
 છે. પરમ રાખવાને આજ દિનુસ્તાનમા મરે દેશો છે.
 ખામ કરીને દાનિ દિનુસ્તાનમા રાજદારીના રસ્તા ઉપર
 એ રિવેનોમા મુસાફરોને પાણી પાવવા આવે છે. ઉન્દાગાના
 રાદામા. જાની ઇ.વા તમે એકા મરીત આપણે દોરો-
 પડે. પચારે આપણે બેસાડવામા આવે છે. તે તરસા
 માણનેને નેત્ર આવે પાણી આવે છે. આખરે પેસાદર લેણી
 કરે છે. દેશને પાણી પાણી સમગ્ર પણ પડે દેશો દેશમાં
 આવે છે. મુસાફરોની તુલ કાલ કરી, તરખા, મુમાં
 જાત્રાવેને પાણી પાણી વેચે દેશો મરીત દાખવાનાં માણમે
 પણ સંજે કરી યો એક દેશ છે. માણાં પોતાનાં
 નાનાં છે. કમલોડગીએને પડે. પાણીનું કામ યોખવા માટે
 અહીં તુલિયાનું મુદ્દન કલમ છે

પરશુરામ જયન્તિ

અધર્મથી વર્તીને લોભેને હેરાન કરનારા દુષ્ટનેનો સંહાર કરવા માટે અને આત્મભાંથી સંતુષ્ટનેને હુમારવા માટે વખતોવખત ને દિવ્ય પુગ્ગે ઉત્પન્ન થયા, તેમની પરમેશ્વરના અવતાર તરીકે મળુના કરીને તેમના જન્મદિવસેનો ઉત્સવ કરવાનો ચાલ દિનુધર્મશાસ્ત્રોએ પાડ્યો છે. ૨૭, સપ્ત અને તમ એ વ્રજ ગુણથી મૂળ એવી પરમેશ્વરી શક્તિમાની વિષ્ણુ પ.સનપોતામ કરનારી સાત્ત્વિક શક્તિના ચોખ્ખા ને શી વિચ્છુ ભમવાન, તેના જ એ અવતારો ૯૫ એમ પુરાણશાસ્ત્રોએ કહેવું છે, અને એવા નવ અવતાર આઠ મુડીમાં વહેંચ મવા છે. રમ્ભેષ્ઠકલકીનો અવતાર અધર્મનો નાશ કરીને ધર્મસરવાણ કરવા માટે થયે. તેના સંજયમાં પ્રાચીન ધર્મમંથન અનેક રીતે પ્રવિષ્ણ બાળ્લાનું જાળાઈ આવે છે. આ ૬૫ અવતારોમાં પરશુરામનો અવતાર ૭૬૦ છે.

પરશુરામનો જન્મ વૈશાખ સુદ ૬ના રોજ પુનર્વસુ
 નક્ષત્રમાં સુત્રિયા પ્રથમ પહોરમાં થયો. પરશુરામનું અવતારકાર્ય
 દરિયે તે સુત્રિયકુળનો નાશ કરવા માટે હતું. ભાગવતપદિ મંથો
 ૬૫૨થી એમ જણાવ છે કે પુનરવત. વંશમાં કયારેક નામક
 આસનકુળનો આદિ નામની સુત્રિય કન્યા સાથે વિવાહ થયો.
 તેને પેરે જમદગ્નિ કવિ જન્મ્યા. એ મદા બદનાની હતી;
 પરંતુ તે મહુ ગીતાગ સ્વધારવા હતા. એક સુત્રિય કન્યા
 સાથે તેમનો વિવાહ થઈને તેને ૭ પુત્ર થયા, તેમાંનો છેવટનો
 પુત્ર જો રામ ને પાંડવથી પરશુરામના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો.
 એણે મર્ક પુરોહિત તરફનો ઉપવાસ લીધો મૃતુનો સહાર
 દરેકો માટે, અને દશરથપુત્ર રામથી એ વદન છે એવું
 જાણવાની ખાતર તેનું નામ પરશુરામ પડ્યું પ્રાચીન કાળમાં
 થોડાંકાંએ નિમનિમ સભાઓનો ઉપવાસ કર્યો હતો એમ
 રખાય છે. ધી કુખનું નુરુનચક. જામની મર, મગમનું
 દગ, ધી મમનું નાથ. જમદગ્નિપુત્ર રામની પરગુ એ યથો
 પ્રસિદ્ધ છે.

જે રખને પરશુરામ જન્મ્યા તે રખને આશ્વર્વામા
 સુત્રિયો મહુ કનમળ થયા હતા. સુત્રિયો અને આદ્યે.મા
 તોફે યરીરસંજય દનો દનો, તે.જય જે પ્રમાણે આદ્યે.મા
 અદ્ય.નરના દોરાથી પોતાને મે.દા સમજાવતા હતા તે પ્રમાણે
 સુત્રિયો પે.તે રામવંશી અને અધિરસંજય દોરા બદલ
 અભિમાન ધરાવતા હતા. એવું પરિણામ એ આવ્યું કે જામે
 પંડવમાં વારંવાર કટ્ટયા થયા હતા. સદત્રાપ્તુન કાર્ત્તવીર્
 નામનો મદિખની નમરીનો સુત્રિય રામ આદ્યે.મા દેવ કરતો
 દનો. (મદિખની એ કાણનું નર્મદના કંદો ઉપરનું

ગુણવર્તુ જે મહાપદ થયું તેના ધન્યકિત્તિ માટે તારે
 તીરથયા કરી લેજો. આ કથાએ શિવભાવને માર્ગને
 પરગુરુને તીર્થયાએ મળી અને તીર્થયા પૂરું કરી એક
 વર્ષ બાદ પડા બાળા પરગુરુને પિતાનું વચન પરિપાલન
 કરનાર હતો અને તેણે પિતાની બાળ વર્ષા તેમણે પેતાની
 માતા રેણાએ શિવભેદ કરે. પેતાની પત્નીથી પરિવચને
 સ્વદેહને એવું કર્યું હતું કે એમ જાન્યોને કામદા ન તેણે
 પરગુરુને તે શિવભેદ કરાવે કહ્યું. શિવભેદ કરી
 પરગુરુની પિત્તિ કથાથી જાન્યોને રેણાએ સહયોગ કરી.

કેલેબરેટ હાજર પડી સંસ્કૃતિના ઇતિહાસને
 પેટના પિત્તાનું જે સેવનું મનદાનદ. અમદાનિ બાનમ
 દત્ત તો જે સિમ્બોલ કહે તે રખેને કેલેબરે એકીસ
 રખા: છાંડી ફી બાક ક્યુ દત્ત, મોટે ભેદથી ન વખત
 સર્વિસો સદા હાનિને પી નિર્મલિત હરીક, એકી
 પરમુદ્ધે પ્રેરિયા દત્ત. આથી અનંત સર્વિસો ભેદ
 પરમુદ્ધે એક વર્ત પાસ પ્રવિરે. રમતો રમત પડી
 મુખરો દત્ત ફરમો નીતિ અવરર રખે પરમુદ્ધના
 સિદ્ધિનુમને અંત કો... એ સમયને મળતા ન તે
 કેલેબરેટ કહેને રમતી સારે સારા મોટે અનંત પરમુ
 રમતો સારે સારા પોતે પરમુદ્ધે રમતો પોતના
 નાવતો પુરુષો કો એક સમય તે મોટે પોત કો
 દરમિયાન દત્ત મોટે અનંત રમ

ધાર્મિક ત્રિવિધ અને ચારુ સહિ

[illegible]

તેમને એક બીજની માર તિવાય ચાલે એમ નથી. રામાયણમાં અપોખ્યાસમાં પણ બાલે આ જ પ્રમાણે ચાતુર્વર્ણની કલ્પનિ દેવી છે. બંદ માત્ર એટલો જ છે કે દક્ષિણ એ વજ્રસ્વરૂપમાંથી કલ્પન થયા એમ દેવેડું છે. 'મ મુનિ' આ વળુ સન્દોષાથી આદ્ય. દક્ષિણ અને વૈષ્ણવી કલ્પનિ થઈ એવું સ્વપ્ન આદ્યમાં દેવેડું છે. અને તેમાં જેને આત્મજ્ઞાનના ચોમથી 'મહા વજ્રાગ્નિ'ના મર્મ સમગ્રપો તે જ આદ્ય છે એવા વિચારો પ્રસિદ્ધ કરેલા છે. એકંદર રીતે આદ્યો સર્વમા કેટ મનાતા હતા એટલી જ બાળન દેખાય છે. આદ્ય અને દક્ષિણના કુટુંબોમાં વેદકાળથી દરિયાઈ ચાલતી હતી તેનો દાખલો

વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર

છં. હમરો વર્ષ સુધી એ બે વર્ષના બને પ્રતિનિધિઓ દરેક દર્શના પ્રતિસ્પર્ધી દોરાતું લખાવેલું છે. અને તેમણે તેમની જાગતી ઝંઝટા સ્થાપિત કરતા મારે અનેક પ્રયત્ન કર્યાનું પણ લખાવેલું છે. હમરો વર્ષ સુધી એક જ બક્ષિ કલ્પની દોષ એ સંભવિત નથી, મારે એ જ ઉપનામથી ચાલતા આવેલા કુટુંબના કેટલાએક પુરોષોમાં આ કેવ દર્ષ કાળ સુધી ચાલેો હતો એમ દેવેડું સચુક્તિ છે. પછી આખરે વિશ્વામિત્રે બ્રહ્મવૈષ્ણવ પ્રાપ્ત કરીને આદ્ય અને દક્ષિણ એ જોગજર જ છે એમ સિદ્ધ કરી આપ્યું. પ્રાચીન કૈષ્ણમાં અર્વાચીન સમ્પ્રદાય 'મતિ' ન હોતાં 'વર્ણ' સમ્પ્રદાય છે. આર્ષ અને અનાર્ષ એમનામાં વર્ણનો બેદ સ્પષ્ટ રીતે દેખાતો હતો. પછી મહાભારતકાળમાં

કુશલવર્ધ એ મર્ચ જાફળ દત્ત, જમ્મુ પુત્રેદાસ કુટંગ દત્ત.
 જાફળ પેનાના તેમના જોરે જરુ દરિયાને દાણ આપુંને
 જોરે દત્ત, એના દાણ. જંદા દે. જ તે નહુ, પેન,
 સદમ. પુત્ર, કામવપ. અને જિલ્લોના દરિયાને જંદા.

જ કહું જોરેદાસુદંડા કલપતલ ।

જાફળજાલ દિવ દાણજ કલપતલ

—વાળકોટ ૫૪-૬૪

અરુ જાફળે ન જરુ જા. જા દરિયાનુ જા નીન
 યો. પો છે, એવી ને કામજા મ. જા ની જાફળેના
 નમજાને દાણ સુર્વ કા. છે એમ વનર્વજા દેણ છે;
 અને ને કાંધાવમ. ન દાણ તે સર્વ જમ્મુ જમ્મુ દત્ત ન. પે
 એનું જાનુ. સનર્વજા દેણ છે. વરુપિ કુશલ. કા. અને
 અંજીર મુજો દાણ. એના અંજીરને જમ્મુ જાફળે
 પેનાની પાડજ પોતુ કુશલ. વરુ કુશલ. આ
 દાણની દરિયા જમ્મુ પેનાના તેમના જાફળેને નિમંજ
 દત્ત દત્ત એમ દેણ છે. એકાર દીને એના વતિજા
 વંદા સદ. નમર્વજા કુશલ. દત્ત તેમના પાડજ,
 જમ્મુ. પા. વન, વેડમ. વન, વન. વન, મુકમુનિ, દંભિની વનેર
 સુવતિ. જાફળેના કુશલ. જે પ્રમાણે થઈ મળ, તે
 જ પ્રમાણે વિધા. વિધા વંદાને તમ. પાડજ, જમ્મુ,
 જમ્મુને વનેરના સાથે એવાથી તેમના પાડજ અનેક
 દાણમ. જાફળે થયા છે. આ સર્વ જાફળેને વિધા
 દરિયા ને તે સમ. વની સમ. જા. વરુ. દેવી મળી મદમ
 દત્ત એ નિદ પાડ છે. જમ્મુ. જા. આના દરિયાને

સરખા મહત્વનાં છે. ગુણક્રમ પ્રમાણે વર્ણવવાયા દોરાનું
 શીરૂણે દૃઢ તેનું રક્ત પણ જોઈ છે કે ઉચ્ચનીચપાણું એ
 જ-અસિદ્ધ દર નથી, પણ દરેક માણસ પોતપોતાનાં દર્મ
 પ્રમાણે ચાલી કે જારની પાવરીએ ભવ છે.

રીતે દેરાન કરવા સામ્યેલ દિવ્યકથાઓ એ દિવ્યપાઠનો
 બાદ દનો એમ ભાગવતદિ મધ્યમાં કરેલું છે પરંતુ, મહા-
 ભારતમાં દિવ્યપાઠને ત્રણ ત્રણ રીતે પુસ્તક એમ વર્ણવેલો છે. આ
 કથાથી તેને ખીજે કોઈ સંદોહ નહોતો એ સ્પષ્ટ થાય છે.
 દિવ્યકથાઓમાં પોતાની સવા સર્વ દેશોએ સ્થાપન કરીને
 કળિ, દેવ અને રાજાઓને દેરાન કર્યાં તે તેમના યજ્ઞયામની
 સિદ્ધિ થવા દેતો નહોતો. દિવ્યકથાઓમાં વિવિધાવલોકનમાં ભુવ્ય
 થઈને પેતે અગ્નિ અને અમર થવાના દેવથી પોતાની
 દેવતા મટે અનેક કથાઓ કર્યાં રહે અથવા દિવન,
 મનુષ્ય અથવા કિસે પશુથી કરત ન થાય તે મટે તેજી નામે
 ખરીલેલ થયો. પછી પોતાને કોઈના નમથી પશુ થાત
 પડેલાઓ થાય નથી એમ તેના મનની ખાતરી થતા
 તે મનમાની કરતા કરતા સામ્યેલ આથી સર્વત્રક થઈના
 કોઈને તે કુળના કાચે પોતાનો મુદકારો કેવી રીતે કરી કરે
 તેનો મોટો વિચાર થા' પરંપરા આખો તેનો જ પુત્ર તેના
 નાશનું કારણ થયેલ તે દર્શીકન નીચે પ્રમાણે છે. દિવ્યકથાઓને
 જામાનુની કથા કરાવથી પ્રદાત, અનુદાત, મદદાત, ભદાત,
 શિવિ અને ભાષક એવા ૭ પુત્રો થયા તે પછી પ્રમાણે
 પોતાના સંજોગોએના ગામની સ્વભાવ મમનો નહોતો તેથી
 તે તેમની સાથે દાસમણને રહી ન રહ્યો. પોતાના વિવિધ
 થયેલ મનવદાયોએ મોટી બુધ પાવ છે એવું તેમને
 તેમને સુધારવાને તેને સ્વપન કર્યો જે કુળ પ્રદાત જામાનો
 તે અમર અથવા દેવ કુળ કરેલા દાસ અને અનુદાત
 પ્રતિપક્ષોએ મુર અથવા દેવ મનના દાસ. અમર
 દેવાનુદાતી દાસ સુર, દુષ્ટ, પ્રમાણ ને ભય તેના પુત્ર

કરતા હતા. સુરનો પક્ષ એ જ સત્ય પક્ષ ■ એવી પ્રજ્ઞાદની ખાત્રી થતા જ તેણે વિષ્ણુમૂર્તિનો માર્ગ સ્વીકાર્યો. પોતાનો પુત્ર રાત્રુપક્ષ પ્રમાણે વર્તે છે એમ પ્યાનમાં આવનાં જ દિરંધકસ્યપુએ યોગ્ય ગુરના હાથ નીચે સિદ્ધાશ્વ માટે રાખી તેને ઠેકાણે લાવવા માટે પ્રયત્ન કર્યો; પરંતુ તે તો ઉઝટો ગુરને ઉપદેશ કરવા લાગ્યો કે મહારાજ મિથ્યા અત્રિમાનને લીધે અમે અમુરો દેહાત્મવાદી થઈને પરમાત્માને ભૂલી ગયા છીએ. મનુષ્ય અહંતા અને મમતાથી બદ્ધ થયો કે સત્ય અને અસત્ય, ન્યાય અને અન્યાય એની પરીક્ષા કરવાનું સામર્થ્ય તેનામાં રહેતું નથી. ક્યા સુધી આ પ્રભાવ કાયમ છે ત્યા સુધી પરમાર્થપ્રાપ્તિ થતી નથી. માટે ખરા પરમેશ્વરને ઓળખવાની શક્તિ સંપાદન કરીને તેનામાં લય પામવાની ઠંડીક દરેક માણસે રાખવી જોઈએ.

ગુરને અને પ્રજ્ઞાદને જાનતું નથી એમ દિરંધકસ્યપુએ જાણ્યું કે તરત તેણે પુત્રને બોલાવી ગુરના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવાને માટે સખ્ત આજ્ઞા કરી; ત્યાં પ્રજ્ઞાદે નમ્રતાર્થી કયું પિનાછ, જે વિધાથી સાચત સુખ અને સાન્નિ મળતા નથી તે વિંધા શા કામની ? પરમેશ્વરપ્રાપ્તિ એ જ વિધાનું અંતિમ ધ્યેય છે, માટે મને એમ લાગે છે કે તે ધ્યેય સાધ્ય કરવા માટે મેં જે માર્ગ સ્વીકારેલો છે તે યોગ્ય છે. વિષયવાસનાએનો હુન્નિદ કરીને પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે કરી લેશે એવું સિખ્તનાગ મહાનુભાવ માત્ર પુરૂષ એ જ ખરા ગુર છે. એવા ગુર મળે તો નેત્ર ઉપરનાં અજ્ઞાનનાના પડજા દૂર થાય અને હૃદયપ્રાપ્તિનો માર્ગ સુગમ થાય. અર્થાત્ આ નશ્વર દેહ સાર્થક કરવો હોય તો સંતસેમામમાં રહીને આ

સદેહ નથી.” પુત્રના આ ઉદ્ગાર દિરંગમકથપુને અત્યંત
 ક્ષુભિત કરી પાડ્યા. એકદમ ધાટી કાઠીને તેણે કહ્યું: “તારો
 વિષ્ણુ આ વિશ્વમાં છે એમ તું કહે છે તો આ સામેના
 સાંભલામાં તે કેમ દેખાતો નથી?” પ્રસારે યાંત્રપણે પણ
 દરડીને જવાબ આપ્યો કે પિતાજી તે આ સાંભલામાં પણ
 છે. આંતું સાંભલાનાં જ દિરંગમકથપુએ મોટા કોપાવેશથી
 સાંભલા ઉપર સત્તાપ્રદાર કર્યો ત્યારે તેમણી બપંકર ગર્જના
 થઈ અને સિંદના આકારની ઉમ્ર અને બવાનક વ્યક્તિ
 બદાર નીકળી. એ જ રસિંદ દત્તા. તેણે એ રૂઢ
 રીત ઉપર એકદમ નગમ મારી અને પોતાની જગ્યા ઉપર
 તેને આડો નાખી નખચા તેનું પેદ ચોગી નાખ્યું. આ
 દિવસ વૈશાખ શુદ્ધ ૧૪નો હતો.

શાસ્ત્રોક્ત વિધિ અને રીત

તેનંતે દિવસ એક જ વખત જમીને ચોરમને
 દિવસ મધ્યાહ્ન વખતે તર અને આમળા તરીકે ગિરે મનાડી
 સ્નાન કર્યું. સાંપકાળે વખત પાંચવા દત્તા ઉપર ઉદ્ગ-
 મુક્ત કથથ મુકીને તેના ઉપરના પાંચમા રુનિદની રુનર્જ-
 પ્રતિમાની પૂજા કરી. રાત્રે જ્ઞમરજી, દક્ષિણીનન વગેરે
 કરીને રુનિદની ના કરવી અને પ્રાગઠાગમાં જરીથી તેની
 પૂજા કર્યા પછી તોડાન મરિત પ્રતિમા ઉપાધ્યયને આપવી.
 આપણા રંઠમઃ વજ્ર મોચા અને દરે જરી થનારા રંઠલેનો
 ઉદાર કર્યા મટે રસિંદની પ્રાર્થના કરી. પછી
 માર્દજી સાથે નિધિને અને બેઝન કર્યું. તથા પ્રદર કર્યા
 મરુદરી અધિક દોષ તો પ્રમાણમાં જ પારવું કર્યું.

નૈવાર દરેકા અગ્ર અને દાઢુંબનું ઘન પૂનમને દિવસે
 દરદું. વાહરણ સદિન ગાય, પાંદુરા, બેડા, હાથી, પંખો,
 દાઢુંબ, યુવા દરવાજી ઘન આજવાથી પુણ્ય કાય છે
 એનું પર્વસિપુમા દરેકુ છે. ત્વિંદન-એન્સર યેરયેર
 અવગા સર્વ વિષ્ણુમણેને ત્વ પાગવામાં આરં ન છે,
 એનું નથી. ખંખાગ અને કુવર નરના બીજા દેસેમા આ
 આજ નથી. જિય્ણનાં કેટલાંએક દેવાગ્રવેમા આ વાસવ
 પાગવામાં આરં છે. આ દેવ રામચંદ્રની માફક લોકપ્રિય
 ન દેવાનું દારજુ એટલું ન છે કે ત્વિંદ દમ છે અને
 તેની મેરા દરવામા દાંધ ચૂક કાય લો તેના નરથી
 માસ પડેલે છે એવી માનવા છે. ઘણી દિનુસ્વાનમાં
 વૈષ્ણવ મનના પ્રચારને લીધે જિય્ણનાં દેવાગ્રવા દેશલે દેશલે
 સ્થાપન દરવામા આગ્યા; તેમા કેટલાંએક ત્વિંદના પજુ છે,
 અને ત્વા મેટા અપરાથી હન્સવ દત્તવરમા આરં છે.
 દાપોન્સવ, પાકખીનો વરયોડો વગેરે હાલવો ને દેશલે બહુ
 જ્નેવાકાયક દોષ છે. મગસ હજાકામા પંડસા અને દપીમા
 ત્વિંદનાં મેટા મદિરા છે. માનના દરવાને અવગા
 માનના રાખના ધજાવ અગ્રાસજી બ્રહ્માજીઓ દર સાજ ત્વા
 જાય છે. કેટલાંએક આગ્રજો અને અગ્રાજીઓ ત્વિંદને કુળદેવતા
 તરીકે માને છે.

દિરઘવાસ અને દિગ્વહરવપુ સર્વેથી માદિનિ આપની
 વખતે પ્રાચીન મંથકારોએ લખેલું છે કે તેમના જન્મ
 રંગા ને વખતે પૃથ્વી ઉપર લોકોનો વર્ણ દર્શા. દાસની
 માન્યતા પ્રમાણે પૃથ્વી અત્વાસ્તી પ્રચંદ બુદ્ધિય નહોતી,
 પજુ ને બામમાં દિરઘવાસ અને દિરઘવાસવપુ પોતાના

સંતનિનાં નેકુર, રેમની સંતનિના રેમ અને ઠાંડિયની
 સંતનિનાં જ રિમ એવાં નામ પડ્યાં. નિમ્ન કારિ અને દેવ
 એ ઠાંડિયના પ્રખ્યાત વંશજ છે. તેઓ પણ મંત્રદાતા હતા
 એવું મત્સ્યપુરાણમાં લખેલું છે. હમ્પણ એ મનિચિ કાળિયા પુત્ર
 દોરાથી તેને મારિચિ એવું નામ મળ્યું. પ્રાચીન દાંડમા
 હમ્પણની ખ્યાતિ જુદુ દરો એમ લાગે છે માટે જ તેનું નામ
 નામત્રપુર મળેલા એક નામત્રને આપણમાં આવ્યું છે. (માગદ
 મદિનામાં સૂર્યની પડખા આ નામત્ર દેવ છે.) ૬૫૨ હદા
 પ્રમાણે હમ્પણના વંશજે ઠેકઠાક કારિ જાગ્યા તેમ ઠેકઠાક
 દુષ્ટ અને નીચ મનોરાળિયા પુત્ર પણ થયા. વિષ્ણુ અને ૬૬૫૦
 અરિનિના પુત્ર હતા એવું દામાવજ, મદામારત અને પુરાણોમ
 હદેધું છે. અને તેમના વંશજે અરિતેવ નામથી એ જખાવ-
 હાજે હરિને તેમને દેવ મનવામાં આવ્યા ૬૬, વિષ્ણુ અને
 તેમના વંશજને 'અરિનહતા' પણ કહેવા છે. હમ્પણની
 આપણે પેઠે અત્યંત દુષ્ટ મનોરાળિયા અનેક પુરો જાગ્યા. તે
 પૈલી રિતીતા પુત્ર (દેવ) દિવ્યશમ્પુ, હનુતા પુત્ર (દાનવ)
 મેનુ, હનુપુત્રો પુત્ર જન, તિલિહાનો પુત્ર ગાદુ એ પ્રસિદ્ધ છે.
 હાજે હરિને દેવ અને દાનવ એ કબજો એક જ અર્થ થયા માટે,
 અને નીચ તથા નર માણુનેને માટે એ કબજ વપરાયા લાગે.

દેવ અને દેવનો જન્મજ એકબીજાથી વિદ દોષને
 હારે તેમને એકબીજા સાથે જનનું તડોનું, તેથી આ જન્મેના
 દીર્ઘકાળ સુધી કહ્યો ચાલેલ દેવ જન્મને તામમી,
 હમ્પણ અને વિષ્ણુપદ હતા. દેવને જ તેઓ અપ્રમા
 માનતા તેમના વિચાર અને આવરત પ્રતિષ્ઠા હતા જન

યાગની વિરૂદ્ધ હોવાને લીધે તેઓ યત્ન કરનારા પોતાના બાઇઓ (આદિત્ય)ને હેરાન કરતા હતા. સામા પદ્મમાં દેવ એ સારિત્ત, નમ્ર અને સંયમી હતા. વ્યાપક પરમાત્મા વિધ્યુની તેઓ પૂજા અને આરાધના કરતા. વિદ્વાન અને જ્ઞાન-નિષ્ઠ શુદ્ધ પાસે જઈ અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવાનો યત્ન કરતા. દેવ અને દૈત્ય બન્નેએ જાણજ્ઞાન સંપાદન કરવાનો યત્ન કર્યો, પરંતુ દેવને તે સાધ્ય થયો અને દૈત્યોએ તેનો બળનો જ અર્થ લઈને પોતાનું સમાધાન કેવી રીતે કરી લીધું એનું એક સુંદર દ્રષ્ટાંત ઉપનિષદમાં મળે છે જાદાશ્વમાં કહેલું છે કે એક વખત દેવમાયી હંદ અને દાનવમાયી વિરોચન (પ્રજ્ઞાદત્તો પુત્ર) હાથમાં સમિધા લઈને એકબીજા સાથે સ્પર્ષા કરવા નીકળ્યા. તે પ્રભવપતિ પાસે આવ્યા. કેટલોક કાળ જાણસ્યારી રક્ષા પછી પ્રભવપતિ સામે જઈને તેમણે કહ્યું: “ભગવન્, પાપરહિત, જરઃરહિત, મૃત્યુરહિત, ગોઠરહિત, ક્રુધારહિત, પિપાસારહિત, સત્યકામ, સત્યમેકત્વ એવા આત્માની ગોષ્ઠ કન્વી જોઈએ. તેને જાણી લેવો જોઈએ. એ આત્માની ગોષ્ઠ કરીને જે તેને જાણે છે, તેને સર્વ લોક પ્રાપ્ત થાય છે, તેની સર્વ ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે, એવું આપનું વચન છે, એવું જાના કહે છે. તે આત્માને પ્રાપ્તવા અમે અહીં આવેલા છીએ.” ત્યારે પ્રભવપતિએ કહ્યું: “આ જે પુરુષ આંખોની અંદર દેખાય છે તે આત્મા છે. તે મૃત્યુરહિત અને મપરહિત છે એ જ ખવ છે.” હંદ અને રિરે અને કહ્યું, “હે ભગવન્, પાણ્ડીમાં તેમજ અરિસામાં જે દેખાય છે તે કોણ?” પ્રભવપતિએ કહ્યું: “એ જ આ સર્વમ. દેખાય છે. એ જ આત્મા છે.” આથી સમાધાન પામી તેઓએ યાત્રવા માડ્યું. એમને જતા જોઈને પ્રભવપતિએ કહ્યું: “આત્માની પ્રાપ્તિ અને

જાન થયું નથી, ને તમે જાને જાણો તો જાણો છે. દેવ અથવા દાનવ
 અને ને આદર્શ ન જાન પ્રાપ્ત કરશે તે પરાનવ પામશે. ^{૧૧}
 વિરોધન તો પોતાના જાણ્યો. પાતે જાયો અને તેણે
 તેમને એવું કહ્યું કે આ સે કમ આત્મની એટલે પોતાની ન
 પૂજ કરવી; પોતાની ન પૂજ અને એવા કરનારને આ લોક
 અને પરલોક એમ જાને પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ કનુ તમાપાન
 ન કરતાં તે જરીથી પ્રાપ્તપતિ પામે આંખો અને લલગાન
 સંપાદન થતા સુધી પ્રાપ્તપતિની પાતે રહેલ (અધ્યાય ૮મો
 ૫૬ ૭ થી ૧૫)

દેવ જગ્યામાદિ કરીને મંત્રમુદ્રાથી પોતાના ઇદ દેવગાઓને
 વખ કરતા હતા અને તેઓ પોતે પણ સુગ્રાપાન કરતા હતા.
 પાંચ અથવા મુશ ત્યાજ્ય નથી એવા તેમનો મન હતો.
 પરંતુ દેવ અને દાનવોને જગ્યામાદિને માટે કંદારો હતો
 અને તેઓ સુગ્રામદ્ય કરતા નહોતા. દેવોએ સમુદ્રમંથન
 કરીને અનેક રત્નો પેદા કર્યાં. અર્ધાંશ આ કમલ પામતા લોકોએ
 ગાનસમુદ્રનું મંથન કરીને નાના પ્રકારના ચૂલ્લરાન પદાર્થ
 પ્રાપ્ત કરી લીધા. તેમાં સુગ્રા પણ હતો. દેવોએ તેનું
 મંથન કર્યું. દેવોએ તેનો સ્વીકાર કર્યો નહિ આ ઉપરથી સુગ્રા
 મદ્ય કરનારા દેવ અથવા અધિનિના વંદન 'સુગ્રા' એ નામથી
 પ્રસિદ્ધ થયા. સુગ્રા મદ્ય ન કરનારા દેવ 'અમુર'ના
 નામથી સંબોધાયા. એ સંબંધી રામાયણમાં નોંધેલો શ્લોક
 મળી આવે છે.

સુગ્રા પ્રતિગ્રાહેયઃ સુગ્રા દત્વામેવિધુઃ ।
 અથ વેદદ્વાદત્વા દેવત્વા સુગ્રાસ્યા ।

૦૬ અને વિષય

[illegible]

હાન થાયે છે. ત્યાં આશય પ્રદર્શન દ્વારા બેંચવિલા
 નિર્માણથી અને સુખમરેણી સમજાવવાથી મળી આવ્યા છે.
 તેમનું હાથ બેંચવિ હાથે ત્રણે મહાસાગરનું વર્ણન વધારે
 છે એમ સાબીત થાય છે, અને અમુકી નવા નીચે સ્થાપના
 કાંટાબના હાથે કરાવવાના આપણા પ્રાચીન અર્થસંજ્ઞાને
 હાથે બનેલાં હતા એમ ત્રણે થાય છે આ ત્રણેપણે
 થાંચે પ્રાચીન દર્શિયસ ઉપર થયું આપણું થાંચે એમ
 સંદેહ નથી. સુદાસી વિખ્યાત થાંચે દર્શનના આપણું થાંચે
 થાંચે રહેલા

દર્શની એ જ અમુકોના વધાર

છે એમ કહેવામાં હાજર નથી તે અમુકો. આ પ્રમાણે
 પૂર્વના હાથે એમ કહાડીએ માને છે, તે તેને વિષુદ્ધ ત્રણે
 મળે છે. થાંચે વિષુદ્ધ અમુકી તેઓ વિદ્યાર્થ. હાં છે. વિષુદ્ધ
 વિષુદ્ધ તે તેઓ વિષુદ્ધ સમજે છે અને જે સુખના થાં છે
 તેને તેઓ પૂજા માને છે. અમુકોના મારે તેઓ પૂજા
 હાંની પૂજા કરતા હાથે વિષુદ્ધ (વિદિતી) આ
 ઉપરના તેમજે પુગાવડાથી થાં હાં હાં એમ વિદિતી
 તેઓ હાંથી અમુક છે (આ સમજાવી મારિની
 સમજાવના મારાના ત્રણે સુખે) અમુકોને સુખે
 વિષુદ્ધી પ્રાર અમુક નહેતે, મારે તેમજે ઉપરના વિષુદ્ધે
 ત્રણ અમુકે થાં. હાંથે. અમુક (અમુક) હાંથે જે
 નહેતે છે તેમજે ઉપરના થાંથે સમજ નથી વિષુદ્ધી
 થાંથે વિષુદ્ધી આમજેને વિષુદ્ધી અને વિષુદ્ધી મારા
 નાંથે સુખે. આપણે મારે મારે મારે

જેઠ મહિનો

ગંગોત્સવ અથવા દશહરા

જ્યેષ્ઠ શુક્લ પ્રતિપદાથી વરદા સુધી પ્રસિદ્ધ હોદામ
 ને હસરો શાવ છે તે મહેસવના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, અને
 'દશહરા' તરીકે પણ ઓળખાય છે. મંઝા નદિને સર્વ નદીઓના
 પવિત્ર મળેલી છે. મંઝા નદીની કાંઠા રામાયણના મહેશ્વરના
 આપેલી છે. તે વરદાથી માનુષ પો છે કે દેવતા કુળનો
 પ્રસિદ્ધ રાજા બીરવ મંઝા નદિને આ દેવતા હતા આખો
 દેવતા વરદા સમર નામનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા હતો તે
 તેણે મિત્ર વખત બધાનેય વર કર્યો અને બધને (એવે
 વિદ્યા છે કે તે રાજાને મહા કમલ રાજાનું મેટાપણું
 ન સ્વીકાર્યું તેથી તે મહા બધને બધે અને વર કરનાર
 રાજાનાં બે બાળ દેવ તે બધને તે હોવાથી બધ) સ્વા
 માયે પિતાનું આશીર્વાદ કુલ દેવતા બધે મેટાપણું આપે
 તેથી સમગ્ર રાજા જ્યેષ્ઠ પુન્ય દેવિતો કે બધ રાજા વધું

પુત્રોને તેજે ઉદાર હોયો. ન્યા આમન સગરના પુત્રો
 અરમ થઈને ષડ્યા હતા તે સમુદ્રને સાગર એ નામ મળ્યું,
 જેઠ મુદ ૧૦ ને મંગલવારે દસ નક્ષત્ર વખતે બામીરથી (મગા)
 જૂથોમાં આવી મારે આ દિવસ મંગલોત્સવનો હોયો. મંગલોત્સવથી
 ૬૪ વનના પાપોનો નાશ થાય છે એમ લખેલું હોવાથી મંગલો
 ૬૪દરે ૫૪ હશે છે. ૬૪ પાપમાં કોર બાળ, અકલ બાળ,
 માટી, રથા પોષતું, ચોગી, દિસા, અનીનિકાદિક વિવિધ
 ભોમ, પરાપદાર, અનિદિચિનન અને દુરાચારની મદ્ય
 કરી છે.

શાસ્ત્રોક્ત વિધિ અને ચાલુ રીતી

જેઠ મુદ ૧ થી ૧૦ સુધી મગા અથવા બીજા નદીન
 સ્નાન કરવું. મગાની પ્રતિમા દેવીની મારફત નેપાટ કરી નેપા
 પૂજા કરવી. તે જ પ્રકારે અક્ષા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, શુક્ર,
 હિમાચલ અને બગીચાની પૂજા કરીને ૬૪ દેવ તથા ૬૪ મેર
 વત્ત અને ૬૪ નાચો જાણીને આપવી એમ કરવાથી ૬૪
 જન્મના ૬૪ પાપક નાશ થાય છે, એવું મહાપુરુષવા લખેલું
 છે. નદીમાં દોનારા માલવ, દેસા, મગર અને બીજા
 જાતજાતી નેમજ દત્ત, કૌમ વગેરે પછીએની પ્રતિમા કાઢી
 નદીમાં પધરાવવી તેથી જ રીતે તથા પૂજા અને દાનના
 અર્થ નહીં આપવા અને ૬૪ જાતજાતીને એમન કાર્યકું
 જે દિવસે મગા સાથે યોગ દોષ છે તે જ દિવસ આ જેઠ
 મુદ ૧૦ લેવામાં આવે છે, મગજીનેથી અર્ચિ પૂજા મગે છે
 આ ઉત્સવની આગુ રીતે હવે અર્ધ ૧૪, ૧૫, ૧૬,
 ચોથાવરી, નર્મદા, મગા દિવસે કૃતિકા નક્ષત્રે કો
 મગેમાં મંગલોત્સવ થાય છે. નદિ, વંદે, દસ...

હોરિદિષિ દહિ પિરમે પિં આજમો દિયમ છે.
 મંજીસામર ઉપર દરિયુ દેવાવ છે. ત્વની બરસા કારણ
 મહિના મેરને વખને વૈજુત મદત દરશી અને માજ
 મેરને વખને દેવ મદત દરશી વ.વ છે. માખમેરુડુ ઉપર
 મુખનરિયા પંચ મને મને છે. દેવાવની સ.મે રાખ,
 દુરમાન અને દરિયની મુખારે ચાર દાવ ઉપરની મને છે.
 દેવવની પાછા મહાકુંડ નમનું મોડ પાછું એક નાનું
 દવાવ છે. તેની કાંર પછી વાર મ.ત મુદી મેરુડું મે છે.
 તેના પાનું સર્વ બરસામો આયમન કરે છે અને તેને મારે
 દેવવના મહાને પેલી ધરિદ આજી પો છે.

મેવ વા રાને દિવસે 'વરજિ' નમને સ.મને ક્રસર
 ઉપર દેશ. મહે છે. બે દરિયા અને મુખપુર નામે. પેમ
 તે દિવસે દેવ તે બે દરિયાને મદાવનિ મે છે. મદાવનિના
 વેમને વખને મદાવ સ.મ દરશી દેવ લાખ સર્વમદલેને
 વખને સ.મ દરશ મેરુડુ પુલ મે છે, અને મદાવનિ
 વરજિને વખને સ.મ દરશી રીત લાખ પૂર્વમેરો ઉદાર
 વાવ છે, એવી ત્વ દિનુમેની માવવા છે. વખના અને
 એરિસા ક.વ મદેના દખરો બરસામો તે વખને ચિનમુરશી
 મે મ.ક ઉપર આવેલ. ત્રિરુદ સંજમ પર સ.મને મારે બેમ
 લાવ છે. આ મ.મનું પેલી મધાવ એવું નમ પાપું છે.
 મદાવના દિવસમાં પમ ત. મેલી બરસા બરસ છે. દરમ
 નમરનો પેમ દેવ તે તે વખને બરસામેની બીઠ ત્રિરુદ
 દેવ છે. મ.વિ દેવ ત્રિયા એક ચિનમુરશી બીમ દિવસ
 મુદી દરશી મ.મને મ.મને ત્રિરુદ સ.મને મારે પેલાની
 મ.મ દરશ છે.

કેટલી બધી માનતા દેના તેનીનેના જાગેના (મંત્ર ૧, સુખ
૨૪) દ્વારા દેવસ્થી જાણી શકાય.

જપ્ત મે દોઢો જલદીદંતવિધાનિ મેવયા :

જપ્તિ ચ વિધવામુવમાન્ય વિધમેવની: ॥ ૨૦ ॥

જાપ: વૃત્તિ મેવત્તં વચ્ચં દન્તે ક મમ :

જ્યોત્ષ્ણ ચ સૂર્યં દંતે ॥ ૨૧ ॥

દ્વિમાસ: પ્ર વાહ્ય વર્તિત ચ દુરિતં મયિ :

વદ્વાદમભિદુરોદ વદ્વા ઘંત્ર જ્ઞાનતમ: ॥ ૨૨ ॥

જાપો જ્ઞાનવચરિણં રક્ષત ઇમમત્સદિ :

વવસ્તાવમ આ ગદિ દં મા હં નૃજ વર્ચસા ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:—“મને સોમે કહ્યું, જાણના અંતરંગમાં સર્વ
જીવંતી છે, જાને અગ્નિ એ સર્વનો કલ્યાણકર્તા છે. પાણી
જો ખરેખર સર્વ જોમનો નાશ કરનાર છે. અદો
જાળ, માફે શરીર સર્વદા તંદુરસ્ત રહે અને હું ચિરકાળ
સૂર્યનું દર્શન કરી શકું માટે મને વત્સલ ઔષધ આપો.
અદો જાળ, માથામાં જે કાંઈ દુષ્કર્મ વાસ કરી રહ્યું હોય, મેં
જોઈતી સાથે જે યજુના કરી દોય, મેં કોઈનું કાંઈ ખૂં
હજીવ્યું હોય અથવા મેં કોઈ અસત્ય વર્તન કર્યું હોય તે
મારાં તે સર્વ પાપ ધોઈ નાંખો. અદો જાળ, આજે
હું તમારી સમીપ આજ્યો છું. હે જાળનિવાસી અગ્નિદેવ,
તું મને પ્રાપ્ત થા અને મને તેજસ્વી બનાવ. ” આ
પ્રમાણે તેમણે પાપશાલન કરવા માટે જાળની અને નદીઓની
પ્રાર્થના કરેલી, અને તેમની પાસે તેજ, સંતતિ અને આયુષ્યની
પ્રાપ્તિ કરેલી માલમ પડે છે. એક દેકાણે (મંત્ર ૨, સુખ ૧૬)

આટલે એક દેહો દબાર વર્ષ પહેલાં થયેલી છે. દલિયુન કાળ
ખાનમાં હત્યે તો આ દેવડાએનો હોય થયાં આને અડી દબાર
વર્ષો થયાં થોડાં દર્દી આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે આમાં
પચ્ચી દબાર બરોડો રાખવામાં વિશેષ અર્થ નથી. મગા નદી
સંબંધીના ઉદ્દેશ્ય કાચેદ ને અન્યત્ર પ્રાપ્ત છે તેમાં મગા
આવે છે એકું ઉપર દેહું છે. એક દેહાણે એવી કથા છે કે

અપિ કુતુ: કર્તાં રર્ષિઃ મૂર્ખસ્વાદ્ ।

હાલ કહોં મ કારણે હ (પે દ, છૂં ૪૫-૧૧)

અર્થ:-મગાના કિનારા ઉપર ને પ્રમાણે મોટું વિસ્તારી
દેહા ઉપર દેહા તે પ્રમાણે પછીના કુળમાં આ બધા ઉપર
પુરુષનું સ્થાન બોમવે છે. દાહની મગાની દાખા વધુનાને
ઉદ્દેશ્ય પણ તેમાં (પમા મદગમાં સ, ૫-૧૭) છે અને તેના
કાંડા ઉપરના એકા અને યોગાએના પછીનું તેમાં વિચેયન
કરેલું છે. આ ઉપરથી સાગર અને બગીરથ જન્મ્યા પહેલાં
ધણા વર્ષે અમાડ મંચા નદી આ સ્થાને હતી એમ સિદ્ધ
થાય છે. તે પછી બગીરથ તેને આ દેહામ. હા આખો તેને
દેહા અર્થે ? એવો પ્રશ્ન સદજ ઉત્તર થાય છે. વિચારને અંતે
એમ જણાય છે કે આ કથામાં પ્રાચીન કથાનું વંદના
સામાજિકના વિચારનો દરિદ્રાસ લખાયેલો છે. કવિશ્વ

“એ કથા પૂર્વે મુખારે ૧૦૦-૧૫૦ વર્ષ અગાઉ થઈ મરેલા
સાંબ સુરાર કવિશ્વર નહેરો, કાશ્મીરે પટ્ટાર ૫૫
દેશામિહ દેવો થઈ ૫૫ વર્ષ અગાઉ એ અગાઉ હતો. કવિશ્વર કાશ્મીર
કવિશ્વર દેવો કાશ્મીર પટ્ટાર સંબંધીને ૫૫મું” એવું
પાટી કાશ્મીર પટ્ટાર પટ્ટાર કહેલું છે. આ કથા કવિ તે
અગાઉ નહીં

પ્રોટામાં ૨૬૫૩૮ સંમતનો હોમીયોમાં ૨૭,૫૬૩,૫૫૫ પ્રારંભ થયો
 તેને અમીરમના પ્રવચનો થઈને મુર્તિ સ્વરૂપ મળ્યું અને પીચમે
 તેને પુરું હતું. સાદસી, હિસાબી અને મુજ એવા સમસ્તપુત્રોનું
 નામ હનિદાસમા સમ્મતગ્રીવ અને ગિરમદાણી થયું છે.
 તેના કલ્પમયી મુક્ત થયાને આરંભ તેમના વર્તનએ દરેકે
 પ્રવલ રજીસ્ટ્રા થયો મારે જ તેમનો ઉદ્ધાર થયા ને તેઓ
 સ્વર્ગમાં મયા એવું પ્રાચીન સંપત્તિ છે. એ દષ્ટિએ વંતેતા
 મનિભાસર કેવળ પાર્થિવ ઉત્સવ નથી, પરંતુ ઐતિહાસિક ઉત્સવ
 છે એમ દહેરાને દરકા નથી. આવી રીતે ૩૫૩ દારા, હનિદાસ
 દહેરાની પ્રાચીન સંપત્તિની પદ્ધતિ હતી તેના અનેક
 રાખજાઓ આપી ગયારો તે પૈકી એક બે રાખજા અહીં
 આપીને છોડે.

દહેરાકું અને ચિરેહી

નરેના હાંતાએ પૂર્વ નરે જે વસાહત હતી હતી તેના
 સંબંધમા યગપથ ભાદરુમા સંબંધ છે કે ચિરેપ માધવ
 અનિરેપાનરેને પોતાના નુખમા સમાવી દાખ્યા. તેના પુરોદિત
 જોડમ ચુદ્ધમજી કાદિ પત્ર તેની સાથે દગા. ત્યાર પછી અગ્નિ
 એકાએક બદલ તીકાગી જઈ જાળીન કેપર પડ્યાં, માધવ તેને
 હાથમા લઈ ઠોકે નહિ. તે વખતે માધવ ગરસ્તની નરી
 પાને હતો. અગ્નિ ત્યાંથી સગમનો સગમનો આગમ
 પૂર્વ પ્રારંભ થાયો. મધ્ય અને મોડમ પણ તેની પછગ આપ્યા.
 અગ્નિએ, રેલાગ્રા, આગેથી મેર્વ નદીએ ચડતી નાંખી. ઉપર
 તરવરી આવનારી પડનિય (મડા) માત્ર અગ્નિએ, રોહી
 પ્રદિ, અગ્નિએ તેના ઉપર અગ્રવદ. હયાં ન દેવરણી, જાદુલોએ

ત્રાસથી નેમની પ્રશ્નનિર્ણય માર્ગ બધ થયો, અને તેઓ પાંચ
 પાંચ છાત્રા એમ દરેક ગ્રેડે. વહનિર્ણય મનુષ્યોની મન-
 ય દેવદેવર્ એવું દેવદેવ દેવોયથી લેશે પ્રવનથી
 પદેપદે પણ મદે છે એવું જાણવાને અમળ અજ્ઞા, પદે
 અનુપવ અને કદેદેલો લાખ દિનુ લખ. જે હોયો નહિ પેનાતું
 દુઃખનમ પેવ અમળ રાખિ પેનાતું દર્શનરમ દેવથી નરના
 નારાપણ દહ કદે છે એવું દેવદેવ સંપ્રદેશ અસ્તિ ઉપરથી
 જાણુ આરે છે. અરનારમાદાઅવ ઉપરથી પણ આપજીને
 જાણુ છે મનુષ્ય ન નહિ પદે મનુષ્ય. દુર્મ જેવાં દુઃ પ્રજ્ઞો
 અને વધુ જેવાં જાણુ. પણ દેવ નેમથી કદે છે તે પછી
 પછી પછી અને ખીજાં સર્વ પ્રજ્ઞો કરનાં જે એવો મનુષ્ય
 શું નહિ દેવી કદે ? દુર્મદેવિએ હોયે દાવિય તે મનુષ્યો દોષ,
 અનેક જાડની દુર્મજાતિ હોય તે નિયત નવો દોષ, તેપણ
 તેનું પેવ એ દોષ ન જોઈએ દિવસના રજ દવાક સાંસારિક
 વિચારમાં અથવા શીકરમ મુખારનાયે અને પોતાની દુર્મજાતિ
 હોયે દેવ દેવ નવાને મનુષ્ય 'દુર્મજાતિ વંદન શુ' એમ
 દેવે તે પેના નથી દુર્મજાતિના દુર્મજાતિ નવો, દુર્મજાતિ
 એવો શુ, એવી હવેલી કરનાર મે અર્થ છે ? દેવ જો
 પેનાતી દાખ પ્રજાને નાનું અથવા મોટું પેવ પેનાતી સને
 રાખી તે સાધ્ય દેવજો બગીચ પ્રજા દેવો નેદે. તે
 આરે કેવી રીતે અમ દેવો એ મીખતું દોષ તે બગીચના
 પ્રજાનો દાખલો લેશે. મનુષ્ય નેવ દેવ ઉપરથી આ
 એવ અપજા બધુએ લેશે તે સમાજનાં અધિકારની
 દુર્મજાતિ નહ દાખે આપજો દિનુ સમાજ અથ દાખમાં સૌથી
 હવે પાવરીએ થયે એમાં સંદેહ નથી.

૧૫ી જગ્યામાં બોળા લાગીને તોળજી તે કાઢી જ
 રહેશે તે જ પ્રમાણે જેનું જાતઃકરણ દરજી છે, તેના ઘડીયામાં
 કોઢીના રસ્તા સાથે જનવાજ અને જનવાજની કાપનાઓ
 પણ રહે છે અને તેના દાણે જાગત ફૂલો વચેલાં છે. એવા
 માણસને એક વખત નહિ પણ સો વખત મદા પરિવ માનેલા
 જગ્યામાં બોળાને નદાર કાઢીને તેણજી તે જેવો તે તેરો જ
 રહેશે. કેટલાક મનુષ્ય જનમાની સાથે જ પોતે પાપી છે એવું
 સમજે છે. આ કાપના સારી છે કે ખરાબ એ સતત જ વાલ્યસ્ત
 પ્રમ છે. ઉપરની આધારો બમ કરતા મટે મૂળ પુરુષ આકમન્ય
 પુરો (સર્વ મનુષ્યશાસ્ત્રી) જનમથી જ પાપી હોય છે અને
 ઉચ્ચનો જનમ ભક્તોનાં પાપનો નાશ કરતા મટે પૃથ્વી ઉપર
 વસે, એવું ખ્રિસ્તી ભોલ માને છે. હિન્દુઓ તો વાગોદમ્ વાગદર્મા-
 દમ્ વાગદ્વા વાગદમ્ભઃ । (હું પાપી, પાપાયશ્ચી, પાપયુષ્ઠી
 અને પાપને લીધે જ જનમ પામેલો છું) એવું માને છે. આ
 કાપના કરતાં 'હું પુણ્યને લીધે મનુષ્યજનમ પામ્યો અને
 પુણ્યસંચયના પોમથી જનમનું સાર્થક કરીશ' એવું જો
 દરેક મનુષ્ય કહેતો હોય અને માનતો હોય તો કેટલું સાફ
 થાય । જે પ્રમાણે ખ્રિસ્તે પોતાના અનુયાયીઓને એક
 મનથી અને પૂર્ણ વિશ્વાસથી પોતાને આવી મળવાનો ઉપદેશ
 કર્યો, તે જ પ્રમાણે થીકુણે પણ અર્જુનને કહેલું છે કે:-

ગર્વપર્માન્ પરિવ્રજ્ય મામંદમ્ ઘર્ષણમ્ ।
 સદૈ ત્વાં સર્વગાંધ્યો મોહધિમ્ભ્રામિ મા મુઃ ॥

“અનેક પ્રકારની ધર્મ સંજ્ઞાની કાપના છેડી લઈને મારે જ
 ઘરેલું આવીને રહે; સપગા પાપથી તને હું છેડાવીશ, તું
 શીકર ન કરે.” આ ઉપદેશ કર્યું અને સંમાજનથી પાપ

વિનાદપદનિ ચાતુ ક્તી. ઉપરાંત 'અગ્નિ' પદનિથી તેમનામાં સર્વાર્થપિ કરતા. મન્યારી અને મુનરાજીને વિનાદ આપ પદનિથી થયેલ હતા. સાવિત્રીને વિનાદ 'પશુ એવી' રીતે થયેલ હતો. તે વખતે સ્વર્ગવસ્ત્રી પદનિ પ્રચારમાં હતી. કન્યા પરબ્રુતારોત્ત્વ થતી ત્યારે તેને પાંચ પતિ મોલી કાઢવાનું કામ, તેનો મનાર્થપના કરતા અવર કન્યાને પશુ પેઝ પતિ પસંદ કરતા મારે કહેવામાં આવતું; પરંતુ અગ્નિ રીતે કન્યાએ પસંદ કરેલા પતિ પાંચ પદે ન જા. જનમાં પોતાના પિતાની સંમતિ દળ તથા પદે ન જા. જનમાં પોતાની પતિ પસંદ કરેલા અને તે પેર પાછા જ્યારે ત્યારે તેના આપે કથું.

ज्ञाविन पुणो वध न निंदयतासा मम ।

निष्कर्षः प्रहम्यामि वरय त्वं दयंगिमम् ॥

—पृष्ठ: ३११-१३.

આથી જ તેમણે પત્નિ દેવદાસીને કોળી ઉંતે મળે કહે. દુનિયે
માત્ર ૧૫૫૦ રૂ. ની પત્નિ ની જગ્યા સાથે પચ્ચાસીસ. પ્રામીન
કાગમ બહુમિલેત બાળકો પાત્ર પત્રક કચ્ચાલી છૂટ દોષાને
દીધે ૩૦ કોળી વખત મુદતન ઉં.કમિલેતો પત્નિમી જુવ
કહેતો ની ૫૫૦. સત્તરવા ૧૦ માં મડદમ (મુલ ૨૦, કા.
૧૨) કહેતુ ની ૧૧૫૦૦ મર ઉં.કમિલો પોતાનું મન
જાણત,અહીં નીજીથી દીધે જને જને પચ્ચાસ કચ્ચા પાત્ર ઉં.
૫૦ ની ૫૫૦ કોળી મુદતન બાળ મુજાવ દોષા ઉં તે
નિવનનુ દાખ ની ૫૫૦ ની ૫૫૦ વિધિવદનને મળે બાળને
જન નીવન બને નામ ૫૫૦ દાખ મળે વિધિવદનની ૫૫
૫૫૦ વિધિ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦
કેવે ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦ ૫૫૦

૫૩. (વધુતર હરે હે) સર્વ દેવ આપણા હાથનું એકી
દરી (અર્થે) અને સર્વ દાર્શના એકલિપી વર્ણિ એનું દરે
આપણા આપણા.

દીનજાદીમલીના વિવાદ

૩૬ નિનજાપણ ગને લાગે હે તેના વિચાર કરીને ત
આપણે આપણી કરના જરાપર બાળવના નથી અને પરંતેના
આપણો બંને કરીને હાથે એ અપદ માનુષ પડે છે. રાત વ
આમરવાનું તે. એક માનુષ મુદ્દ, ૩૫૬ દરમાત મુખાંદખરેલા
રિવાજને ઘીને આપણી રામક બનિનીઓના ને લાગે લાગે છે
તે માટે સર્વ દેવ આપણા સમ.જ ૩૫૦ ચાખો જરાવ હરે
દરે આપણો હાથરિપિ દેવક વિરંપાપનામના બંનેજાદી કલો
નથી. તે પાર્થિવ અને પરિપ સરના છે. તેમા દેરી
તેજ છે. બે પશ્ચિમોના કરા નથી. વધુ પર્થ,
અર્થ, લામ અને મોક્ષ એ વગુરિંધ પ્રકારે સાધ્ય
કરવાના નહિતુથી પચમદાનન અને સમાજને સ.કી
રાખીને એકબીજા સાથે પ્રેમથી નધાપેલી એ જરાપણર
અકિતો (૧૫ અને પ્રક્રિતિ.) શુદ્ધ સંદર્ભ જરાવનારે
મંત્રવિધિ છે. તે સર્વ રીતે મનપદામક લાગે એ નેવાની
જરાવણી સમાજના ને આવેવાના ૩૫૨ છે. લાકમાં ને
સામાજિક અવાનિ આપણે જામરીને હાથે તે વિચારની
જામવમ: હપરની આપણો નેવાનાં વિજ્ઞા તરીકે છે એનું
દરીને તે તે જરખરેલ નથી. આપણાસમાજનું નિમીસજ દરીને
શી સ્વામી રામતીર્થે
દિનુસ્તાનમા એક આપ્પાન વખતે એવું કરેલ ૧
હાંસસંબધ એ અત્યંત પરિપ સમય છે; પગલ આપણે તેને

[illegible]

આનોંધવક વસ્તુની પ્રતિ કચાથી આજે મને છે. મારે
 હે નચિોદસ, મને લાગે છે કે તારે મારે ચક્રદાનનાં હાર
 પુરુષાં કષેલા છે.

આ કાન્ત પુરુષને જેની રીતે ચક્રદાનપ્રાપ્તિ એ
 જ અંતિમ બિંબ છે એમ લાગતું હતું, તેથી જ રીતે સીએને
 પતિ તે જ આવ દેવત એમ લાગતું હતું. તેના મનામમમા
 જ પેટાતું સર્વ આપુલ ભવ એટલા મારે મૃત્યુ સાથે લાગાને
 વધુ તેઓતેજસ થઈ હતી એવું દેખાવા છે. નચિોદસે ચક્રદાનને
 આ લાગ્યા સર્વ સુખોવદેશ્ય હરઃ શેષ માનું. સાવિત્રીએ
 પતિ વચનું કવન નહતુ સમજીને પેટાના પતિને મથાવ
 હરઃ મારે આપનો પ્રવાસ કર્યો અને આખરે પેટાના
 કવનની હરહાર ન હરઃ પતિની સાથે જાગીને જમ પાછળ મઠ.

આમદભવંમમદભવં દયાગ્રહં વિભવમ્ભવં ચ ॥

આમદંતં દરુઃ વરં દુર્લભં વિભવં દન્તુપુલકપુષ્પં ૩૧-૧૫૪

૩૫, ૨૫૪, ૧૨, ૬૧, ૨૨, ૪૫ અને આદિ અંત રૂપિત,
 નિત્ય શેષ અને દાષ્ટ એવું ચક્રદાન પ્રાપ્ત કરવાથી જાન-
 મરણપ્રાપ્તિ છુટકાથી લાગે છે, એવું મને નચિોદસને હતું. આ
 ઉપરથી જમ એ જોગ પ્રાણુદરુ હતાએ અને પુરુષાધીએ
 વખવેરે: એવે બચાવક દાન પુત્ર નથી, પણ મદદની
 અને મલરીતું દલુલુ હજાર દેવ છે, એવું વચનિયસર
 મળતા દયા એમ તિદ દવ છે; મારે જ તેજે સાવિત્રીને
 તેઓ પતિ પછે. આપને તેની દન્દા પૂર્વે દરિ (આ
 સંપર્ષની માફકની બદ્ધનીમના મથાવ નીચે જોઈ.)
 સવરનું રૂપી અમલમાં આવી તે પહેલાં, એટલે કે મલાવજ

નો પ્રાચીન કાગળા આપણે સમાજ ધણી દુન-વચ્ચાએ
 પડેલો દનો એવું નિદ દાય છે. જે સદગુણોનો નાગ
 થવાને લઈ આપણી જીવનનિ કા છે તે મનુજે નમાજમા
 પધારવા એ જ ખરો પ્રયત્નો માર્ગ છે, એવું આપણા
 કોઈ સમજશે તો જ આપણું દિલ શંક, અને દાય જે
 અંશમનિ સમાજમા નજરે પડે છે તે દર શંક જે. શરૂ
 પૂનમને દિવસે વટરહાની દુખ દમ્બા ના એકલ ધનારી
 સ્ત્રીઓએ પૂજનને માટે નીકળવા પડેલા ના નાતમા પતિના
 મુખ મારે આપણે ડેટી સંભાળ લીધી, તેની આગળે ન તોને
 તેના દુઃખમા બામ જોવા આપણે ડેટી પ્રવલ્લ કય, એનો
 વર્ણુ વિચાર કરેલા અને એ નાતનોમા આપણું પતન પડે જ
 ન જાણાય તો, સતી સાવિત્રીની પમાતાપર્વક સમા મ ની,
 નવા વરસમા સદગુણી શવાનો નિમય કરવો. દરેકના પતિ
 સાથે અનુ વર્તન રાખીને, તે દિવસે માત્ર વટરહાની નીચે
 જોઈને પતિનું આયુષ્ય અને તંદુરસ્તી વધે તે માટે સાવિત્રીની
 પૂજા કરવી એનો કંઈ જ અર્થ નથી. સંકલ્પ પ્રમાણે
 આચરણ રાખવાથી જ જાતની પૂર્ણતા થાય છે. મધ, પુષ્પ, દાગ
 વગેરે તો બહારની વિધિ છે. તેમા મચી રહેને અંદરનું
 ખરું કર્તવ્ય ચૂકવામાં સાર નથી. તે જ પ્રમાણે જે શ્રીઓ
 પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર બજાવતી નથી તે શાદમ્બીપરને માટે
 લાયક નથી. અશ્વપતિનું શ્રેમાણ્યનું અને સત્યવાનના મુજો
 પોતાનામાં આરે એ મરિ પુરોએ કાગળ રાખવી જોઈએ અને
 પોતાનું પર સદા આતંદ્રથી પરિપૂર્ણ રહે એમ કરવું જોઈએ.
 મરીનામમાં તેમજ થીમંતામમા સત્ય માર્ગે ચાલીને પોતાના
 કુટુંબનાં માણસો સાથે માયાગુણે ચાલવું એ કુટુંબનાં મુખ્ય

ચિહ્ન છે અને તે સૂર તરીકે મનાય. અને છે. આ
સૂર્યનું ચિહ્નથી અનેક કાને સુનિ કૌંથી બહુ;૧ છે.
તેમથી કેટલાએક કાણા મળી આવેલાં છે.

“આ ચિહ્નને અધિષ્ઠિત મનાવેલા, ૧૫૮૫ અને ૬૬૨
છે, તેમજ તેણે મળેલ ૧૫૮૫ થી ૬૬૨ સુધી આવેલાં
આને ૬૬૨ મુજબ હવેલિ અને વિવિધ પ્રકારે તેણે દેવો
આ પાસેથી અને ચિટ્ટોર સુનિ કૌંથી છે. (જા. ૫૧-૧૫૧)
આ. ૬૬૨ થી ૬૬૨ અને હવેલિ એવાવાળા ચિહ્નના આ ૧૫૮૫
૧૫૮૫ જેવાં જ મળેલાં આવેલાં ૬૬૨ થી ૬૬૨ છે; તેના
મીઠા ૧૫૮૫ આ જેવાં તે કેટલાકમાં મળ્યાં નથી પરિણામ
મળેલ સમર્થ મુદ્દિ અને હવેલિની મળેલ ૬૬૨ ૧૫૮૫
૧૫૮૫ દર્શાવી નથી કરે પ્રકારના ન. ૬૬૨ ૬૬૨ વિવિધ
સ્થિતિમાં તે એવા જેવા પૈકી મળેલ આ ૬૬૨ છે.
એ કૌંથી એવાં મળેલ આ ૬૬૨ થી ૬૬૨ આ ૬૬૨
છે. આ ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨ નથી એવા આ ચિહ્ન ૬૬૨ ૬૬૨
આ ૬૬૨ છે. રહે છે.”

ઉપર ઉપર જે ચિહ્નને ૬૬૨, ૬૬૨ છે તેના જ આવેલાં
પ્રકારના અને ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨ છે તેના સ્થિતિ નથી
ચિહ્નના ૬૬૨ ૬૬૨ એવાં સુનિ ૬૬૨, ૬૬૨ અને ૬૬૨
એ ૬૬૨ થી ૬૬૨ આવેલાં ૬૬૨ અસ્થિતિના આ ૬૬૨, એ ૬૬૨
૬૬૨ એક પ્રકારના છે છે. ચિહ્નના ૬૬૨ ૬૬૨ કે જેની
પ્રકાર કેટલી જ થઈ નથી તે પાસેથી પ્રકાર એ જ
આવેલું ૬૬૨ ૬૬૨ છે. જેના નીચે પ્રકારે

ચિહ્નનાં વર્ણન

છેલ્લું મળે છે. “આ ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨ ૬૬૨

છે તે વિધ્વનો પ્રિય લોક મને જન્મ પ્રાપ્ત થશે. અમૃતનો
 અક્ષય ઝરો વિધ્વલોકમાં છે. એવો ઉત્તમ લોક તમને પ્રાપ્ત
 થાય એવી જ અમારા અંતઃકરણની અભિલાષા છે. અનિશ્ચય
 ચપલ અને તુંગપુક્ત એવી અનેક દિવ્ય ધેનુઓ ત્યાં હોય છે.
 સ્તુઓ, તે સર્વંઆપક વીરના આ અત્યંત શ્રેષ્ઠ સ્થાનમાંથી
 આપણા ઉપર ભરપૂર પ્રસાદ પડે છે.” (કાન્દેદ મ. ૧-૬.
 ૧૫૪થી ૧૫૬) વિધ્વનો પ્રિય લોક એ જ પુમજીકાગમાં વૈકુંઠના
 નામથી ઓળખાયો. જે પ્રમાણે વૈકુંઠનો પરમાત્મ અવર્જનીય
 દેવાનું સાધુમનોએ વર્ણવ્યું છે તે જ પ્રમાણે પદસાધિત
 કાર્તિકો. પણ ન અવર્જનીય દેવાનું લખે છે. ભક્તને મરિ
 નાના થનારા અને ઉચ્ચનીચપાત્ર ન માનવાના વિદ્યુત સર્વને
 પ્રિય દેવ તેમા શું આશ્ચર્ય ? આગવન, વિધ્વપુરાણ અને જામ
 વૈશ્ણવ મથિમા વિધ્વની સ્તુતિ જે સમ્રાટમા કરી છે તે જ
 સમ્રાટમા રેદકાગમા પણ કરવામા આવી હતી એ નોંધવો
 જોઈએ. ૧૫-થી ૧૭-જુલ આગમે

‘તે જુગજુગનો તે જ જુગ જુગનો કે હા તાપણ
 આમે તે શક્તિનવામક અને નવનુ જ નહીં જ નહીં નમ્ર પ્રજા
 વિધ્વના અવતારના સ્તુતિ કરે છે તમ દિવ્ય ભૈરવ
 ભોમવાનો વખત જરૂર આંતરે છે જ. દે મંત્રો, સકલ
 ધર્મન્યવનુ અર્ચકારણ નરભાવિક રીતે વિધ્વ જ
 છે. મારે તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે તેના અવતારનું
 સ્તવન કરી દેને પ્રસન્ન કરો. તેના જે જે ચરિત્રોની
 વર્ણન કરે. તે વિધ્વ. તાત તમને મરિતી દેવ તેનું
 નેત્ર પરમશક્તી રૂપે આનુતર અને દરદી સદે છોડે”
 (કાન્દેદ મ. ૧ ૧૬૬)

વાસુદેવ પૂજ્ય દેવ દોષાને હાથે ન શૂદ્રવિધિમાં તેનો નામો-
 ન્યાર કરવાનો રિવાજ પણો અને શ્રાદ્ધની પૂર્ણતા વિન્યાસથી
 કરાવેનો વાસુદેવ ઈશ્વરના ઈશો મરતુ એ સમ્પત્તી ધરા
 સાથી એ ખુલ્લું છે. શ્રીકૃષ્ણે ઝીનોપદેશ કર્યાં તે વખતે વાસુદેવ,
 નારાયણ અને વિષ્ણુ એ એક જ છે એવી માન્યતા ગદોત્તરી
 એમ દેખાય છે; કારણ કે કૃષ્ણે આર્જુનને વિચાર્ય રહ ન આપ્યું
 તે વખતે કાર્ત્ત્વિયાચાર્ય વિષ્ણુ એટલે અર્જુનામનો હું
 વિષ્ણુ છું એમ કહ્યું. અર્જુન તે વખતે સૂર્યને દેશો વિષ્ણુને
 માનવામાં આવતા હતા.

કાળે કરીને કૃષ્ણનું મદત્ત વધવાથી કૃષ્ણ એ જ
 ભગવાન, એ જ વાસુદેવ અને એ જ વિષ્ણુ છે એમ માનવામાં
 આપ્યું. વિષ્ણુ સર્વની પદેશા આત્મમાં જાણ પદોંઆ મારે જ
 તે જાણ છે એવું નૈઋતીય આરણ્યકમાં કહેવું છે. સત્પથ
 આશ્રમમાંના વામનાવનારની કથા ઉપરથી એ વિશ્વવ્યાપી દોષાનું
 સિદ્ધ થાય છે. આશ્રમા માર્મકમજુ કરતા આખરે વિષ્ણુનું
 પરમપદ પામે છે એમ કહેલું છે. મૈત્રી ઉપનિષદમાં અમન
 વિષ્ણુ તરીકે મળેલ છે, અને જમના ને ધૈત્ય કરનારી
 વસુ દોષાથી તેની સ્મૃતિ કરેલી છે. આ પ્રમાણે વિષ્ણુનું
 મદત્ત ધોષેધામે વધતુ ગયું. શૂદ્રસંસ્કારોમાં પણ વિષ્ણુને
 મદત્ત મળ્યું. આચર્યજ, દ્વિસ્વશાસ્ત્ર વગેરે મુવકારોએ
 શૂદ્રવિધિમાં તેમને અન્ન રચાન આપ્યું છે. વધુતરને હંદમાંને
 'સમપત્તીની વિધિ'નાં વિષ્ણુ તમને માર્ગ બતાવે અને તમારી

‘વર્ણના ભાર પ્રદિનાને ભાર આદિત્વ અથવા સૂર્ય દોષાને
 પ્રાચીન કાળમાં માનવામાં આવતું, અને મધુમાસના એ અર્ધિત્વ
 તેજ દેશ અમલને તેને વિષ્ણુ કહેતા

હતો કે મોક જેવા પરદેશીઓએ પણ એ ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો,
 એની સાથે ધનિદાસ આપે છે. બામવન ધર્મના જેવો બહિત
 પ્રાધાન્ય સાર્વજનિક અથવા વિશ્વધર્મ પરદેશીઓને પસંદ
 પડે એમાં આશ્ચર્ય નથી. ઇશ્વરના નિઃસ્ત્રીય પ્રેમ, તેનું નામ-
 ધર્મન, તેના મુખનું મનન, ચિંતન અને નિદિધ્યાસન વધા તેની
 નિષ્ઠામ સેવા, એના જેવા સદેવ અને આનંદદાયક સંસાર-
 વાપને શુદ્ધાતનારા બહિના પ્રકાર સર્વમાન્ય થવા તેમાં
 નવાઈ નથી. બામવન ધર્મનો સ્વીકાર કરવામાં જનન, ધર્મ, શ્રિમ
 અથવા બીજાને મોઢ પણ બેદરબાવ આડે આવતો નથી અને
 તેના પ્રવર્તક જેમ ઘાસીજી, હાલિય, વૈશ્ય અને દિગ્ગ વગેરે થયા
 તે જ પ્રમાણે સામાજિક વર્ણવ્યવસ્થામાં નીચ મનાવેલા શૂદ્ર,
 અનિશ્ચ, દેડ, ચમાર અને મેન્ડેડ પણ થાય છે.

આમ આ બામવનધર્મ વિદ્વાન અને અવિદ્વાન, ધામન અને
 મરીમ, વૃદ્ધ અને નીચ, પ્રાગતિક અને પુરાણમનવાદી એ
 સર્વને માન્ય થયો અને તેથી તેની ધ્યન આજ સુધી
 આખા દેશમાં ફેલાઈ રહી છે; તથા તે દાર્શનિક મુખી પ્રત્યક્ષ રહેતા
 એમાં પણ સંશય નથી. દાકના વખતમાં વૈષ્ણવ, શૈવ, સૌર,
 માજુપત્ય, સમાજિક, શીઓએન્ટિક અને બીજા અનેક
 ધર્મવધના અનુયાયીઓ વધતા એટલે પ્રમાણમાં બામવન
 ધર્મના અનુયાયી છે એમ કહેવું જોઈએ. આ બામવન ધર્મનું
 પૌરુષિક શાળમાં

વૈષ્ણવ ધર્મ

નામ પાડું અને તેના અનેક પ્રવર્તક થવા તેમજે પેનાના
 સંસ્કૃતના અને બહિતના જોરથી આ ધર્મનું મદદર થયારું.

ઉપરથી રાહી એ અપ્રમંસ થયો, પણ રાહીને કોઈ વિશેષ માનતું નથી. જોડુળમાં થતા કૃષ્ણના ખેત્ર (જોપાળકાલા વગેરે) વિઠાળાના ઉત્સવ વખતે કરવામાં આવે છે. પરંતુ મયુરા, રંદાવનના ઉત્સવની માફક આ કાલાનો ઉત્સવ મહત્વનો નથી. જે પ્રમાણે રામાનંદે વૈષ્ણુવમતનો અથવા ભાગવત ધર્મનો પ્રચાર નીચ ગણુચેલી જાતોમાં કર્યો, તે જ પ્રમાણે તુકારામ, નામદેવ વગેરે ચતુર્થ વર્ણના સાધુઓને લીધે નીચ માનેલા લોકોનાં અંતઃકરણ ઉપર ધર્મની છાપ પડી. જાનેશ્વર મહારાજના વખતથી એટલે ઇ. સ. ૧૨૯૦ની પહેલાંથી આધાડી અગીવાદસને દિવસે પંદરપુરમાં શ્રી વિઠાળા રખુમાઈના દર્શન જવાનો સંપ્રદાય અસ્તિત્વમાં આવ્યો. એ

વારકરી સંપ્રદાય

ના નામથી મહારાષ્ટ્રમાં ગુમારે ૭૦૦ વર્ષથી ચાલુ છે. ધ્વજ નિશાન હાથમાં લઈને બાજિથી રસળસ થયેલાં અંતઃકરણથી દેહમાન જૂઝી જઈને નાચના નાચના જનારા વૈષ્ણુવ વીરો સર્વત્ર અને સર્વ જાતોની અદર જોવામાં આવે છે. ગુમારે ૮૦ વર્ષથી દેવતરાવે જાનોજાની પાસખી પંદરપુરમાં લઈ જવાનો રિવાજ પાડ્યો. દેવતરાવ જાનેશ્વર મહારાજનો પરમ ભક્ત હતો. તે સત્તાગ પાસે આરજી ગ્રામમાં રહેતો હતો. વિરજ થયા પછી તે આજંદી જઈને રહ્યો. જાનોજાની પાદુકાઓ પાસખીમાં મુજીને પંદરપુરમાં ધામધુમથી લઈ જવાનો જે રિવાજ તેના વખતથી પડ્યો તે હજી સુધી ચાલુ છે. હાલ પંદરપુરમાં દરસાલ મુખ્ય આડ પાસખીઓ જાય છે. ૧ આજંદીથી શ્રી જાનેશ્વરની ૨ દેહથી તુકારામ જુવાની ૩ પંડિતથી એકનાથ મહારાજની, ૪ અંબાજીથી નિવૃત્તિનાથની, ૫

આશ્ચર્યમાંથી મુક્તિને ઇચ્છે. જે દર્શના યોગથી મનને સ્થિતિ મળતી
 નથી, તેના યોગથી સુશ્વિતાનંદ સ્વરૂપથી યોગબળથી થતી
 નથી એમાં કોનો દરવાજો છે ક્યાંથી છે ? અનેક વગરેક સ્વ
 દરવાજો પણ છે અને દિવની મુલાકાત થતી નથી તો પછી
 ને દરવાજાં થી મનવળ ? મારે દરેક બોધકને જનરલ દર્શન
 સ્વામિયજી, આત્મતત્ત્વમ અને સ્વાર્થત્યાગથી પદમ ન્યાય
 પરમેશ્વરની કૃપા સંપાદન કરતી. ખીન રોગ પણ
 કૃપાનેથી આપણી પદ્ધતિ અથવા નૈતિક દર્શન થશે નહિ.
 આખલ વરીકે આપણા કપર જે જાગૃત્તાગી છે તે સમજીને
 ને પાર પાડતી વખતે આપણું નુખ્ત દેવ જુઓ જાવું ન જોઈએ.
 હવે મિત્રન આપણું નુખ્ત કર્તવ્ય છે એવા પરમેશ્વરની
 પ્રાપ્તિનો મારો કૃપા છે જે ને જાગૃત સમજી લઈ તેને
 અનુસરવાનો નિશ્ચય કરેલ એને જ જનરલપણું કહે છે. આ
 જલ આપનાં જ પુરું જ નહિ. પરંતુ કાલમનું પાત્રનું
 જોઈએ. યજ્ઞ મન અને મનુર છોડવાથી અથવા માર મરિના
 દર્શનથી પાત્ર રહેવાથી પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થશે નહિ. તુલાગમ.
 રામકૃષ્ણ પરમહંસ વગેરે જે સાધુઓ થઈ ગયા તેમજી મન,
 મનુર પર સ્વેચ્છા દર્શનની કિંમત માટી નથી. થી સ્વામી
 ગમતીવું કલા પ્રમણે ' હે, પદ્ધતિ દિવનો આપણું પ્રજ્ઞ
 એકાગ્રતાને જોડ અને દુર્ગતતાને ત્યાગ કરો, તેમને વશ કરો.
 અંધ અંધ રાખનારાઓને જાન નથી, મારે કદાચરણથી
 સતસાનરમાં પ્રવેશ કરેલ '

ન કશા દેવની તેનામાં રાજી છે, એવી માન્યતા દેવતાથી
તેનું નામ 'વિવસ્વત' પડ્યું છે. મનસા દેવિણી એટલા
હિત્તર કાચ છે, તે વખતે એક બે દિવસ અત્યંતથી કુશળી
ખોર બનાવીને એકલા યાઃ નીચે વાવવમાં મુકવાનો
નિયમ છે. આ પ્રમાણે કરવાથી સર્વ કરાંતો નથી એવી
ખંચામાં તરૂની માન્યતા છે. તેની ભવને વખતે મદારી
બોલેને ભવાયુએ લગ્નથી પછા પેટા મહે છે. મદારી
(મદારી) મંત્રસાધનથી સર્વને તેના દમથી બદાર બોલાવે
છે અને મને તેટલું દરિદ્ર વિર દોષ તોપનુ દેવીની કૃપાથી
તેને દંધ કાંઈ થતી નથી એમ સર્વ જાણે માને છે આ નહેવાર
મરે

શાસ્ત્રોક્ત વિધિ

એવી છે કે પંચમને દિવસે સવારે જવના નામની અથવા
તેની માણીની પ્રતિમાની પૂજા કરવી. પગના બાગ્ગાની બાં
બાગુએ મુખાથી અથવા અડધી સર્વની આકૃતિ કાઢીને તેની
પૂજા કરવામાં આવે તોપનુ સ્વસ્તે નૈરધને મરે દસી, દુષ, ઘી
અને ધાનની અર્ચનુ કરવી. આ દિવસ બેઠા ગીતે પાગરાખા
આવે તો આખા વર્ષના સર્વ તરૂથી કાલ પદે.મ તરિક

અર્ચનું કમુદિ દંડ વદાનને જ કલકલ

ઉલ્લાસ વૃત્તાત્મું જ ટપક દરિદ્ર તથા ।

એને રોગવિજ્ઞું દમેશ્વં પાંચ કરવામાં આવે અને નાનની
નર ભવની આશ્રિયા કરવામાં આવે તો વિવસી અતરે ક.વ
તરિક અને સર્વજ વસ મહે એનું કહેલું છે.

મુખનામાં નામપરના દેવતાએક મુદ પાંચ અને દેવતાએક
વદ પાંચમાં મહે છે. આ દિવસને લેવારે દસીને માનવાના

[illegible]

English Major Field

[illegible]

૮૦૦ વર્ષ પહેલાં આશ્વેશની નામનો પ્રચલી દિગ્વિજયના
 નામનો દેવ દેવે પાંડવ પ્રચલરર્જુનનાં લખ્યું છે કે
 અરજ્ય નિવિનાની પૂનમને દિવસે એક પદ્મના અ.સનેશ્વર
 દેવચરના આરતી કરું. તેના નવરૂપોના અથવા ઉપાસર્-
 તિધિનો ઉદ્દેશ નથી. તે દરમિયાં તે વખતે એ મને ધર્મ-
 ફૂલો ૩૬ નરોના થયા એવું લાગે છે. તે વખતના દેવતાઓ
 નરોરો આજે આજ નથી, તેમજ તે વખતે આજ નરોના
 એવા અનેક દેવતાને હવે હર્ષિ આજે ૩૬ થયા છે. દેવ
 નર/ના દેવનાં આરતી પૂનમને રૂપી પૂનમ રહે છે
 અને તે દિવસે સર્વથા રહતું થાય તે માટે જ્યેન મળી
 નમો દોરો બાદને દર્શ જાવું છે. (આજ એ નર્વનુ નામ
 છે એ રૂપે જાણવું છે.) આરતી એ પદ્મના રૂપના છે
 એવું દેવતાનાં દરજ્જા નથી. ધર્મોદિતી

મનુષ્ય અને સુર્ય

ની રૂપોના સર્વેષ આત્મા સ્વરૂપે તે જાણી કે સર્વે
 પદ્મ નવરૂપ મળું છે. વિરહી ધર્મના સર્વેષ થયા પાંડવો દરમિ
 આપરનાં જાણી છે. નવ પૂરે આદ્યને પર્વતેશ્વરની આજીવ
 દર્શનના દેવ પ્રવચનનાર તે જ દેવો એમ રહેવું છે. પર્વતે
 અરમ અને જન્મ રૂપે રૂપે રૂપે અને તેમને જાણવનાં ૧૮
 વિધના પૂર્ણ રૂપે આરતી પદ્મનાની એ ૬: પદ્મના નવ-
 પ્રકાર એ જ છે એમ તેમને જાણવનાં રૂપે તેમના પદ્મ
 ઉપરની આદ્ય દર્શનના રૂપે તેથી અરમ અને દેવો
 દર્શન થોડી આજીવ નવરૂપના રૂપેના કોષને થાય જ-
 આખી મનુષ્યપતિ પાર્શ્વ છે એમ વિરહી ધર્મ માને છે.
 દેવતાનાં ૧૬ એ જ નામની દર્શના છે. દર્શનનાં રૂપે

[illegible]

અચ્છો લામ્બો, અને તેની સેવા કરી એટલે તેણે નિર્માણ
 કરેલાં સર્વ પ્રાણી, પદાર્થ વગેરેની સેવા કરવી એમ તેને
 લામ્બું, તે જ વખતે નામપૂજા જેવા રિવાજ આપુ થયા હશે.
 એ પ્રાણીને પણ હજારે કૃપા કરેલ છે માટે તે ગમે તેવું ઝેરી
 દોષ તોપણ તેના પ્રાણ બેચાનો અધિકાર આપણને નથી,
 એવું લામરાથી તેના નાશ કરવો એ ખડ્ગ જ અગોર કૃત્ય ॥
 એવું આજેવાનોએ કનિષ્ઠ સર્વ પ્રાણીમા હજાર છે
 એવું સમજનારા હિન્દુ લોકોએ સાગ અને નાસાસર્વને સેવા
 કરીને સંતુષ્ટ કરવા એવી ધારના કરી. જે દેવનું તત્ત્વજ્ઞાન ખડ્ગ
 વંચી પાપરીએ પહોંચુ, જે દેવના જેવ જાણિયો, એ અનેક
 યુગ સુધી વિચાર કરીને સમ્પ્રદાયના સ્થાપની મોપ કરી અને
 યાજ્ઞવલ્ક્ય સુખ કૃષ્ણ એ જ્ઞાનપત્તા પોમથી નિશ્ચિત રીતે ડેરવું
 તે જ દેવના-તે જ જાણિઓના વંશજને પથરા, લાકર્ષ, પશુ,
 પક્ષી, ગ્રાહ, સર્પ વગેરે પ્રાણીની પૂજા કરે એ અનુચિત છે
 એમ ડેરલાએક કૃપરકૃપરથી જોનારા લોકો કહે છે. પરંતુ કયા
 કારણથી આવી પૂજા પ્રચારમા આવી તેનો તેમણે કંઈ દુર
 વિચાર કર્યો નથી ત્યાં સુધી તેમને આ વિષયજ્ઞ વૈશંપયેયે
 તોપણ એટલી યાત તો ખરી છે કે મનુષ્યપ્રાણીનું જ
 તત્ત્વ, જ્ઞાન અને પ્રગતિ એ હોતુ જોઈયે; હિન્દુ પ્રાણી
 તેટલું બળવાન દોષ તોપણ તેની સંખ્યા પૂરે એટલું
 નાંખીને ધર્મનું ખડ્ગ સ્વરૂપ જોળખવાનો એ દેવોનો
 સરજી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈયે. જેના ન કારણ
 થયાં ॥ તેમણે આજ પસંદ ન પડતી પ્રકૃતિને જોઈને
 અલિપ્ત રહીને સમાજનો ત્યાગ કરેલ છે એટલું જ
 થયું એમ ન સમજતાં ધર્મજોષા દેહેડે એટલું જ
 યાજ્ઞવલ્ક્ય અને સાર્વભૌમિક ધર્મ દેવોને જોઈને

માટે તે દર્પણને પુત્ર ને સ્વપ્ન એવો તેજી શાપ આપ્યો. પરંતુ
 તેમજે પોતી ચલાવવાના ચરણ પાડી અનેક પ્રકારે તેમની
 વિનાશ કરી ત્યારે પ્રસન્ન ભણી પોતીએ કહ્યું કે નીચવળ
 પરિવાર હશે અને કાલ્ય રમવા થોડા કપર બેનને તમે થોડ
 અરુણનાં બાળો. બધાં બધા જે દેહને થોડાએને ઠોડર
 વાને ત્યાં જન્મેન જોડાને એટલે એક દેવીનું મહિર
 નીકળશે. તે દેવી તમને કનિષ્ઠ વર આપશે. પુત્રતંત્રાનની
 પ્રતિ મારે અર્ધસુ ધોષાં ને પર્તિપત્નીએ પોતીની
 બાળા પ્રમથે જનકોએ માર્ગે લીધે અને જન્મ જન્મો બધાં
 થોડાએને ઠોડર થાપી ત્યાં જન્મત જન્મત જાડી, તેા તેમપી
 એક દેવીનું દેવાવળ જન્મ આપ્યું. તે દેવાવળમતી દેવીના તેમજે
 અરુણના કરાથી તેજી પ્રસન્ન થઈ તેમને કહ્યું, જન તમારે દાર્પણુડી
 પુત્ર લેકરતા હશે તેા હુ તમને અંધ પુત્ર આપીશ; જન ધ્રુવુડાન
 અને સુરસાપ પુત્ર લેકરતા હશે તેા તે અપધાનુડી મળશે;
 માટે તમારે મેં પુત્ર લેકરતા છે તે કહેલ તે જાને દેવી
 બકરોએ વિચરે કરીને અધ્યાનુડી પદ્મ નુકુચાન પુત્ર મળે એવી
 દેવીની પ્રાર્થના કરી. દેવીએ 'લક્ષ્મણ' કહ્યું અને પછી
 અંતર્ધાન પામી વાદાન પ્રમથે તે જાને પેદ પુત્ર જન્મેલ
 તેમજે તેનુ નામ વિર ચાપ્યું. જાન કમર પ્રાપ્ત થયા જ તેને
 હપતપત્ર કહેકરે કરવાનું આપ્યું. પછી તે વિરજા કરવા
 કાલકે રજા જ કરીવા પાયા કરવા માટે ને ખાસપિયા
 પોતાના પુત્ર કાષે ને કર્યા ત્યાં પહોંચ્યા. પછી એક વિરજે
 તેમજે એક વિરજાનુ વાન લાગ્યું. ઠેકઠેકે એકરીએ જાડર
 પાત્રે રમવી હતી, તે જાને તેમનાનું કંઈ કરાવુંસર તકરાર
 થય. લક્ષ્મણની મેલો કહેલો રજા અને એકમુદ્રમેલો

અને ૬મની પાનેથી ચિત્રનો પ્રાણ પાછો લાવી આવ્યો;
આથી ચિત્ર ઉત્તરો ૬મો. આ પ્રમાણે સુચીલા મંગલાચારીના
પ્રવાયેકાદશી અષ્ટક સોબાન્ધવની ૬૪. અર્થાત્ મંગલાચારી
સોબાન્ધવિની દેવી ૧ તરીકે ૧૫ કથાઓ વિરાજ
પડેલા છે.

શાસ્ત્રાદ્ય વિધિ

હવે ૬મા પછી સૌભાગ્યવતી હંદારીએ ચાલતું મદિનાના
દરેક મંગલપારે મંગલાચારીની પૂજા કરવી. ઉમામહેશ્વરી
પૂજા પહેલે વર્ષે પીપરમા અને ત્યાર પછીના ચાર વર્ષો સુધી
પતિને પેર કરવી. પૂજા પૂરી ૬મા બાદ દાઢ બેડીને

પુશ્કરંદિ ધનં દદિ નૌલાગં દદિ મનન ।

અન્દાધ સર્વકામોધ દદિ હવિ મનોનમન ॥

પુત્ર આપ, ધન આપ, સૌભાગ્ય આપ અને મારા
ખીન્દ સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કર, એ પ્રમાણે તેની પ્રાર્થના કરવી.
૫ઠી એક પાત્રમા દગદગક અને હાથળ, કસતી, વાંગુધ
દક્ષિણ, કુંધોની જેમ્ની, તરીંગ વગેરે દુધીને પ્રેતાની
સૌભાગ્યવતી માતા અથવા મનુષ્યની બીજી કોઈ સૌભાગ્યવતી
ને તે વાચન આપવું. મોરને દક્ષિણ અને વાચન આપ્યા બાદ
તે દિવસે ૧૬ પુષ્કલિની લાંબે મોનપણે બેસતી કરવું. રાત્રે
દેવીને ૧૬ વિંદતી આપતી કરવી. (આ મનમાં ૧૬નું
માહાત્મ્ય વિશેષ છે. અપારો, ધનુરો, શેરની, ધરો વગેરે
૧૬ પ્રકારનાં કુંધો અને પાદ્ય ૧૬-૧૭ એ પ્રમાણે દેવીને
નર્પણ કરવાં એવો વિધિ હોય છે.) પુષ્કલિનીએનો
ખાંચો ભરવો. ગરે જમવું ત્યાં આપત, ત્યાં વગેરે

દવા લેવો પાડે તો તેમને માફ લાગતું. સમ્પ્રેક્ષ સાતમા
મંડળમાં નીચેના અર્થના મુદ્દો છે.

‘દે અમિ, બીજનો પુત્ર અમારો ન લેછે.
અતઃની દોષોના આ માર્ગનું અરહનન કરીત નદિ. બીજનો
પુત્ર અમને નુખ આપી રહ્યો, પ-તુ ને દી પજુ અમારો
લેશે નદિ. જે અમને અલ લાવી આપે અને અમારા મુદ્દો
નાશ કરે એવો પુત્ર અમને આપ.’

આ કંપરથી જણાવે આવી છે પુત્રપ્રાપ્તિની કઠોર
રાખનાર ઓપુરણ એવા પુત્રની આપેલા કરતા હતા કે જે
તેમને અમરજી પૂર્ણ પાડે અને મુદ્દો નાશ કરે મરજુ પડી
પુત્રની જ નિહાંબીલથી રવર્નલોકમાં જન્મની માન્યતા આપે છે
એવી કલ્પના તે વખતે ન હતી, પ-તુ કાલે કરીત એ માન્યતા
સમાજમાં ફેલાઈ હતી; માટે જ મહાભારતમાં ‘અપુરુષ ગતિર્નાસ્તિ’
(જેને પુત્ર નથી તેને સદગતિ મળતી નથી) એમ હદેશું છે.
દશરથના મરજુના સમાચાર સુભગદા જ રામે પજુ તેમને જન્મના
પિંડ આપ્યા હતા એવું સમાચરુમાં લખેલું છે. બારતીય
પુરુષી સમાજમાં અર્ચુને જે ઉદ્યાર કહાય છે તે પ્રસિદ્ધ
જ છે. તેનું કથું કે ‘કુળકથ ચત્રાથી પ્રાચીન કાળથી આલેખી
આપેલા કુળધર્મ નહ શાય છે. ધર્મનો નાશ થાય તો આખા
કુળમાં અધર્મનું જગ વર્ધ છે. અધર્મના પ્રાપ્ત્યથી
ઓઝો પગિત શાય છે અને તેથી પ્ર ન વર્ધસંકર શાય છે.’

મંદરો વરચારીવ કુટુમ્બના દુષ્ટાચ જા

વરતિ પિતરો દોર્ગ સુભગિદેશક્રિષ્ટ ॥ —ગીતા ૧-૪૨.

‘પ્રગ વર્ધસંકર શાય એટલે કુળકથ કરનારને અને
કથને પજુ નરની પ્રાપ્તિ શાય છે; કારણકે પિંડદાન અને

સિદ્ધિમાં જદું ફેર છે તે અપણે જાણવું જોઈએ. હાથ વળી
 વધી છે અને ચટ્ટાદિએ જોઈએ તો જીવનકલ્પને ઘીએ આપણે
 ફેરફાર જમા પડાવ ઢીએ તે વગર જાણી આવશે. જીવનકલ્પમા
 સારી રીતે રહી યદાવ એવું હવા આ દેવના હોતોનું ધ્યાન
 ખેંચાય એ હટ છે. મનુષ્ય પછી યનારી સ્વર્ગપ્રાપ્તિને આપણ
 પુત્રાન્મ ઉપર છે એવી દૃષ્ટિમાંથી મનુષ્ય મનુષ્ય સલામતી મેળવે
 પગમાં પડેરી છે છે; પણ કુટુંબનો નિવાસ મનુષ્ય સલામતી
 લાભ ન હોયથી મનુષ્ય પડેલાં જ પાતાનું ધર નરકથોક
 જેવું દૃષ્ટિમાંથી મનુષ્ય કુદ છે. હોઈ જો અને પુત્રના વિચાર
 થય જ જોઈએ એવી ધ્યાની દૃષ્ટિમાં આપણા મનુષ્યમાંથી
 નીકળી મળા સિવાય આપણી સિદ્ધિ મુશ્કેલીમાંથી નથી. આપણે
 ૮૦૦ વર્ષ પડેલાં આત્મેત્તીએ વિન્દુ સમાજનું વાત નિર્માણનું
 દરીને જોઈએ અને પુત્રનાં મનુષ્યિક અને સાર્વત્રિક નમણાઈનાં
 ને કુલેષ કહેલા છે તેના વિચાર કરીએ, તે આજે ફેરફાર
 જમા વૈદ્યાથી આપણી સાર્વત્રિક નિર્ધન મનુષ્ય છે ને સમજાવ
 આવશે. આપણે હાથ ને સાર્વત્રિક અવર્તન બેનગરી
 ઢીએ તેનું કુલ્ય કાન્ય જોઈએ તે વિવહના દર્શન
 કારક સિવાય જ છે. પડેલાં એવા મનુષ્યોનાં મન
 દૃષ્ટાથી આપણે કિલ્લા બેનગરીએ ઢીએ હાથનાં અદરદર્શિયજો
 સિવાય જમા પડેલાં જોઈએ. જાતવિચારને ઘીએ કલ્પ થોડાં
 નર્તન અને આપ વળત જાયો, જાતવિચારો, રોમકેટ
 જાતોએ વનેતેની સમ્યા હતી દરજોએ એક જ ઉપાય છે
 અને તે એ જ છે આપણ ને તેના પ્રચરમાં આવેલાં છે
 તેઓ ફેર હા છે ને સમજીને સમજનાં તેઓ ખરી ફેર હા
 હાથ એવા પ્રચલ દરજો

છે. સામયેદીએ માટે બાદરવા મહિનામાં ગુરુધરજીનું દસ્ત
 નક્કર એ ઉપાક્રમનો મુખ્ય સમય છે. તથાપિ દામ પ્રસંગે
 આ સમય બદલવો પડે છે એવું નિર્ણયસિધુમાં કહેલું છે.
 રાત્રી બેઠાબેઠા રહેલાઓએ આવજીની દયા નક્કરમાં દરેકી
 તે માટે પશુ વિચાર કરવામાં આવેલો છે એ પ્રમાણે દરેક
 વર્ગ આવજીનો વિષય આરોપવામાં આવે છે. તે દિવસનો
 શાસ્ત્રિકા વિધિ એવો છે કે ઉપનયન ચંપલા બ્રહ્મચારી
 હોદ્દાઓએ અને શુદ્ધચર્યાઓ પુરુષોએ ગામના પ્રસિદ્ધ
 દેવાલયોમાં એકત્ર થઈને ઉપાધ્યાયની મુચના મુજબ શાસ્ત્રિકા
 મંત્રાચાર્યપૂર્વક આવજીનો વિધિ કરવા પ્રારંભમાં કરીર-
 શુદ્ધિ પંચગવ્ય * ગ્રાહન કરવું. દે.મતિદિ કરીને ઘરમાં
 તૈયાર કરેલા ચઢી આદુતિ આપવી. આને ઉપાક્રમવિધિ
 કહે છે. ત્યાર પછી રાત્રી કરીને સમર્પિ અને અંધણીની
 પૂજા કરવી અને દામ સગમણીને દધિસમ્પત્તી આદુતિ આપવી.
 આને દલસર્ગવિધિ કહે છે. તે પછી ગુરુ અને વડિલોને
 નમસ્કાર કરીને તેમને યજ્ઞોપવિત આપવું. ત્યાર પછી
 દશ ગાયત્રીનિષેધી મંત્રો પંચોપવિત ધારણ કરવું
 અને ભૂતી જનોમ કાઢી ન.પવી. આવજીનો એ વીત્તે
 અને ઉવડનો વિધિ છે. આ વિધિને પંચોપવિતધારણવિધિ
 કહે છે. પછી ત્રીપિઠોને વિશ્વતર્પણ આપવું. તેમણે તર્પણ
 કર્યું હોય તેમણે એક દંક ન.પવું. આવજી સંબંધી

આહુ રૂદિ

એવી છે કે પુરુષમુખત્યાદિ લોક આ વિધિ બજાવેલ પામે છે.

*અવધી દત્તજ ચંપલા પાલ પદાર્થ: કૃષ, પી, દહીં, ડામ
અને મૂર.

વખતે સહજ પડેલાં અદોષરિત ધારણ કરવું પડે છે એટલું જ.
 આવૃત્તિનાં મુખ્ય અને ઉપકર્મ અને હસ્તર્જન—અર્થાત્
 અધ્યવનનો આગ્રંજ અને અધ્યવનની સમાપ્તિ—છે. હાલના
 ઉપકર્મ અને હસ્તર્જન એ બંને કારે. એક જ મેહમાં
 આદોષરિત આવે છે. અધ્યવનનો આગ્રંજ કરવાની નૈવાની કરવી
 અને નૈવાનીની નાચે જ નેની સમાપ્તિ કરી એ વિદ્યાર્ણ છે.
 ઉપકર્મરિતિ અને હસ્તર્જનરિતિની વચ્ચે કેટલાએક મહિના
 જવા સંભવે એટલું ને કેટલાએક વેળાના પળ કરુષ
 કરે. હસ્તર્જન કરના ઉપકર્મરિતિ અને હસ્તર્જનરિતિ યા
 માટે કરવા. અ.વ. ને કરે. પડેલા.

ઉપનયન સંસ્કાર

આ રિતિના નામ દોષાધી તેજ સંપત્તિ રૂઢ દર્શાવત
 નામ આપે. હી. અ.વ. પ્રાચીન કાળના—એટલે વેદ-
 કાળના—ઉપનયન રિતિ કરવા કે કેવ એ કરેવું સ્ક્રમ
 નામ વેદના જાગૃત્વને જાગૃત્વ કરાવે તે કે. રીતે
 કરવા એવું વિરેચન ‘સાધુ’ નામના મદમા કરવાના
 આગ્રુ છે. તે પછી નૃસિંહાચાર્યે કરુણાકે.એ કરવાના શુભારે
 ૪૦ મુખ્ય રૂઢરિતિ કરવા. તે સમાપ્તિ બાન્ધ કરવા
 સમ્પ્રદાયે.આ રિતિને અથવા સંસ્કારે.એ કાવદાનું સ્વરૂપ
 આપે. એટલું કે તે દિગ્ગત્ય હાલક છે અને દિગ્ગત્ય કાવદ
 શુભરતે માટે આવૃત્તિ છે. નૃસિંહાચાર્યે કરવાના આગ્રુ
 તે વખતે ઉપનયનની રિતિ અન્વયે સારી રીતની હતી. પોત
 કમરે એમ બેસા જ વિદ્યાર્થી કેલ નજીક કરે.વા વિદાન,
 સદાચારી અને ગુણવિજ્ઞ વૃદ્ધ પાત્ર બદને પોતાને વિદાદાન
 આપવા માટે વિદાન કરે. એવી રિતિ કયા બાદ રિતિને

[illegible]

અર્થ:—જાન બાલ્યુ કરે પર્મ પ્રમાણે વર્ગના મેમ્બર
અચર્યવર્મા નવાદ કરી નાંધે. ધમ સમ રી રિવેરામાં
પ્રમાદ કરીય નાંધે. આચર્ય કુરુના. ધ. ૧ ન કર્મ કરવામાં
પ્રમાદ કરીય નાંધે. જુનવાન માટે કર્મ કરવામાં પ્રમાદ
કરીય નાંધે. આચર્ય અને પ્રાચર્ય નાંધે પ્રમાદ કરીય નાંધે.
દેવકર્મ અને પિતૃકર્મના પ્રમાદ કરના નાંધે માનવો
દેવની માલક માન પિતાન દેવની મલક સમજ. આચર્યને
દેવની માલક માન આપ. આંધિને દેવની માલક સમજ.
જે કર્મ નિધ નથી તેનું જ આચર્ય કરે, બીજા કર્મનું
આચર્ય કરીય નાંધે. અવાન (ચુકત) જે સત્તર્મ દોષ
તેનું જ આચર્ય કરે; બીજા કર્મનું આચર્ય કરીય નાંધે.
જે અમાનથી જાક શાલિયુ દોષ તેમને આત્મ આપીને
તેમના જમનો પરિહાર કર. જે કાંઈ આપવાનું દોષ તે
અદાથી આપ, અઅદાથી આપીય નાંધે. ગર્વાદાપુર આપવું;
બાનિયુકત આપવું; ઓગળાપુ કરીને આપવું. (અધ્યયન પૃષ્ઠ

[illegible]

કરે છે. જ્યો સમાર અને બીજા આતરે પંચ કોઈ અશ્વિય માતાપંચા કોનોને કેવળથી આપ્તને તેમને સમાજમાં જરૂર છે અને અધિકાર માં એક પ્રજા કેવળ કેવળ કેવળ છે. દુષ્ટતા, દેવતા, કે નીચતા અને દુષ્ટતા દુષ્ટતા કોઈ દુષ્ટતા અને દુષ્ટતા અને એક પ્રજા દુષ્ટતા દુષ્ટતા કોઈ. સર્વ પ્રજાને એક જ પ્રજા ૫૦ પ્રજાઓ પ્રજા કરે છે દુષ્ટતા પ્રજા એકથી જ છે કે જે દુષ્ટતા માતાપંચા કોનોને દુષ્ટતા કોનોને પ્રજાની નજીવી કાવ તેવડા માટે જલ કરે છે તે નમતાથી દુષ્ટતાનીય પ્રજાઓ કોનોને પ્રજામાં કોનોને કરી પ્રજાને પ્રજા પ્રજાની બે, જરીની નજીવાને તેવડા દોરી નથી.

તેવડા અને પ્રજા

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચતુર્વિધ પુણ્યાર્થ માધ્યમા માટે પ્રાચીન કામમાં સમાવે તે સ્વતંત્ર પરિસ્થિતિને અનુસરીને આપના સર્વોચ્ચ નિયમ. સર્વોચ્ચ દત્ત. વિશ્વકામ્યાર્થના એવા નિયમ દત્તમાં દર્શન નથી. જે પ્રજાને અનુષ્ઠા અનુષ્ઠા દત્તમાં કાવ તે પ્રજાને સમાજના વિચાર બદલાવ છે, અને તરીકે પરિસ્થિતિને સોચ એવા સામાજિક નિયમો દત્તમાં આપે છે. આથી રીતે સત્ત્વ પ્રમાણે વર્તનક્રમ સોચ કેવળ કરેલા એ સમાજના કલ્યાણનું અને પ્રજાનું કલ્યાણ છે. આપણા દેશમાં વિશ્વકામ્ય આપણા દેશમાં બધા દેશમાં થયા છે! સામાજીય અને બીજા પ્રજાના દેશમાં થવાથી પણ સોચના અ.ચ.વિચારમાં દેશમાં કાવ છે. તથાપિ પ્રજા, પ્રજાનો કુળ આપણા દિ-દુષ્ટતા વિશેષ બધવતર દોષથી આપણે કેવળાનેક અત્યંત પ્રાચીન રીતરિવાજોને વળતી રીત છીએ. પરંપરાગત રીતમાં સુ ૨૬૨૫ છે, તેમાં

એનું વર્તન રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો. મદોપવિન પટેરનારનું
 ઝોએ વિદા, દગા, ઝૂન અને ધર્મની બાજનમાં ક્રેટલ
 સંપાદન કરીને પોતાનાથી નીચેની પાસગીના દોડોને ઉપડી
 પંક્તિમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં લેલેલે. નિરૂપર અને
 અજાની દોડોને અદબજુદામાં જન્મ થયો માટે પોતાને
 અદબજુદ પ્રભુ સુધી એમ માનતું હતાં પોતાના થયે નહિ.
 માટે પોતાને અદબજુદ અવિષ્ય રૂપ કે અદ દોષ તેમજ પોતાની
 ચોખ્ખતા સ્થાપીને કુપવિન પાસજુ કરાવે. પોતાના અધિકાર
 ઉ એમ તેને હામિત કરતું લેલેલે; એટલે પછી કુપવિનના
 અધિકાર બાજ નહાર મેડેલે નહિ.

તપાસે છે. પછી સુરતની નવસુરીને ૧૨૦ અથવા ૭૦ આદા
 મારીને તેની ૫૫ સુધી લાંબી એવી ૧૦૮ અથવા ૨૪ મંથીની
 વનમાલા કરેલી. પછી નવસુરીનું ૧૨ આંટાનું અથવા ૧૨
 મંથીનું મધ્યપરિત બનવતું. નવસુરીના ૨૭ ફેરનું મુકરપરિત
 બનવતી. નવસુરીની અંગદેવતાની પોતની કરેલી ચિત્રચિત્રના
 આકારની માફક ચિત્રની પોતની કરેલી. ત્યાં પછી પચમન્યથી
 પ્રોક્ષણ કરીને તેને મુદ્દ કરાં ત્યાર ૧૦૮ વખત અભિમંત્રણ
 કરવું. પોતપોતની અદોને કહી પ્રયાગ પછી તેને પાવમા
 સુદી દેવતા સામે ધરવી અને સર્વ પ્રકારના વિધિઓ તથા
 તેમના વિધિઓ વચ્ચે ચારે લાખ કર એવી રીતે દેવતા
 પ્રાર્થના કરેલી. તે પછી તે પોતપોતની દોષાને પ્રકાર, નામ,
 વસ્ત્ર, નાચેશ, મુદ્રા, ચિત્ર, વિષય, જાત, વિષ્ણુ વગેરે
 અનેક દેવતાઓનું આવાદન કરીને તે દેવને અર્પણ કરેલી. ૫૫,
 ૬૫, નેવેશ્વરિ ક્રમમાંથી દેવતા અને પોતપોતની પૂજા
 કરાં પછી નૃત્યની પૂજા કરેલી અને તેને પોતની આપણી
 કુંડલમાય સર્વ ઓપુરંધરો પોતની સામે આંખો આસન
 સામે નિહાળ બેઠાન કરેનું. આરમ્ભ મુદ્દ આરમ્ભ અને ચોરસ
 એ પોતની પાસે કરવાની વિધિઓ છે, તેમજ ચાંદલા રીતે
 તે ચિધિ કરવામાં આવેલા ન દેવતા પંચિયાને દિવસે તે
 અદોથી દેવતામાં આવે છે. પરિચાગેશનું દનેશાં કરવું એમ
 ચામચા કહેવું છે, ૫૪૨ લાગ્યા તે પ્રમાણે દોષ કરવું નથી.

૬૫૧ ૭૪ આ ચિધિને કુંડલમેળ કહેવામાં આવે છે,
 મારે ૪ આ પંચિયાને તપના લોકે રાખીપૂજન કરે છે.
 કાપૂન લોકમાં આ રક્ષાપૂજનો ચાલે છે. જુના ૧૫૨માં
 તે રિતે આપણી તપને પાવન તપ પ્રીતિ કરવામાં

થઈ સારી નથી તે જ પ્રમાણે તેમને છીરે સરીરમાં પાચિત્તો
 પ્રાપ્ત કરે. સાચ નથી. ખર્ચ દેવ નથી, પરંતુ
 દેવનું સાચિત્ત મૂર્તિરૂપે તેમના સ્થાપિત કરવાને મૂર્તિની
 સાચિત્ત રૂપે જરૂર છે. તેથી જ ગમે પાંચથી એટલે સરીરમાં
 પાચિત્ત લાગનાર માણસનું પાંચ ન હોય તે પણ પાચિત્ત
 ઇષ્ટ માટેનું મહત્ત્વ આપણા મનમાં રહે છે અને તે રૂપનું
 નેહરૂ. પરંતુ માત્ર સાચનું મહિમાથી રૂપને જ એ 'પાચિત્ત'
 ધારણ કરવાનું છે એમ નથી, પણ તે દરેકજ ધારણ કરવું
 નેહરૂ. પછી આપણે દેહનાથી પણ કરવાનું ધારણ રહેશે
 નહિ. કાયા, વાચા અને મનને સંસ્કૃતિ પાચિત્તની સગા
 નીચે ઇષ્ટનું નેહરૂ. અર્થાત્ત આનંદનું સાચિત્ત પરંતુ
 આપણી કાયાનાં નાલ સાચ છે. આપણા દેહ
 માટે, આપણા પર્મ માટે, આપણા દેહ માટે અને આપણા
 મન માટે, હૃદય માટે અને પરંતુ માટે આપણે પૂર્ણ પાચિત્ત
 રહેવું નેહરૂ. પાચિત્ત વગર શીર્ષ નથી, પાચિત્ત વગર
 બૈદ્ય નથી અને પાચિત્ત વગર ઇષ્ટ નથી. આપણે હિન્દુ ભાષા
 સમજે છીએ કે આપણી કૃપિત પરંતુથી રહેલી છે. પછી
 તે કૃપિતથી મહં દોષ કે પમત્તથી મહં દોષ પરંતુરૂપનું કૃપિત
 નેહરૂ પાચિત્ત છે તેટલા જ તેના પમ પણ પાચિત્ત છે. આપણે
 બધાને બધરૂપ છીએ, તેના જ વિરુદ્ધ દેહના અંતુ છીએ તે
 પછી તેની જ નાલ પાચિત્ત રહેવું એ શું આપણું દર્શન નથી ?
 અર્થાત્ત આપણે જાણી રહ્યા છીએ આપણે સાચ ત્યારે તે
 કૃપિત માટે દેહની રૂપિત દેહમાં અથવા 'દે દેવ તુ
 અન્ન દે' એવાં રાજાનાં રાજામાં કંઈ જ અર્થ નથી. તેના
 ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને સત્કર્મમાં નિષ્કામ કૃતિથી સંસ્કૃતિ

નારળી પૈલિંમા

ફરક આવજી મલિનાની પૂનમે વચ્ચુ દેવતા મીલ.ધે સમુદ્રની પૂન કરીને તેને નાળીયેર અર્પજી કરતું એવુ સાચમાં કહેલું છે, તે ઉપરાંત તે દિવસને નારળી પૈલિંમા કહેવામાં આવે છે. હિન્દુસ્તાનના પૂર્વ અને પશ્ચિમ કિનારા ઉપરના હિન્દુ લોકો—કુખ્યાલે કરીને વેપારીઓ—આ તહેવારનું વિશેષ મહત્ત્વ માને છે. કુખ્યાલ સહેલી મા/ક વેપારની ખાખતમાં અત્યંત ઓછ પાપરીયે પહોંચેલા સહેલી હિન્દુ પ્રમાણે ખીન ધર્મના વેપારી લોકો જી આ દિવસને મહત્ત્વનો માનીને મોટા સમારંભથી સમુદ્રના દરેને જાય છે અને તેને નાળીયેર અર્પજી કરે છે. આ વિધિ કરવાથી સમુદ્ર ઉપર સત્તા ચલાવનારો વચ્ચુ દેવ (Vishnu) તમ થઈને માથ લઈ આવનારાં અને લઈ જનારાં વહાણોને તુકસાની પહોંચાડતો નથી એવી સાર્વત્રિક માન્યતા છે. ચોમાસાનું જોર જોડ અને

તત્કાલ નેવો અહીંના મદન વિષય ત્યાંના પંડિતોને સમજવવા માટે આર્થ પંડિતો તે દેશમાં મથા દોવા નોંધ્યે. તે વખતે અહીંના મદન વાદ્યમયનો પ્રવેશ તે દેશમાં થવો સંબંધિત નથી. ત્યાર પછી ખ્રિસ્તી સદ ૧૬૯૫ ૪૦૦ વર્ષો બાદ ડનેસ્કેનિસ નામનો ઐક પ્રવાની દિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા. તે અંગ્રામની નેકરીમાં (ખ્રિસ્તી સદ ૧૬૯૫ ૪૧૭ થી ૩૧૨) હતો. તેના વખતમાં આખાંએ ધર્મોખરો ફતર અંત દક્ષિણ દિન્દુસ્તાન કબજે કર્યાં હતા. ડનેસ્કેનિસે અનેક પ્રસિદ્ધ મંદિરોનું, દિન્દુઓના કુલોમનું, અનેક પ્રતાપશાળી રાજાઓ વગેરેનું વર્ણન પાંચાના લેખમાં કર્યું છે. તેમાં વેપારને લાંબે પ્રસિદ્ધિમાં આરિહાં મંદિરોની મહત્તની પણ આપી છે તેના કથનથી એનું દેખાય છે કે આપણા ને.કે નોંધની મહત્તની કુના દેશમાં અહીંના માલ વેચવાને માટે હા બતા દેતા.

દક્ષીણ નામના દનિદાસકારે લખેલું છે કે ૧૪૧ કિનારા ઉપરના કાલંક દેશના મદનને વાણિજ્યના હોતો વાનવ્રમથી લાંબી લાંબીને વેચતા હતા આ ઉપરથી લાંબીને હાલ હવા જેવી નીકાઓ પણ તે વખતમાં તૈયાન હતી હતી એવું દેખાય છે. દિન્દુ લોહો મુદા મુદા વધામાં કુલમ હતા એવું ડનેસ્કેનિસે કહેલું છે, અને ખ્રિસ્તી સદ ૧૬૯૫ કેલકાં લેસ અમાક અંગરજાન, ઐક, હામ વગેરે દેશોમાં દિન્દુઓની કારીગરીના કાનો મહં પહોંચ્યાં હતા, એવું તેણે લખેલું છે. ખ્રિસ્તી સદ ૧૬૯૫ ૫૦ ૧૪ અમાક લંબાન (લંકા) નેદ મનથ દેવના વિગત નામના રાખડુને કાનો હતા ત્યાં દિન્દુઓની વસાહત પણ થઈ હતી આ દેશને ઐક દનિદાસકારે વાણિજ્યને એ નામ આપ્યું છે, તે સંસ્કૃત વાણિજ્યો અથવા પાલી વાણિજ્ય હતા ૧૬૯૫

એક લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે. ટોચા કુંડ સાર
 નીચે મુજબ છે:— હિન્દુસ્તાનના હીપસ્યુડમાં જયરા બેટનું
 બેટનું મદત્ત છે તેટલું જ મુમારા બેટનું પણ છે. જયરા,
 મુમારા, બેનિરો, સુધિખીત, સંજારા એ બેટના નામ અનુક્રમે
 ૪૧, સુમિત્ર, બરૂખી, સુવમા અને સંવમ એ સંસ્કૃત
 શબ્દોમાંથી નીકળેલા છે. હિન્દુસ્તાનમાંથી વસાહત કરના માટે
 જે લોકો ખદાર નીકળ્યા તેમના સુમિત્ર નામનો એક
 કારી દત્તો અને તેના નામ ઉપરથી એક બેટનું નામ મુમારા
 પાતું હતું. આ બેટમાં અચિન નામનું એક શહેર અને
 તે જ નામનો પશ્ચિમ તરફનો પ્રાંત પડેલા સુમિત્ર એ નામથી
 એજમાના દરમિયાન પ્રાચીન કાળમાં સુમિત્ર શહેર આ બેટની
 શાસકની હતું અને તેનો અર્થવિષય બાગ લાક પપ્પ નેત્રા
 મંત્રે છે. આ બેટમાં આગલીના ગાંડ પદ્મ ૬૫ છે અને
 તેમના ઉપર કંદારની બારે વસ્તી છે. તે ઉપરથી ત્યાના
 લોકોની એવી માન્યતા છે કે રામ મજૂનનું કિષ્કિન્ધા નામનું
 પ્રસિદ્ધ રથગ તે આ જ બેટ છે. વળી તેઓ વાંચી, સુમીત્ર
 વગેરેને રહેવાની જગ્યા પણ બનાવે છે. મુમારા બેટની
 વધારેમાં વધારે કંઝાઈ અને પદેઝાઈ અનુક્રમે ૧૦૮૭ અને
 ૩૩૦ માઈલની છે અને એકંદર લંબાઈ ૧,૧૧,૧૧૨
 માઈલનું છે. આ બેટમાં કોઈવસ્તી ખૂબ ઘણી છે.
 ત્યાંની કોઈવસ્તી આસરે પાત્રીશ લાખ હશે ત્યાંનો પ્રદેશ
 હિંમરાજ છે; તેમાં હમિલ, હરિ, ચાખી, શક વગેરે નામની
 નદીઓ છે. સિવાય જવાહરખી પર્વત અને સરોવરો પણ
 ત્યાં છે. સરોવરનાં નામ મજુદિ, શંકર વગેરે છે. આટલાખૂના
 અસલ લોકો નરમાંસમગ્રહ દત્તા તેથી આપણે ત્યાં મળે પડી

સમજ છે. સંતાપા ધર્મીયુ પશુ ત જ સજ્જ વીરસ છે. આર્થ અને અનાર્થનો વર્ણનનો એ દેશ છે અને 'આર્થ' વર્ણનું રાજ્ય હવે અને દમ્બો વધ હરો-હરો દમ્બાર્થ સંવત્સર-એ પ્રમાણે વેદમાં દેવી પ્રાર્થના કરેલી છે. (સમ. ૩-૩૫) દક્ષિણ એ સજ્જ મુગ્ધ. તેનેનગદર્થક દેશ કાનેદ્યા દેવોના પચાસનું વર્ણન દેવી વખતે તેમને દક્ષિણ દેશ છે. કારણે દેવીને એ સજ્જ અનિચયક વેદ તે જ પ્રમાણે પ્રાદ્યુ અને વિષ એ સજ્જ ચિદ્દર્થક દેશ, તે ધારે ધારે અનિચયક વેદ જુદા વખતમાં ભલે ધર્મી હોય સજ્જ દેવી તેમને પ્રતિષ્ઠા કરવાના દેવુદ્ધ જુદ ધર્મ-સુધારક તરીકે આમળા આપ્યા પછી ભૈદ ધર્મ હીલુ દેવી દિવ્દુ ધર્મનું પુનરુદ્ધાન વધુ. એવે પ્રતને જુદી જુદી ભવેનું નિમળપુદ્ધી ગીત અપાક આને માટે અનેક પ્રતિષ્ઠા રાજવામાં આપ્યા. મધુપ, નિર્મલવિષુ વગેરે પ્રતિષ્ઠા જુદમદેવીય પુરાણુ દેશએક વર્ણને દક્ષિણર્થના મધાગદ નીચે આપેલા છે.

હરુદ્ધાનુ: સ્વોદ્ધાર: કમ્બનુવેપતનમ્ ।

એકદં સંનુદ્ધાન કરેલા મનુદ્ધાન સ્વીકાર કરેલા અને સંનુદ્ધાન હેતુ એ પ્રાપ્તને દક્ષિણમળ વર્ણ છે અર્થિયપુદ્ધાનનું નીચેનું વચન પણ તેના નીચે છે

દિવસ: સ્ત્રી નુ સૌદાનુ દોષિતસ્વાદર્શન: ।

દિવં સંનુદ્ધાન કરે અને તેમને પ્રાપ્તિન અર્થિયે મુદ્ધ કરવામાં આવે દોષનુ તેમની સાથે અવધાર કરેલા નદિ. આ વિશે નિવડાગીના ભૈદવન સ્ત્રિનુ વચન છે અને તેનાં સંનુદ્ધાન વધુ ભૈદ ભાગને નાટે જુદા જુદા પ્રતિષ્ઠા કરેલાં છે.

સ્થિતિમાં ધીરે બાંધ જાગતો (વત્સલ્ય, ક્રોધ, શાન્તીય જ્ઞાન)માં પણ આપણી સ્થિતિ સતોતકાલ નથી એનું કારણ એટલું જ કે આપણે આપણી પાતાની દૃષ્ટિના ઉપરાંત ન કરતાં પુણ્યન કાર્યમાં થઈ ગેલા જઈએ, દુઃખદોષ અને સમુદિશારોની દૃષ્ટિના ઉપરાંત હીરે ધીરે. સમુદિશાર, કૃતિયા મંદકા, મુલકાર, પુણ્યકાર અને હનિદાસકારોમાં પમથે પમથે મદભેદ દોષાનું ભેગામ આપે છે. એનું કારણ એટલું જ છે કે તે ને ને કાર્યમાં થઈ ગયા તે તે કાર્યને અનુસરીને તેમના વિચાર દત્ત; પરંતુ આપણે તેના આશ્ર ન કરતાં ફરિ પડતે ને મને આપણે મદભૂ હયા છે તે ને જ વગમી રહેવાનો મન હીરે ધીરે. ને દત્ત વર્ષ પહેલાનું નાણું આજે કેવી રીતે આપણે? કોઈ ખાતર તે સંપદનું અથવા ભૈરવદાસિક દૃષ્ટિએ તે મદભૂનું છે એમ સમજીને તેને પાંચે રાખવું એ વિંડે કોઈ ના નથી હોતું, પરંતુ આજે તે અવાવવાની ખટખટ કરી એ તરન દુઃખમદ છે. ને પ્રમાણે હનિદાસનું નાણું વિચાર મદારામની કારણીથી આપણું કમ નહોતું તે જ પ્રમાણે કિવચઈ નાણું આજે ચાલે એ બનવાનું નથી. સમુદિશારના કાર્યમાંથી પણ એવી જ સ્થિતિ સંજગી પૂર્વસ્થિતિ ફરીથી પ્રાપ્ત કરી લેવી એ જ પરમ પિય ॥ એવું કહેવાય ભવિષ્યની મદત્તકારોને સુધ પ્રકારનું જ વલણ આપે છે એમ મેલી દિવનીરી સળે કહેવું પડે છે. કૃતિસમુદિશારી આધાર આપીને તેને મારે નકાની નાચાટ કરી તેના કાર્ય સ્વાનુભવ અને દેશને હનિદાસ થું કહે છે તેના વિચાર કરવો એ જ વધારે રાખદ રાખ છે. જૂનાં મેદાને ધીરેનું કમાઈને તેનું મૂલ સ્વરૂપ

મીસ, લંકા, ખલ્લિય, ચીન, જાવા દલાદિ દેશોમાં જાતને
 પોતાના દેશની સંપત્તિ વેચાર કરીને વધારવા દતા. દિન્દુસ્તાનમાં
 હાલજી કપેલો કયામોલમ્બેનો માલ જેવી રીતે તેમજે તે દેશોમાં
 પટોંચાડ્યો તેવી રીતે અહીંના તત્તજ્ઞાન, ધર્મ અને દેવતાઓનું
 આચારન પણ ત્યાં હતું. મૌલ ધર્મનો પ્રચાર જાવાન મુશ્કે
 કરવારા પણ દિન્દુઓ જ દતા. મીસ દેશમાં તત્તજ્ઞાન કલાક-
 નાસ પણ દિન્દુઓ જ દતા. એવા લોકોની—એવા પરમ પૂજ્ય
 પૂર્વજોની—દર્શિ નારણ પોર્જિયાને વિષે આપજે એકલિયથી
 મારી જોઈયે. તેમની સંતનિ, દેસાલયો, દેવ અને જાવા આજ
 મુશ્કે જાવા જોઈમા દયાન છે. હમણા જ ચીન દેશમાં દિન્દુઓનું
 એક દેસાલય જમીનમાં દલાયેલું મળ્યું આજુ છે જે પુજ્યાનામો
 આપજા દેવતાઓને નાન સમુદોની પેંસે પાર લાક
 મવા તેમને અને જીએ દેહાજે વસાદત કરી રહેલી દિન્દુ
 જાનિના પિતરોને માદ કરી તેમને સનુદોલથી તિલવર્ષજુ
 આપજું જોઈયે. લાક વિધાને અને વેચારડોળોને માટે
 જે અનેક આર્થજાંધવો પડેલ મવા છે તેમને માદ કરી
 તેમના કાયાજૂને માટે પરજુ દેવની પ્રાર્થના કરવી જોઈયે.
 જી લાક જમમાર્થથી આપજો વેચાર દેલો માલો,
 તે ડી રીતે વધારેલો વંશે પ્રજોનો વિચાર વેચારી-
 ઓને તે દિલે કરવા જોઈયે. એમ કરવાથી આપજા વેચારની
 રિયનિ દેરી છે તેવી તેઓ અલકજ જાવી દલો નારણ પોર્જિયાનો
 લેલાર એ પ્રજાજે વચરથી સ્વર્ધ અને પરસ્વ એ નને
 સ.પી દલાડ

અર્થાંચીન કામના: ક્ષરિ

૩૫મી કામનાઈ રહે છે કે 'મારા દિન્દુ જાલો, વાંચ

શ્રીકૃષ્ણજન્માષ્ટમી

શ્રીકૃષ્ણનો જન્મેકાલથી દિનુસ્તાનના સર્વ પશુનાં કોઈ બક્ર બાળકથી દરેક વર્ષે આવજી વડે આપમેંને દિવસ પાડે છે. શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર અત્યંત આનંદ આપનારૂં અને પાવન કરનારૂં છે એમ પ્રાચીન કાળથી દિનુ કોઈ માનતા આવેલા છે. મદાખારત, હરિવંત, જામવન અને ગૌમિત્રી અશ્વમેધમાં એ ચરિત્ર મળે છે. તે બધી વિમલવારે આપનું સકષ નથી, એટલે શ્રીકૃષ્ણચરિત્રમાની મદતરની થાતો 'ફૂકામ' નીચે આપને હાથે.

ધારામયંદના સખનમ સમુચ નદાનુ દશિષુ મામનાં મયુરન નામનો એક અત્યંત રજદુષ અને રમખૂંદ મુદક સુખી કાળે કવો હોલ તેને સ્ત્રેતેન રેલ કહેલા હલ પહેલાં મયુ નામના એક રક્ષતે તે રેલમાં વલાદત કરિને રાજપાત્રીનું ને સદેર રણપુ દનુ તેને મયુરુરી અશ્વ સમુચ કહેલા

૧૫૨ ૧૨ ૧૦૮૧ને ૧૧૨ ૬૧૦. હાલમાં વખતે બીજાને હવે
 દેવભોજી નર્મ નજી પાસે વજીરને કેદિની નામની મીઠ
 એ કો હી તે રેણી કન. ગેરી હી તે એ વખતે
 નર્મવતી દેવને હવે વજીરને દેવની બીજી ને પેનાના મિત્ર
 નામે ઘેર મેકલી દીધી. તેને ને કે. કે. કે. ને નામ સંકર્ષ
 ગુપ્તમાં આપ્યું. ૧૦૮૧થી તેને પાર મના નામથી મેકાવના
 હતા દેવની આંખે વખતે નર્મવતી કંઈ કે ૧૨૧ ૪ તેને
 અને વજીરને કંઈ પદા નદિનમ્મમાં રાખ્યા આ ઉદ્યમે
 તે વિશિષ્ટ ભવ હતા. કાલુકે તેના હાથથી કંઈનો નાથ
 થયે એવું નાથે ભવિષ્ય આપ્યું હતું. કર્મકર્મસંધિને આપ્યા
 મદિનમાં દેવને પ્રસન્ન થયા. કાલુકે ૧૬ આપને સિવં
 મળવાને જોઈમાં વસ્ત્રમાં પડેલા હતા તે વખતે મીઠામાં
 જાન થયે આ ઉદ્યમે કેકે પડુ રીને મળવાના વજીરે
 નિધવ કંઈ હતા, તેથી પડેલામાં મરફમાં પડેલા
 એકને તે જાણને હતા મરફમાંથી બહાર નીકળ્યા અને
 વજીર નથી જાણમાં નામે ઘેર જઈ પડેલા તે વખતે
 નાંધી પડી થયેલા પડુ વસ્ત્ર ૪ પ્રમુદા થકે હતા, અને તેને
 પે દેવને જાન થયે હતા પેનાના કંઈનાર જાણને ત્ય
 હતા નાંધી ઉદ્યમે હતા તે પદા પેનાના મરફમાં
 આંખે ઘમત્ર થયા બીજે સિવં કંઈ કાલુકમાં આંખે
 અને દેવની આંખેએ જાણમાં નદિ હતા તે ઉદ્યમે
 ૧૫૨ ૧૨ ૧૦૮૧ નામે ઘેર રવાના કરી. તે વખતે કંઈને
 જાણ થયે કે એક દેવપુંજ સિવ સિવ તે દેવમાંથી
 નીકળે અને તેને કંઈ કે વાસં એકે વસ્ત્ર પડું
 થકે જોવા આપ્યાં છે. નાંધી એ ૪ દેવને સિવ વરી
 જાણમાં આવી અને તે જાણની વરી પ્રસિદ્ધ છે.

તે રખતે કૃષ્ણની ઉમર આગરે ચૌદ વરસની હતી. જગરામ
 તેનાથી પાંચ છ મહિને મોટો હતો. તે બંને મામે ચારવાનો
 ધંધો બંદુ આનંદથી કરવા લાગ્યા. કૃષ્ણ મોરલી વમાડવામાં
 બંદુ દુષ્ટિવાર હતો. તેની મનોહર સંમિલીઓથી પશુપક્ષીઓ પણ
 વસ્ત્રોન થતાં હતાં તો પછી ગોપગોપીઓ તે મધુર મોરલીના
 શ્રુવાળથી વસ્ત્રોન થાવ તેમાં શી નવાઈ? ગોવાળીયાઓની
 હોમવમાં રહેવાથી આ બંને ભાઈએ કુસ્તી કરવાની ટેવ
 પડી. બંને જાણી મસ્તકવિધામાં દુષ્ટિવાર થવા. દુષ્ટીના
 નેત્રો સર્વત્રિક આધાર, નિર્મળ હવા અને પ્રેમજીવ હવા મુદ્દ
 વિચારની ક્રાંતિમૂર્તિ હોય તે પણ જ સંજીવન થવા. તેમનું
 સૌન્દર્ય નેહને મળવાથી સ્ત્રીપુરુષો મોહિત થવા લાગ્યા.

એ વયની પાસે જ નારોને પાખી પાવનો એક મોટો ધગ
 હતો. નામ નામનો એક ઉન્મત્ત માણસ તે ધરામાં ઝેર
 વાંખતો હતો. તેથી ત્યાં પાખી પીનારા મોટા મરણ પામતાં
 હતાં. કૃષ્ણે તે નામને વશ કર્યો અને તેને ત્યાંથી હાંકી દાકરેલ
 તે જ અરતામાં પિટ્ટાચુર અને પ્રલંબ નામના બે રૈતો
 મામેલાં રોગમાં જઈને તેમને મોટી જરાની ખાપડ કરવા
 લાગ્યા. તેમને પણ તે પરાક્રમી ભાઈએ મારી નાખ્યા
 આ ઉપરાંત કૃષ્ણના ભાઈ સર્વના જગરેવ, જગરામ
 અને પ્રલંબન એવાં નામો પણ. કરક જગતના પ્રારબમાં
 ગોવાળીયાઓ દ્વારા નામથી સંભાલેવ કરતા હતા. પરંતુ
 કૃષ્ણની મૂલ્યવાની તે જાણેવ કરતો વિચાર માંડી વાળીને
 જે જોઈતો પવંતને હોય મામેને કરપૂર મોટો મળતો તેનો
 ઉત્તર ઉત્તરો આથી હવે મુરતો વરતો અને તેને જ જગર
 લાગ દિલ મુઠી જગર મહિ રી નખતે દેવન કરતો

આવવાનો અધિકાર નથી એનું જ્યારે શિશુપાલ વનેરે રાજ્ય-
એએ પ્રતિપાદન હતું ત્યારે કૃષ્ણના પણ પેલીના એક રાજ્યએ
પોતાનું અસ્તુ ગમ્ય કૃષ્ણને આપી તેને મુખ્ય અનેક પણ હયાં.
આપી વિરલપણીએને રીસ સ્ત્રી અને તે પછા આત્મા મયા.
કૃષ્ણે મિત્રનું ગમ્ય પણ આપું અને પોતે પણ મધુરા પાછા
મયા. અથવા અવરનું દાન તેમ જ્યારે જંગમ અને
દાનપરને (એ જ દાર્દરના નામ દેવેના રંગેના) ગરીબી મધુરા
પર દર્શકે હયાં. કૃષ્ણે તેને મુકિતથી બીજાની માગુને દાર
દર્શાવે. પોતાને દાંડે રમી ગરીબી મધુરા ઉપર બુદ્ધમ મુન્દરે
જે એનું પાતળા સત્તેને ને નમરી છેલી જતારને કૃષ્ણે નિશ્ચય
દેવો અને પશ્ચિમમ દાર્દરનેક ઉપર પાડેના નદિન જાત તેણે
વસાદત હરી.

દાર્દરની નમગમ્યતા બધું જ મુદ્દા કરવામાં આવી.
તે દેશએ પાડવેની નાંતરિ અને તર્પણિ દિવસ દિવસ વધતી
ગઈ અને દેશો દાર્દરને દેવગુરીની ઉપમા આપવા સામ્યા.
કૃષ્ણ દાર્દરમાં આવી રક્ષા પછી રક્ષિત્વની વિવાદનો વિચાર
માણવા સામ્યા અને તેને રક્ષિત્વની સંપ્રદાયી શિશુપાલ સાથે
પરજાવવાનું હતું. કૃષ્ણને પ્રેમ રક્ષિત્વની પર અને રક્ષિત્વની
પ્રેમ કૃષ્ણ ઉપર હતો. રક્ષિત્વની વસ્તુથી આ જાતવનો દાર્દર
કૃષ્ણને મળતાં વાર જ જનસનારને વખતે કૃષ્ણે કુશિન-
પુરમાં જાહેરે તેનું મુકિતથી દર્શાવું હતું અને તેને રથમાં બેસાડી
દાર્દર વસ્તુ સમ આત્મા તે વખતે કૃષ્ણની હુમર પચીસ વર્ષની
અને રક્ષિત્વની હુમર અઘાર વર્ષની દેવી બેઠાવે. સુદૃશ્વ
ઉપર કૃષ્ણરક્ષિત્વની સાં જન રથમાં થોડા વખત પછી
અત્યંત મુન્દર એવા પ્રજા તેમને પેરે જાહેર રક્ષિત્વની

૪૪૬૫ પ્રદેશ પોને ગુખ્તને ચમુનાના કાઠા કુપડોના જાંઘરી
 પ્રદેશ પાંચેને આપે. કુખ્તની સલાહથી પાંચેએ ખા વાટ
 કુખ્ત રાખી અને કુખ્તના નામનું રાજાવાનીનું દરેર વસાવ્યું.
 પછી કુખ્ત કાઠાના કાંઠે પાઠા મથા કોપડોને તે પેનની માથે
 ખાનવા લાગ્યા. પાંચેની દિવને દિવને ચમી થયે લાગી.
 ઠેકઠે દોષના નિવારણ માટે અર્જુન ખારે વરસ કુખ્ત લીધે.
 થાય કસ્ટા નીકળે. હવે કાઠાથી પેર પાઠા ૪૦ની વખતે
 તેણે જાગમની જડેન (કુખ્તની ઝોડમાન જડેન) મુખડાનું
 મુદિતથી દરજી રહ્યું. પછી પછી તેમનો વિચાર ચલાવિધિ થયે.
 કુખ્તની સલાહથી પાંચેએ ખાટવ વન માગ્યું ત્યારે વિસ્તાર
 પ્રદેશ વસાવવાને લાયક રહે. પાંચે વૈભવસિંહને પડેઆ
 પછી મથાનું નામના કારીગર પોતાના હથ્થકોશમાંથી કા-
 પ્રરથને સ્વર્ણપુરીનું ૧૫ આખું પાડવેના પગલમની કાવિ
 સર્વ દેશોએ પ્રસરી રહી.

પોતાના કાકાના હોદ્દાએને નિર્જન પ્રદેશ આપી પોને
 ૪૪૬૫ મુઝક ગુખ્તના હાથ પાંચેના વૈભવ જડુ વખે. હે એ
 જોઈને કોરવેના અંતરજનના અતર અને હે ૪૫૫ થયા.
 તેમાં પાંચેએ ગુખ્તના વા કસીને દેશદેશના રાજાએને
 અને કોરવેને આમંત્રણ રહ્યું તે વખતે તેમની સંપત્તિ જોઈને
 સરને આશ્ચર્ય લાગ્યું. પાંચેની સંપત્તિ કેવી રીતે દરજી
 કસી તેનો વિચાર તે વખતથી જ કોરવે કરતા લાગ્યા. રાજાના
 મત કરતા પહેલાં શીશુએ પાંચેને સલાહ આપી કે આ નિર્વિધન
 પછી પાર પડે એટલા માટે દુટ અને અલિધ જગત્તથે પ્રથમ
 નામ કરવે જોઈએ. ત્યારે પર્વતમાંએ અર્જુન અને બીજા
 કુખ્તની સાથે જગત્તથના દેશમાં એકલા તેમણે જગત્તથને

જાણનારો મધ્વી દૃષ્ટિને ક્ષેષ મણુતા હો તો પ્રત્યક્ષ વ્યાસ
 મહર્ષિ એ અહીં આં દાખર છે તેમના નેટલો વેદવિદ્ બીજો
 મોર્ષ નથી. રાજ્ય વરીકે તમે તેને ક્ષેષ મણુતા હો તો તેના
 કરતાં ક્ષેષ દુર્યોધન, બીષ્મક, દુતલક્ષણ, પાંડવ, યાદવ, સસ્ય,
 રકુમા વગેરે મહાન નાબાજો અહીં આ છે " આવી
 રીતે બાણ કરીને તેણે દૃષ્ટ્યની કોઠા ગુજ્જમા નિર્મલસના
 કરી. બીજો દૃષ્ટ્યની ચોખ્ખા સમાજનોને સમજાવી દહ આખરે
 દહ્યું કે, 'દૃષ્ટ્ય એ જ્ઞાનરૂઢ, બલરૂઢ અને ધનરૂઢ છે. તે સર્વ
 દિલ્લેમાં ક્ષેષ છે. વેદવેદાંગો ને જાણે છે અને સત્વમલસંપન્ન
 એવા જે ક્રીદૃષ્ટ્ય તે બધાના આચાર્ય, પિતા અને ગુરુ
 છે.' આ સાંભળતાં જ શિશુપાલ બડબડ કરવા લાગ્યો.
 ચોડી પગમાં જ હંડવુદના આવાદન ગુફી વાગ આવી
 પહોંચી અને દૃષ્ટ્યે આ કેદી તેને જગને લેગે નોંઠણી આપ્યો.
 ક્રીદૃષ્ટ્યની દિગ્ગત અને પરાક્રમ વેંદને સર્વ સમાવરિમત
 થઈ ગઈ અને શિશુપાલનો વધ કરવા માટે તેમણે દૃષ્ટ્યની સ્તુતિ
 કરી. યજ્ઞકાર્ય ચોખ્ખ વખતે પૂકે થવા બાદ બધા પોતપોતાના
 ઘેર ગયા, પરંતુ આ યજ્ઞન જ મહાભારતના પુરુષ જૂગ
 રહ્યું હતું.

રાજાસુય પણ પછી કૌરવોએ ધર્મ, જામ વગેરે
 બાહ્યોને હસ્તિનાપુરમાં બોલાવી કપાથી દુત (શુભાર)
 રમવાની અને તેમનું મન્ય પુત્રની લેવાની પુનિ
 કરી. આ કપટકાર્યમાં તેમણે દુષ્ટગ એવા શત્રુનીની
 ખાદ લીધી. દુષ્ટમાં દહેરાનું કે આ રમવામાં ધર્મ

નાનું રાજ્ય ગુમાવ્યું. એટલું જ નહિ પણ પોતે પોતાના
 બાહ્યો સુદિન દાર ખાધી અને પાંડવોને કૌરવોનું દાસ્ય

તે દિવસે મધ્યરાત્રિને વખતે શાદિપ્તિ નક્ષત્ર દોષ કે ન દોષ
 પશુને જ વખતે કુખજન્મ થતા એમ પ્રતિપાદન કરે છે.
 કુખજન્મે જન્મ મૌલ નાંચ મળતો નથી, પાતુ બાળક દિવસે
 સવારે જન્મતા નથી પ્રતિષ્ઠિત થતા એ બાળકને જ
 દિવસને મુખ્ય ગણતા હતાએકે સારું, જન્મે તત્કાલ કહે છે.
 આ કિસ્સાને જોડવાદીઓનું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

ચાલુ રૂઢિ

કુખ જન્મ, કુખજન્મ દિવસ આખા દિવસના ગણવામાં આવે છે.
 મહાપ્રભા પાતુ નામ આવે છે જોડવા, મળવા, યજ્ઞવલ, હાથે
 ધરે છે કહે છે આ કિસ્સાને જોડવામાં પાતુ મા આવે છે.
 પૈશ્વર મળતા પ્રતિપાદક અને રચના એવા કે/વાએક
 આચાર્ય, આ કિસ્સાને જોડવા નામને પાતુ કુખજન્મનું
 મહત્ત્વ આ કિસ્સાને જોડવા પાતુ કુખ એ જુદા અર્થમાં સ્થિતિની
 માટે એક વિવિધ નામ નથી પતુ કિસ્સાને જોડવા દેતો,
 તેજો ધર્મની દિશા કેળવી આપી, એટલું જ તારી પશુ સર્વ
 પ્રસિદ્ધિ પાંડતી અને કાળે કર્મને અનિવાર્યમાં આવવાનેથી
 અનેક ધર્મવચના એકવાક્યના કરી આપીને તે બધા
 એક જ પરમધર્મને પ્રાપ્ત કરી લેવાના જુદા જુદા રીતોએ
 છે એમ જાણી આપ્યું. તેટલા મટે પ્રાચીન અને અર્વા-
 ચીન લોકો કુખને જન્મદનું નામ આપે છે. આ દેશમાં
 જન્મે લીધે કુખજન્મ દેશમાં એવા અનેક આચાર્ય અને
 સાધુસંત યજ્ઞ મળતા. તેમના સંજયી વિગતવાર લખીકત
 'મહાએકાદશી'ના તહેવારના વિવેચનમાં જોવી. દાસમાં
 કુખજન્મ પાતુવાનો જે દિવાળ આલે છે તે ધ્યાનમાં લઈને
 તે કુખજન્મ સંજયમાં તેનો કિસ્સો રૂઢિ થવા માટે જે સત્ય

તે દિવસે અખચાવિને વખતે રોડિણી નહવ દોષ કે ન દોષ
 પશુ તે ન વખતે કૃષ્ણજન્મ થયો એમ પ્રતિપાદન કરે છે.
 કૃષ્ણનો જન્મ અખ રાત્રે મયુરામા થયો, પરંતુ બીજો દિવસે
 સવારે જોડામાં તેની પ્રસિદ્ધિ થઈ એ કપરથી તે ન
 દિવસને મુખ્ય માનીને દેવદાએક લોકો જન્મેદનવ કરે છે.
 આ કાલવને જોડાગણીનું નામ આપવામા આવ્યું છે.

આહુ રૂઢિ

કૃષ્ણ જન્માટખીને દિવસ આખા દિનુસ્તાનમા વધવા એકા
 દમાખમા પાગવામા આવે છે. જોડા, મયુરા, રંદાવન, હારકા
 વનેરે દેહાને આ કાલવ જોડા દમાખથી પાગવામાં આવે છે.
 કૃષ્ણ મતના પ્રતિપાદક અને પ્રવર્તક એવા દેવદાએક
 આચાર્યો આ દેશમાં થઈ ગયા તેમને લીધે કૃષ્ણમજિનું
 મદદ આ દેશમા બદલ વધ્યું. કૃષ્ણ એ છુદ્ધ અથવા ખિસ્તની
 ખાઈ એક ચિતિટ પર્ષ રસાપન કરનારો પુરુષ હતો,
 તેને પર્ષની દિશા દેખાડી આપી, એટલું જ નહિ પણ સર્વ
 પ્રવલિત પનોંની અને દાગે કરીને અસ્તિત્વમા આવવાનેગી
 અનેક પર્ષજંથની એકચાકમગા કરી આપીને તે ખંધા
 એક જ પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત કરી લેવાના જુદા જુદા રસ્તાઓ
 છે એમ બતાવી આપ્યું. તેરલા માટે પ્રાચીન અને અર્વા-
 ચીન લોકો કૃષ્ણને જન્માટખુરનું નામ આપે છે. આ દેશમાં
 જેમને લીધે કૃષ્ણમજિ દેહાઈ એવા અનેક આચાર્ય અને
 સાધુસંત થઈ ગયા તેમના સંજોથી વિચારકર દર્શાવ
 'મહાએકાદશી'ના તહેવારના વિવેચનમાં બેગી. દાહમાં
 કૃષ્ણજની પાગવાયો જે દિવાળ ચહે છે તે પ્લાનમાં લઈને
 તેો ધોળુજના સંજોધમાં તેનો કાલવ રૂઢ થવા માટે જે તત્વ

બેની ૧૨ માએ ૩ 'લમે માય પનિલાએ'. ૧૫૭૨ તેની
 વિનિતિ માન્ય કરી અને તેને પાંત્રાને ચેર લઈ મવા જે
 વનમાં તે રાજવંશિનીએ લઈ રહ્યું તેનું નામ રુદાવન
 પડ્યું. થાકુજીના કાગળી રુદાવનની ખ્યાલિ વધતી મઠ.
 મયુર નગરીથી બામગ વધુનાને પેલ પાઠ મોકળ નામનું
 મામનું છે. તે દેશને વનના દારો ચગવરામા આવતા હતા.
 મોકુજની પાસે જે જમાએ દારો ચરતા હતા તે જમાનું કુદ-
 દન (મદાવન) નામ છે. પ્રાચીન લેખો ઉપરથી જાણાય
 છે કે જોતર્ધન દેહરી કુળી મયુરાનો વિસ્તાર હતો અને ત્યા
 દેરોને ચારવા માટે થાકુજી જાગ જોરાગીલા સાથે જતા હતા.
 મમ ઉપર મનપોર વસતા પડીને જ્યારે જોરાગીયાની નુપડીઓ
 જમીનદોલ લઈ અને તેઓ જમજીવ થયા ત્યારે તેમને લઈને
 કુજી જોતર્ધનને આણે મયા અને તેમનું રક્ષણ રહ્યું; તે
 ઉપરથી પણ જોતર્ધન પાંત્રે હતો એમ સિદ્ધ થાય છે. મયુરા
 નદી પણ તે દેહરી પાસે વહેતી હતી એવું જૂના લેખો ઉપરથી
 સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ કાલે કરીને મયુરાનો પ્રવાહ ખીણ તરફ
 વળવાથી રુદાવન તથા જોતર્ધન પાંત્રથી તે કુલ થઈ અને
 હાલ તે બેની વચ્ચે ચૌક મઠકનુ અંતર પડેલું છે. રુદા-
 વનમાં જોતર્ધનગિરિ છે એવો ઉલ્લેખ સ્કંતપુરાણમાં મળે છે.
 રુદાવનનો વિસ્તાર પામ્યે બોમન (વીલ કોત) દોવાનું તેમાં
 જાણીવેલું છે. એ જ પ્રદેશમાં નિંબવન નામના રથગમ્ભ
 મહર્ષિ અગ્રજીનો પુત્ર આગ્રજી નામનો એક નૈદિક બ્રહ્મચારી
 વપશ્વર્ગ કરતો હતો નિંબવનને નિંબમામ પત્ર કહે છે. કુજી
 મોકુજ ઉડવા બાદ રુદાવનમાં જોતર્ધનની પાસે આગ્રજી
 મહર્ષિએ મુદામ ક્યો; તે પ્રદેશનું પણ નિંબમામ એ જ નામ

ચાલતે આવી હતી, અર્ધાંતર રાજકુળોમાં સારો વારસોનો સંભવ
 હતો, તેમજ સાંપત્તિક દ્રવિય વારસાની સિદ્ધિ સારી નહોતી તે
 સંજીવ, લલચરી અને કેમળ દત્ત કંઈજ તેમનામાં
 હજારો લેણી તેમના સ્વર્ણક કુળો તેમના મેલો વિચલ
 પામ્યા હતા સિદ્ધિમાં વિચલ હતા. તેમનાં પાંચે
 માટે તેમના અંતઃકરણમાં આજે કેવળ એક કેમળો વિચલ
 લગાવી સર્વે કોણે મનમજાકિ પ્રકાશિત થતો હતો તેથી
 સાર્વજનિકોમાં અડગત મુજ મનુષ્યમાં કેવળ એક
 પેદાશો સ્વર્ણ ન ગેલો કંઈજ નો મદનના કાનો કાંઈ હતો
 તેનું ખૂં કાંઈ કાંઈ કોઈને તે મરીત વેચાઈવાળોમાં તેમ
 મારેકું મારવામાં હતો. દરિયાકાંઠા ૧૫૦ નિવેદ હતામાં
 અને નિષ્કાંક્ષ વેચાઈવાળોમાં મેલો લગાવી રાખ્યો
 પાંચમથી પ્રેમ કરેલા ચાલવાને. કેવળમાં લેવાને નહોતો
 તે લેવા વારસોને હજારે કરે અને આરેલા લેવાને લેવાને
 લેવા કરેલા એક સાર્વજનિક કાંઈ લેવા ? હા, અર્ધકે,
 મુન્યાલ વનેરે કેવળમાં આપુની સ્વભાવના રાખવાને
 વેચવાને પેદાશમાં પછી તેમના રાખે ૫૦ પેદાશ સ્વમિત્વ
 રાખવા કરવાને વિચારેલા તેને આજે નથી, કોઈકું નહિ
 પણ તે ચાલે તેને લેવા વારસોને હજારે કરે. જે વારસોમાં
 લેવા મારવા મનુ તેમના મુજ કોઈ કુળે લઈ તેમના
 સાંપત્તિક સિદ્ધિ કુળલમાં તેને લાઈ કરે. વખત લાગી
 લાગે મનુષ્ય લગા અને તેથી લાગી નથી દરિયામાં
 અડગત નથી લગા નથી મુજ તેથી ખરી નહોતો લગાવીને
 વખતે મળતા માટે આજે ત્યારે કેવળમાં આપુનિક લગાવા
 ગરજની નહોતી દરિયામાં તેને પાડે ન લાગ્યાં અને

તત્ત્વજ્ઞાન ઉપરથી, કૃષ્ણ પદી ધણે વખત વીત્યા બાદ મૌનમ,
 કષ્ણદ, કષિલ, પતંગલિલ, દેશિનિ અને વ્યાસ એમણે
 અનુક્રમે ન્યાય, વૈદ્યવિદ્યા, સામ્ય, યોગ, મીમાંસા અને વેદાંત
 એ છાત્રો ગ્રંથા. આ છાત્રોને પગ્થાત્ર કહેછે. શ્રી કૃષ્ણે તે
 સમયના તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક વિચારોમાં યોગ, સામ્ય અને વેદાંતમાં
 જે એક્ય કહેણું છે તે જનાવીને અને તેમના એકબીજા ઉપરનો
 આધાર સિદ્ધ કરીને સમાજના જમ દૂર કર્યો. તેમાં પણ
 તત્ત્વજ્ઞાન સાથે જલિનના મંચ કરી આપવાથી સર્વ વર્ણના
 શ્રોત્રોને હૃદયગ્રામીનો માર્ગ સુનમ થયેલ. માયાવાદમાં
 પ્રસાદ મળવાથી કર્તવ્યકાન્ધ અનેકા સમાજને શ્રીકૃષ્ણે નૈદિક
 અને પાંડુલોકી કર્તવ્યકર્મની યોગ દિશા બતાવી કર્મ,
 ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણની મદદથી આ ભવકર દેખાતો
 ભવસાગર નર્તન દોકે જમ સુનસિત રીતે પેલે પાર જઈ
 શકે છે, અને નર્વ તથાત્ત્વ પાશવંતુ આલિસંજુ જે બલસત્ત્વ
 તેમાં મળી જઈ જન્મમંથુના અસખ્ય દેહમાંથી છૂટી શકે છે
 એ શ્રીકૃષ્ણે જમનને બતાવ્યું બારે જ તેને જમદગુરુ ગણેલા છે.

નરદગ્રંથનું અનુસૂચ

ખાનમાં લેવા બારે શ્રીકૃષ્ણે કરેલે ઉપદેશ દરેક મનુષ્યે
 હવેપર મોતરી લખવાં જોઈએ તે ઉપદેશનો મુદ્દો ખાનમાં
 લખને પાંચાનુ આચ-જુ મુદ્દ લખવું એ જ વરદ્વોધાય છે.

દહા દંકલદઃ ક્રોધઃ ક્રોધો દક કલમકઃ ।

દહદહત્ત્વનિર્વિર્ભવં ક્રોધપાવેન પુનરેત્ ॥

જહ માનવરેદ એ દેવાલય છે અને તેની અંદરનો રંદેવાલય
 જુવ એ દેવ છે. અધ્યાત્મી નમોલપતું વિદ્યર્મન રીતે

મારે જ્ઞાન અને તેની પ્રજા પરમાર ઉપરિને જ્ઞાનના આંગે છે
 આ જ્ઞાન કરતાં વેદાંતનાં પિંચ એક પગલું આગળ વધેલું છે.
 આખી માનવજાતિને એક દગ્ગા અને જ્ઞાતિ, ધર્મ, પંથ, ખાણ
 અને દેહને લીધે ઉપજાવેલો ફરિયાદોને જોઈને
 કરવાનો વેદાંત પ્રયત્ન કરે છે. તેમ દગ્ગાને વેદાંત ના તમામ
 છે. વેદાંત એ સાર્વજનિક ધર્મ અને વિશ્વમાનવિય નીતિ
 છે. સુખદુઃખના ચક્રાવાળા સપડાવલા અને તથાના દુખો
 રહેનારા જીવો વેદાંત તન્મિદાનની જોગવાઈ કરાવી આપે
 છે. જગતના ઉદાર મારે ધાંતુખું નાંખી શીત્ર એ વેદાંતનો
 સુખ સંદેશ છે. જેમને ધાંતુખું મારે પૂજ્યપુદિ છે તેમજ
 ગીતામાં દેહલા સન્માન પ્રમાણે માનવિય ચોનાનો ઉદાર કરી
 લેવો એમ આ જન્માદનીનો નહેવાર સુચન કરે છે. પ્રેમ,
 અકષ અને જ્ઞાનની રૂઢિ ધાંતુખુંની પ્રાપ્તિ કરીને એવી
 પ્રાર્થના દરેક મનુષ્યે કરેલી કરવી અને ધાંતુખુંમાં લીન
 થવાનો પ્રયત્ન કરવો.

તેમજે દેવ તરીકે સ્વીકાર્યા અને તેમનાં પરક્રમેનું અનેક રીતે
 વર્ણન કર્યું. તેમને માટે યજ્ઞયાગદિક દરિની અગ્નિ દ્વારા તેમને
 સંતુષ્ટ કરવાનો ક્રમ આરંભ્યો. આ દેવના અસલના ને હોમો
 દના તેમના આચારવિચાર નિમ પ્રકારના હોવાથી આયોનિ
 નેમો અનેક રીતે યાજ્ઞ આપના આથી પોતાને પુદ્ધિમાં વિજય
 મળે અને યજુઓનો નાશ થાય એટલા માટે આયોના આનેવળો
 અને તેમના વંશજોએ પોતાના પૂર્વજોની પ્રાર્થના માટે યજુઓ
 રચ્યા અને તેમની સહાયતા માટે પ્રાર્થના કરી. તે હોમો
 વિજય. તદાનુ તત્ત્વો—એવાં કે પૃથ્વી, તેજ, વાયુ, પાણી વગેરે—
 ને પોતાના પૂર્વજો માનતા હતા; માટે તેમની બહુ જ દિવ્ય
 અને બલ આપના તેમજે પ્રાર્થના કરી. આ પ્રમાણે બધા યજુ
 આપે અને અનાંધોનું પુદ્ધિ આપુ કર્યું તથા યજુ પ્રાસાદિક અર્ધ-
 પૂર્ણ યજુઓ રચાતા જ રહ્યા આ પ્રાર્થનાના સંપ્રદાયને 'વેદ'
 કહે છે. વેદ એટલે જ્ઞાન. વેદને ઠેકાણે કુનિ * સખ પમ
 વપમ્યા છે.

* વેદ અગ્નીકેવ છે અને તેમને આપેકું 'કુનિ' એ નામ
 પ્રાપ્ત થયેલ છે. અગ્નીકેવ કહેવાનું કારણ કે અગ્ની સુવિમલિ
 સ્થાવા ને સર્વ દેવ છે એમ માનવામાં આવે છે, અને તે કાણે
 આ એ કહેડું કારણ તરીકે અગ્ની માનવામાં છે. તે વખતે લેખનકળ
 વિવલ્લના આથી જ હજી મરિ વેદનું રક્ષણ કરવા કામ કરવામાં
 પડ્યું તેથી જ તેમને કુનિનું નામ આપવામાં આવ્યું હશે પાત્રી
 ના દેવાવિદ્ય બહુમતઃ (અમુર મહત્) ગુરુત્વને કહેલ
 છે કે અગ્નીના નામના અર્થમાં છે તેને 'એક' કહે છે.
 એ અર્થ કુનિ એવો થાય છે. કદને અર્થ પમુ લગતર વેદ
 થ જ્ઞાન એવો થાય છે. ને ઉપાધી અધ્યાયો કે પ્રાચીન દશાવી

પુત્રજ્ઞાને એવે છે. દાખલા તરીકે નારદમુનિની ઝણી દેવરિંઓમાં અને ચત્તિષ દેવતાની બ્રહ્મરિંઓમાં કરવામાં આવી છે. જે પ્રમાણે પૂર્વ દાગમાં અનેક કળિઓ રહ્યું તથા તે પ્રમાણે અધુનિક દાગમાં પણ આપણા દેવતા અનેક પુત્ર આ પદ્ધતિને લેખ્ય રહ્યું તથા દેવેન્દ્રનાથ દાકર, માધવરાય રાની, ગોપાળ કૃષ્ણ ગોખલે, સ્વામી વિવેકાનંદ અને તેમના જેવા દેવતાએક સમુદાય આપુ જનાતામાં કલિષ્ટે પડેલા છે. દેવેન્દ્રનાથ દાકર, દાકર બ્રહ્મરાય જેવા જાનનિષ્ઠ આર્ષ કળિઓ હજી છવે છે. કળિઓની આ પરંપરા આપણા દેવતા અત્યાદત ચાલુ છે. તેના તરફ તરફ નાખી આજીવન દરિયા આપણે ભવિષ્ય દાગ તરફ જોઈ જોઈએ. જે આર્ષ-પુત્રોએ અને પુત્રીઓએ આપણા ધર્મનું દાણ પ્રત્યે રક્ષણ કરીને આપણી લેખના અને આપણી ધારા વધાર્યું તેમની પ્રીતિ આ

કલિપંચમીના દિવસ

સર્વ તરફ અને રહેલો, જીવોએ અને પુત્રોએ પાગલો જોઈએ. તે દિવસે દેવપ્રાનન, નારદો અને બ્રહ્માનો દરીને પ્રાર્થના મદતોનું સમસ્ત આર્ષનારાના પુત્રોને વાદ રહે જોઈએ કર્યું જોઈએ. દેવજનમુદિતો ત્યાગ કરીને લાભ, કાષ્ટ અને કુપદાવત બેવળો વિચાર કરે કર્યું કરે જોઈએ જોઈએ આ તદેવાર જુએ છે. કળિઓના તુલાપુષ્પ ગાળી અને તેમને જ આપણા આર્ષ મળીને સચીવે તે આપણું દેવજન કરવા વધાર રહેશે નહિ. આર્ષ મદિલાઓ! અગાળે ફેરી દળે જાનના કાષ્ટાવરમાં લખ્યું કર્યો કલિપંચમીના કા વિશે જે દેવા કરાર આપી છે તેના પૂર્વ વિચાર કરો

ફર ફરવામાં આવશે તો સદેજે તેમની આંખો ઢંકડશે અને તેઓ રોડાંજો આવશે. ખારે વિધાપ્રચારની પાઠગ પોલા બોરાને ખરા પ્રભવિતો ખાર્જ હોય છે તે સમજવી હકથું એટલે આખ્યાનોની આવસ્થા નહિ રહે.

વિચારથી દેવોએ તે કામ માટે અધિવિના પુત્ર વામનની
 સેવનતા કરી. તેણે જહ્નુચારીના વેપ ખાતેજુ કપોં અને બહિના
 યજુ વખતે વજ્રસમારંભમાં દાખર રહી પોતાની વિદ્યાથી
 તેણે રાખને ચક્ષિત કર્યો. રાખએ સંતુષ્ટ થઈને તેને પૂછ્યું કે
 “ તારે જે વ્તેષ્ટયે તે ત્રામ.” ત્યારે વામને માત્ર ત્રણ પગલા
 જમિની ચાચના કરી ! બહિના ‘પુરેલ્લિત ગુહાચાર્ય’
 વામનનું કપટ જાણી ગયા અને જમિનું દાન ન આપવા માટે
 તેમણે બહિને સૂચના કરી. પરંતુ તે પડેલા જ બહિએ દાન
 આપવાનું કજ્જ કરેલું દોચાથી તેને પોતાનું વચન પાલું ખેંચી
 લેતું ગમ્યું નહિ. પછી જમિદાન આપવા માટે વામનના હાથ
 ઉપર પાણી ફેડતાં જ વામને પોતાનું ખડું વિચારપ પ્રગટ કર્યું
 અને જે પગલામા જ તેણે જમિ અને સ્વર્ગ વ્યાપી દીધાં. દેવે
 ‘સીમ્તું’ પગતું કયા મુદ્દતું તે માટે તેણે બહિને સવાચ કર્યો,
 ત્યારે બહિએ પોતાનું શિર નમાવ્યું તે વામને તેના મસ્તક
 ઉપર પગ મુકીને તેને પાત્રાગમા પડેલ્યાદી દીધા. બહિનુ ક્રોધ,
 તેનું દાન, ‘સીમ્તા’ અને સદ્વનન વ્તેષ્ટને વામનને સતો’! થયો
 અને ‘દુ નારો દારપાગ થઈને ગદીક’ એવુ નેણેતેને વચન
 આપ્યું. એ વચન પ્રમાણે અ.૯૪ સુધી તેઓ તેના દારપાગ
 તરીકે હમા છે.

સામ્રાજા વિધિ અને રીતિ

બાદરવા મુદ્દ એકાદમીને દિવસે કપવાસ કરવો. જપોગને
 વખતે વામનની પૂજા કરવી, સંત્ર તેની કયા ચાચરી અને
 આજી દિવસ દરિદ્રીર્નન, વિષ્ણુનામસ્મરણ, તથા જાગરણીર્નન
 કરવાં. આખી રાત્ર કબજરો કરી ઠાઠીને દિવસે તેની પૂજા
 કરવી અને બ્રાહ્મણેને દાન આપવું. દરો અને દૂધ બરીને

હારી રાખડી જાંધે છે. આ રક્ષામધનનો વિધિ રોજની મુરબિત રહેવા માટે થાય છે. નદીપરથી ચેર આવ્યા બાદ બાધમધોને પણ રાખડી જાંધવામાં આવે છે. મહારાજના શ્રાવણી, પોવલી પૂનમ અને વામનદશમી એ ત્રણ તહેવારોનો ઘોડો ઘોડો જામ મુજરાતના જલેખા તહેવારમાં જોવામાં આવે છે. ખરી રીતે જોયે તો આ દિવસને માત્ર તહેવાર વરીકે ગણતું નથી. પુરાણો અસ્તિત્વમાં આવ્યા પછી અનેક

પ્રાચીન ઐતિહાસિક યાત્રાનું રૂપાંતર

૩મી રીતે થયું તે સમજવા માટે વામનાવતારની વાત એક ઉત્તમ દાખલો છે. આ દશમો ખરો અને સમગ્ર અર્થ એવો છે કે દેવોની વલી વામને આવીને તેમનું બધું રાજ્ય પચાવી દેવા બહિ પાસે ઘોડી જમીન માગી. બહિ ઉદાર હાવનો દોવાથી તેણે દેવોની વિનાંતિ માન્ય કરીને તેમને પોતાના રાજ્યમાં આશ્રય આપ્યો. પરંતુ તેનું પરિણામ એ થયું કે દેવોએ ધીમે ધીમે તેનું આખું રાજ્ય હપ્તો કરી લીધું. દેવ અને દેવ અથવા મુર અને અમુરોની વચ્ચે વારંવાર લડાઈઓ થતી હતી. (તેનું વર્ણન તુર્સિંહાવનારની દશામાં આવેલું જ છે.) બહિ ધર્મનિષ્ઠ દોવાથી તેની પ્રાપ્ત પણ સંતુષ્ટ અને રાજનિષ્ઠ હતી. તેથી તરવારના જોર પર તેને હરાવેલો એ દેવોને માટે અસહ્ય હતું. તેથી રાજનીતિ-સાધના મકુર્ચિય માર્ગમાનો જે હપ્તોનો ઉપાય તે પોત્તુ દેવોએ બહિને હેતયો અને હાથે કરીને પોતાનો દેવ સિદ્ધ કરી લીધો. આ વેદકાળ પહેલાંની વાત છે. સતપથ બ્રાહ્મણમાં

* નહથી મોટી, રેલમી કુલ જોરેને રેલમના અથવા મુવરના દોરામાં પડેલો છે તેને રાખડી કહે છે.

હાની જન વધા સર્વ મદતો મળા છે. એ જ માર્ગે આપણે
 આપોએ પણ જનું બેઠું. આપણે આ વામનદાસીના
 દેવદાર કપડી આપણું ધીખીએ લેખણ આ દેવદાર
 રૂંદ વધાનું સાર્થક થશે.

કામ્ય કૃત્તેનિ ત્યામ

કરીને નિષ્કામ જુદીથી જમતના સર્વ બ્યવહાર કરવા એવું
 કહેનાર શ્રીકૃષ્ણ, જમતનાં વૃષદુઃખ તરફ નિરપેદ રહિથી
 જેનારા ધર્મરાજ પાસે આ વત્ત કરાવે એ સંબંધનીય નથી.
 મહાબારતમાં પત્તે બામ પ્રક્ષિપ્ત છે. તેમાંના જ આ અનંતવત
 વિષ્ણુના બામ છે એનો વિદ્યાન શોધીનેા મત છે. કેવળ વત્તાચરજીથી
 મનદામના સિદ્ધ થવી હોત તો સાત અક્ષૌદિણી સૈન્યની મદદથી
 પોતે સારથી પહું સ્વીકારીને પાડેલાં થવી સંમયમયુ પર જવાની
 વચ્છી શ્રીકૃષ્ણે લીધી ન હત. દ્વાપરા કાળમાં અસ્તિત્વમાં આવેલા
 સત્વનારાયણ, સત્પતિનાયક વગેરે વતોના જેવું જ અનંત વત્ત છે
 અને તેના કલ્પસિ કર્તાઓએ જેમ તેના સંજય પુરાણકાળ સાથે
 બોધો તેમ અનંતવતનો સંજય શ્રીકૃષ્ણની સાથે જેટલી રહ્યા
 હશે એ નિર્ણય છે. આમાં વતો કેટલેક અંશે હપર હપરની
 મહા બોધી કરવાને અને મનુષ્યને નાદિમત કરવાને કારણ-
 બૂત થાય છે; કારણકે માનવા પ્રમાણે કાર્ત્તિકિ ન થાય તો
 મનુષ્ય હપરની સગિ વિષે સંકેત મન છે, એટલું જ નહિ
 પણ તે દેવચાહી જાતને ૧૬ પ્રજાનનુ મદત્ત જુદી જાય છે.
 આર્ષ કહેવાવતારાઓએ ધર્મની બાળતમાં નિષ્કામ બગ્ત
 કરવા તરફ અને મન હપરમય કરવા તરફ ખ્યાન આપતું
 જેણે, ઉપરથી કયામાં સર્વ અસંજક અને પ્રાપ્તિના વત્તવ્યાન
 સાથે મેળ નખાય એવાં જે વિધાને છે તે હપરથી આ વત્તની
 કથા રચનારને કે:હ પણ ઉપરે વાત્તાનિક રહિથી તેનું મદત્ત
 વધારવાનો વિચાર હતો એવું સિદ્ધ થય છે. પુનર્જન્મના
 વિધાન મુજબ કે:હ પણ જીવ અપો અવય સંગેવર કબે
 પુનર્જન્મ પામે એ અટકવ છે. તેમનો જન્મ પ્રાપ્તિઓમાં જ

મહાલય પદ્ય

હાલે બહુમતી મહિલાઓ પુણ્યપદ્ય વિનયાર્થેને મારે આવડ
 વેળા છે એવું સાચાસાચે જાણ્યું છે. સાલમાં લે 'વિનયપદ્ય'
 અર્થમાં 'મહાલય પદ્ય'ના નામથી એકગ્રંથ છે. હિન્દુ
 ધર્મની રચના વિનયવિનય પદ્ય ઉપર રચેલી છે અને
 તેની રચના રચનારએએ મુગ વિચારે હાલે આપણા દર્શક
 દર્મની વિદ્યા સારી મૂકી છે તેથી આપણા દુષ્ટ અને
 નિર્દોષ આપણા સમુદાય અને આપણા પડોશી વિનયવિનય રચના
 ઉપર અનેક લેખોએ અસ્તિત્વ આપેલા છે. હિન્દુ અને પંડી
 ધર્મમાં પ્રચલિત અત્યેકિ વસ્તુ, તેમની પછી રચના
 આપણી વિષય, અદ્યતન રચે તેવી રચના રચનાથી જ
 રચેલા છે. આપણા દેશી અર્થે છે જ નહિ એકું ધર્મનું

૩ પ્રતિમાર્ચ છે. આ ને માર્ચના સ્વીકાર કરાવ્યા મિત્ર રૂપ
 પ્રતિ દાન છે. જલની કપાલના કરાવ્યા દેવતા માર્ચની પ્રતિ
 દાન છે અને ને પમણે પમણે આક્રમણે પડે છે. અગ્નિ, વેદ,
 દિવસ, મુકલપણ, કલમલપણ ૩ મદિના, દેવલોક, આદિત્ય-
 લોક, ચંદ્રલોક, ચિત્રલોક અને હેવરે જલલોક એ પ્રમાણે
 દેવતાના મુકલપણ છે. હેવરે પમણે પડેલેલો જલજાની પુર
 પુનર્જન્મ પામણે નથી. જિજ્ઞાસ માર્ચના સ્વીકાર કરાવ્યા
 લોકો પુનલોક, મન, રૂપલોક, દક્ષિણાવનના ૩ મદિના,
 ચિત્રલોક, આકાશ અને હેવરે ચંદ્રલોકમાં મળે પડેલે છે.
 જલમળલોક ચંદ્રલોકમાં પડેલે પડી ત્યાં સ્વર્ગલોકમાં
 મળે છે. ત્યાં પુનર્જન્મ મૂકે કેવલ નીચે જાતન જાતનાં સ્વર્ગમાંથી
 ચંદ્રલોક, ત્યાં આકાશ, ચાતુલોક, મેર, દક્ષિણ, વનસ્પતિ,
 અમ અને ત્યાંથી પિયરે પુનર્જન્મ પામે છે; એવો આ
 પ્રતિમાર્ચ છે. ને લોકના નામ મુદા મુદા જાતનાં દેવ છે;
 નેપળ સામાન્ય મીતે ઉપલુ આન વિશેષ માન્ય લંકા દેવ
 છે. ચંદ્રલોકમાં પિયરે પડેલે પડી ત્યાં તેઓ અમુકામનુ
 જાત કરીને નિવડે હો છે. આ અમુકામ વલકલાની સાથે
 રૂપલોકમાં ધીમુ લગુ જાત છે. ત્યાં રૂપલોકમાં જાતીથી
 તેમના લંકાનેલો અમ પડેલેલો લંકા, અને એલકા મારે
 ન આલની અને પિયરલોક પામના કરી છે. અભાલને દિવસ
 નો પિયરાર્ચ અમલ્ય કરતુ લંકા એતુ લંકામાં હેલેલું છે.
 મનુષ્ય મરી નવા પડી એક વલક ચંદ્રલોકમાં જાત પડેલે છે.
 ત્યાંથી જાતનાને અલોક પડેલેલો મારે મનના નામથી
 આદ કરતુ લંકા (મરક પુરાણ) એક જાં પડી મન જા
 વિરલપ દાન છે.

આસો મહિનો

માત્રી જવ' એવા જ્ઞાનવશથી આકાર ગાછ હો છે. દોષ અને ન્યાયના અચાલને લીધે અનુદયા આવનારા માણસને તો એમ જ લાગે કે આપું આમ જલે રણકલોલમાં શાકાદ મરું ન દોષ ! આ કલ્પને યસને કૃત્યનીય ભારના રહેલો નથી. નાનાંમોટાં, ઓઝો અને પુરુષો, યુગ્મ અને રંક, આકલ્પ અને દેહ એ જથ્થા એક જ કલ્પિમાણનાં ભાગદો છીએ એમ મનસિ દેવી સભે ચોતાનું શિર નમાવે છે. આ ઓન્કવમાં નો દિસામેો અને અનાચારો રિવાજ સખચ વયેલો છે તે શાદી નાખીને દેવીને લેનું ખડું જમજમનનીનું સૌમ્ય અને પ્રેમજ સ્વરૂપ આપવામાં આવ તો કેટલું લાઈ થાય ? દુર્માના પૂજન પછી લસલ જ એટલે પુર્ણિમાને દિવસે કલ્પિપૂજન અથવા સ્વામાપૂજનો કલ્પવ થાય છે. આ દેવીનું રૂપ અત્યંત ભયંકર દોષ છે. તેને રુદિરપ્રિયા સમજીને તે દિવસે ગુદા ગુદા પશુઓના જાગિ તેને અર્પણ કરવામાં આવે છે. મધમાંસની રેલહેલ દોષ છે. મીઠો દિવસ કલ્પિની મૂર્તે જમમાં વિલર્જન કરવામાં આવે છે. સ્વામાપૂજન પછી આઠરે દસ દિવસે દુર્માંત્રીત્વર્ષ જમદગ્નીપૂજન કરવામાં આવે છે. જમદગ્ની પોપક યજ્ઞિ છે માટે તેને જમદગ્ની એ નામ મળ્યું. લાલ વસ્ત્રો ખામ્લુ કરેલી આ લિંદમ્લ દેવી સભે અનેક રત્ન, મીઠા ચાદે છે. દ્વિતિ સભે તન્ન નામવાથી સંતાનપ્રાપ્તિ થાય છે એમ બાવિક દિન્દુઓની માન્યતા દોષથી એવું બિનસત્ય રત્ન ત્યાં ચાદે છે એમ દહેવાય છે. જમદગ્નીના પૂજનનું રૂપ ચતુર્વેચ પુરુષાર્થપ્રાપ્તિ છે એવો બાવિક જનોનો મત છે. પૌર્ણિમાને દિવસે લક્ષ્મીપૂજનો કલ્પવ થાય છે અને તે દિવસને રાખમરી પૌર્ણિમા કહે છે. લક્ષ્મિનું દિન્દુસ્વાનમાં લક્ષ્મીપૂજન આધિવ

બલિપ્રતિપદા

ક્રમશઃ ક્રમશઃ દૈનિકાદિપતિ નવિને મહાન કાર્ય સુધારા જે
 વામને મદુ જેવે પાન્ય કરે તેનું બેનિદાનિક વિરોધન વામન
 દાદગીના મધાન્ય નામે આપેલું છે. વામને મીઠુ પમડુ
 નવિના મરગત તર સુધી તેને પાન્યમય રાખી દેતા પદેસ
 નવિની વિનિયો તેને વરદાન આપ્યું: "જે કે મેં તને પાન્યમય
 કર્યો છે, તોપણ તારી બલિવને વર વરને કું તને એક
 વરદાન આપું છું કે તારું રમણ સર્વજ્ઞ અને વિરમણ રહે
 તેમજા માટે કાર્યક થુદ પ્રતિપદાને દિવસે વારા નામે સેવો
 આનદેસવ કરેલ તારી વિનિયો મહા આપ્તને કું એવી
 આજ્ઞા કરું છું, કે તે દિવસે મહાએ સુમપાન અથવા ખીન્ન
 અનાચાર કરવા નહિ. કાર્તિક થુદ પ્રતિપદાને બલિપ્રતિપદા માન્યે
 તેની પૂજાઓ કરે કુદરતઃપ્રત્યે કરેલ. આ પ્રમાણે
 નવિને આસીવાદ આપ્યા તેથી ત્રિમાસ અને બલિપ્રતિપદા

વરણી માન મેઘવત્તા મઠે રીઠ પજું પોતાનું કરીરધામધું
 વધારવાનો વલ્લ કરેનો દનો એમ માનવાને હરવ નથી
 ચાલુ જમાનામાં સમાજના જામેવાનો વરણી બહિષ્કરિયા નેચ
 વહેવારોને રિચે જુદા જુદા વરણી જેમની રોજના કરીને,
 હરિશક્તિમાં જન સંપાદન કરનારાઓને ઉત્તેજન આપવાની આવર
 મેળાવામાં બરી તેમાં ક્રિયામ આપવાની નવસ્થ કરવામાં આરે
 તે રીઠ રાજાઓશો ખેલ રાષ્ટ્રીય રાષ્ટ્રી તેમાં નાનામોટાઓએ
 પ્રાપ્તિ નવારનું નેમરે. એમ કરવાથી પહેલ રાષ્ટ્રો વહે.
 પ્રાચીન કાળમાં જનમંડલ જે પાલીએ પદોંચેથી માનવિવાનો
 ઉજોંદાર કરવા વરણ પજું સમાજધર્માઓએ જ્ઞાન આપું
 નેમરે.

૧. શામારિ અમુરોને મનનમાંથી (અભ્યાસમાંથી)
 મનનમાંથી) નીચે ખાડ્યા. શામોખારિને
 દિવ દાએ એવો આ તદેવારનો આરેક દોરાથી '
 અમુરો એમાં કોઈ નવાઈ સામળી નથી.

માગશર મહિનો

મહત્વનો માનવાનું બીજું કારણ એ છે કે તે દિવસે
 ટ્રિવિઃ દેશમાં 'નામ્મસ્વર' નામના એક સાધુએ સંત
 દુકાશમની મારફત મનુષ્યદેહે વૈદ્યમયન કર્યું. તે પ્રસંગે તેનાં
 દર્શન કરવા દેવતાઓ સ્વર્ગમાંથી નીચે ઉતરી આવેલા એવી
 ત્યાંના લોકોની માન્યતા છે. એ પરથી તે દિવસને મુકોટી
 અથવા વૈદ્યએકાદશી કહે છે. 'મુકોટી' એ 'મુખ્યદી મુકોટી'
 નું સંક્ષિપ્ત છે અને તેનો અર્થ તેથીસ કરોઃ એવો થાય છે
 નામ્મસ્વર સાધુનું સ્વમારોદણુ જોવા મારે પૃથ્વી ઉપર ઉતરેલા
 દેવોની સંખ્યા વચ્ચેથી મુકોટી શબ્દ આ મહાએકાદશીને
 જોવામાં આવેલો છે. પંદરપુરની મારફત ચીરંગમા પણ આ
 એકાદશીના દસ દિવસ અમાત્યથી ત્રણ અઢવાડીયા સુધી
 જોઈ જતા બરાબ છે. તે વખતે દળરો લોકો ત્યાં જોવા થાય
 છે. માગસર મહિનામાં મહત્વનો યોગ્ય થીદત્તજયંતિનો છે.

ગુજરાતમાં અમાત્યથી અને દત્તજયંતિના વહેવારે પ્રચારમાં
 નથી. કાવિય મરણાઓનું કુલદેવત મહારી માર્વન્ડ દોવાને
 લીધે આ દિવસ ત્યાં ખૂબ પવિત્ર માનવામાં આવે છે.

‘મદારી મદાસાધન’ છે. તેમના બહુતોળા ડેહાએક મદારીને તો ડેહાએક મદાસાને પોતાનું કુમારવત માને છે. ‘મદારી-માનં-’ એ દેવતા મગાં એવા કાવિય ખવાસના સોડમાં વિશિષ્ટ પૂજ્ય છે. રેદ અને પુરાણોમાં કિવ વિશે ને માદિતી આપેલી છે તેમાં આ ખડાખાને નિલકુલ ઉદ્દેખ નથી, એટલું નહિ પણ આર્પાવર્તમાં મદારાજના ઘોડા ભાગ દિવાય થીને ડેહ પલ ડેહાએ આ દેવના ઉપાસો નથી. આ દેવને વાયા અને મુરડીઓ અર્પણ કરવાનો ખેરો રિવાજ, તેના એકલવની વખતે કનારા ડેહાએક અમાનુષ કૃત્યો અને તેના બહુતો મુખ્યત્વે દરીને નીચના વર્ષના લોક છે એ બધું જોવા ખડાખા નામના ડેહ સાદસી કૃત્યો કરનાર મનુષ્યને દેવપણું પ્રાપ્ત થયું હતો એવું અનુમાન કાઢી શકાય છે.

ડેહ અસાધારણ કક્ષિતચરો માખસ જેવામાં આવે તો તેને યંકર અથવા ચિન્દુખના એકાદનો અવતાર માનવા તરફ પ્રાચીન કાળથી હિન્દુઓનું વલણ છે. તે પ્રમાણે આ ખડાખાને પણ યંકંગલ એટલે કંકરના અવતાર તરીકે પાછળથી માનવા લાગ્યા હશે. આમ મહાપુરુષમાંથી દેવત્વની ડેહિએ પહોંચેલા એવા ડેહાએક પુરપો મગાં આવે છે. શુદ્ધસિદ્ધ હજર્પન સિવાઈ મદારાજને પણ યંકરનો અવતાર માનવા તરફ ડેહાજનું વલણ છે. મદ્યખારમાં તિરુપતી નામનું એક બન્ય દેવાલય છે તે ખાડાઈ નામની એક પ્રખ્યાત વ્યક્તિના માન ખાતર બાધવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાં દર સાલ મોટી જનતા ભરાય છે. વહાડમાં પણ દેવત્વને પહોંચેલા ડેહાએક પુરપોનાં દેવાલયો છે એ વિશે સર એ. સી. લિયલે એશીયાટિક રટીકનાં કરેલી ચર્ચા, વાંચવાલાયક છે.

કલ્પનારી અને વજ્રાનુવર્તનારી એવા રમે. પાંચામ. આપેલા
 છે. ખરીબા નેમનિ આપેલાવનારી દોષો જોઈએ. સર્વસંગ
 પરિભાગ કરી તેમજીઆ જોવા ચીર પુગની ભવામા ચોતાને
 અર્પણ કરવાન જુના વિવાજ પછી દ્વયમ રૂપેલી 'વાપા
 મુઝી' ની મરજા દાવમા અધિમતિએ પદોવેલી છે. એમને
 સુધારવાનો પ્રયત્ન દાવમા ભાડી રહેલો છે અને નીચલા
 વર્ગોમાં રંગ જોમ વિધાનો પ્રચાર થતો જોયો નેમ નેમ એ
 વિધાજનો પછી નાઇ થતો જોયો

દેવમેવાની અમાનુષ પદનિ

આ નદેવાર મારે ટાન્વાજન એવા વિધિ નથી. મામકર
 મુદ પાવારી કુષામાર નુજન પદરદાવના, સુવાસિની-
 જોજન વનેરે પ્રકાર માંલે છે પેડા વખત પદેલાં આ
 જોન્વમા 'જમા' કાઢવાનો વિવાજ દનો. 'જમા' એટલે
 પદરદાવના પેડાવામા મોટા માડાની વચ્ચેવચ એક મેટો
 રાંબલો ડોલો કરી તેને એક મેટો ખીલો આડો ડોલવામાં
 આવતો અને જે માજુસે નાનરા કરી દોલ તે માજુસની પીઠ-
 મા તે ખીલો લોગી તેને લટકાવવામા આવતો. દબરો માજુસો
 જોમા થઇ એક ખીજન લપ- બેલજારો (ખાડેલી દબર)
 ડોલો ને માડું મવાવના ને માડાને આપી બાર સુધી જગદ
 જોડવામા આવના તે વખતે માનતા કરનારા માજુસને દેહ
 દુખ થતું દશે તેની કષ્ટના વાચો પોનેજ કરી લેવી. માનતા
 પૂરી કરવાનો આ કૂર વિવાજ એલાવતા પ્રમાજુમા સમગ્ર
 આમા દિનુદત્તામાં દનો. દેવીના મંદિર સામે પડેલા વામલા
 અને પેડા તેની સાક્ષી પુરે છે. ક્ષાંટમાં (બંડી દાવ)
 માંડીજના નામનો જોન્વ કારવક માસથી વૈશાખ માસ સુધી

જેને બા.પરુડા બાપો ગોવામાં રાજ નો રોડુ સાથે ૧ નિર્ધારિત થઈ
 રહેલીના નામથી પ્રખ્યાત થયો. (જાન્યુઆરી ૨૫ ૪ બર્મી
 રેવીઆગવન ૨૬૬ ૪ બ. ૧૨) જાન્યુઆરી ૨૦૦૫ થી મન-
 નગરી કારખાનમાં પ્રથમ પર્યાવરણ યોગ્યતા થઈ તે પરમ
 સદાનિત દત્તો, અગ્રે, પ્રદાન, વડુ અને મદદાનુન સંમતિ
 નેના સિધ્ધ થઈ તેની સામેથી અસંવિધા સંચાલન કરી હતી
 એવું વર્ણન પણ જાણી બાપે છે નાનિત્તા કમ દુર્ગત ના
 મામ અર્થવાસ બોમ્બી માગસઃ મદિતાની પૂનર્મ અનુપાદે
 હારે જાન્યુઆરી ૨૦૦૫ થયો એવો પ્રાંતીય નદરપુરાણમાં છે. અધ-
 ર્વજ વેંડાવનિયાને જાણેવ એવું ન.મ બાપેવું છે.

શાસ્ત્રીય વિધિ અને રીત

જાન્યુઆરીના સોનકર પાગલા માટે ખાસ રીત ઠાઓકત
 વિધિ નથી. તે સોનકરન સાત દિવસ રહેલા ગુરુચરિત્ર
 પાસાણ કરવાનો વિચાર છે. જ્યાં ૪ 'ગુરુચરિત્ર સમાહ'
 કરે છે. અગત્ય, પુજન અને મુખ્યત્વે કરીને દીર્ઘ વયેરે
 અક્ષિત પ્રકાર પ્રચારમ. ૪. એવ અને પેન્કુર નામ પચના
 કોઠો જાન્યુઆરીના દોષ છે મદદારક સિવાય દિનદુર્ગતાનના
 ખોન આગમાં જાન્યુઆરી પૂન જદુ જોવામાં નથી આવતી.
 મદદારકમાં ધોવાવર્ષિત, નન્તિંકવનિ અને નરદરિયનિ-જાન્યુઆરી-
 દાવના આ વજ વનોએ જાન્યુઆરીના પજો પ્રચાર થયો છે.
 સર્વ વર્ણના આધિક દિનદુ કોઠો ગુરુચરિત્રનું વાચન, પાન
 અને મનજુ અક્ષિતથી કરે છે. ગુરુચરિત્ર, ઓદ્ધર રહ (કમરો)
 અને ત્રિમુર્તિ જાણેવની કરોશ અને મુખ્યત્વે કરીને
 મુરવારે પૂજા કરવામાં આવે છે. મદદારકમાં માળમપૂર,

પોષ મહિનો

મકરસંક્રમણ

સંક્રમણનો અર્થ ઝાગમીને જવું એવો થાય છે. એટલે નામની નક્કરરાશીમાં સૂર્યનો પ્રવેશ થાય છે તેને જ સંક્રમણ કહે છે. ૫૫ની લગ્નવર્તુલાનુસાર માર્ગ પર સૂર્યની આસપાસ પ્રદક્ષિણા કરે છે એ જોડે ખૂં છે, તોપણ તે જ છે અને સૂર્ય જ તેની આસપાસ રહે છે એવો માસ કહેવાય છે. સૂર્યના ૪૨વાના કાલ્પનિક માર્ગને 'તેજ' એ નામ આપવામાં આવેલું છે. આરંભસ્થાનથી ક્રાંતિવૃત્તના એકસરખા ૧૨ ભાગ કહેવા છે. આ બાર ભાગમાં આવેલાં નક્ષત્રોના સિવાર ૪૮વાઓના આશરે કક્ષી તે આકારોને મળતાં આવે એવા નામ તેમને આપેલાં છે. તિપની ભાષામાં તેમને રાશી કહે છે. ૧ મેષ (મિટા), ૨ વૃષભ (મગદ), ૩ મિથુન (ભેડ), ૪ કર્ક (કરમણ), ૫ સિંહ, ૬ કન્યા, ૭ તુલા (ચાળવું), ૮ શ્વેત (વીંછી), ૯

અરોરાજ દે છે) એનું જે પછીના કાળના કરોડિયમાં
 પ્રસિદ્ધ છે. આથી પણ ઉપમા તદ્દને આધાર મળે છે. ૭
 મહિનાની પોષ રત્નિ પુરી થવા પછી શી મુર્ચનારાયણનું
 પ્રથમ દિરખુ ત્યારે જન્મરાયણના આરંભમાં પૃથ્વી પર પડતું
 ત્યારે બધા પુત્ર પુત્ર થઈ જતા આ બાબતને ખાતે ને
 એકાદ કરવામાં આવે તો તે જ દાય મહરસંક્રાંતિના ઉદયાર
 તરીકે પાછાવામાં આવે છે. એ વપરથી એ દિવસ ઇન્દિરાસિદ્ધિ
 રાત્રિથી રેત્રીમાં મદન્યનો છે ને જખાઈ આવે. રેત્રીએક
 વિહાનનું એમ કહેતું છે કે જન્મરાયણનો આરંભ એ જ
 અસલના વખતમાં વર્ષારંભનો દિવસ હતો. કારણકે એ મુહૂર્ત
 વપર સિદ્ધિ કાળનો આરંભ થાય છે અને પ્રાચીન મંથિમાં
 કાળએ પિતે જન્મક સિદ્ધિદાયકઃ(અષ્ટમંથ પર્વ અ. ૪) એમ કહેલું
 છે. કાળે કરીને અનેક કારણોને લીધે વસતાદિ કાળએ માનવામાં
 આવી અને વર્ષારંભના દિવસો પણ જુદા રાવવામાં આવ્યા.
 (માતા ૧૮ થી ૨૪ અને ૩૫ શુએ). ક્વેટિય મંજિત મુજબ
 મહરસંક્રમણ પોષ માસમાં (અનુઆરીની ૧૧ થી ૧૪ તારીખની
 રમીયાન) થાય છે. બીરી રીતે મહરસંક્રમણ ૨૩ મી ડિસેમ્બરે
 થતું જોઈતું હતું. કારણકે તે દિવસ રાત બધા કરતાં મોટી
 થાય છે. તે પછી તે ઓછા થી જાય છે અને દિવસ સાંજો
 થતો જાય છે. તા. ૨૩ મી માર્ચને રોજ દિવસ અને રાત
 બંને એકસરખાં થાય છે. પછી દિવસ વધતો વધતો તા. ૨૩
 મી જુનને દિવસે તે બધામાં એટલો થાય છે. પછી દિવસ
 ઘટતો જાય છે અને તા. ૨૩ સપ્ટેમ્બરને રોજ દિવસ અને
 રાત ફરીને સરખાં થાય છે. હઈ અને મહર રાત્રી ઉપર સૂર્ય
 આવ્યા જેવું જખાય છે ત્યારથી મૈર્ગમાસમાં ૧૨૬ પડે

માન્યતાથી હસકપોદિવટાએ રચાયા આશુ છે. એટલે આ
 રાજ્ય. અતિવશાએ અને હજારો રિવેની કેટલીક ચર્ચા એ
 ખોલેનું મિથજ કરવામાં આશુ છે. શાન્દિન રાજ્યના પત્રાના આરેમા
 મંગળ, ગુપ્ત, મુર, શુક અને રાત્રિ એ પાચ મદોમાં સુર્ષ
 અને મંદોને પણ દમેરવામાં આજ્યા તે ઉપરાંત રાફ અને કેટ
 નામના એ રાજ્યનિક મદો પણ નિર્માણ કરવામાં આજ્યા આમ
 એટલે નવ મદોઃ મનુષ્યના સાતતરતાના કામ્પ્યુટર ન એવું
 જાણતેનિવશાએમાનું સ્ટેટુ ન પુરોષના રાજ્યપોદિવટાએ શુદ્ધ
 રીતે પણ એનું અસ્તિત્વ સાચુ છે એવા મદોઃ પશ્ચાત્તમોગતા
 મનુષ્યના દિસામ પ્રમાણે અસ્તિત્વ નથી હરે છે. પણ આપણે
 ત્યારના અપાદિયોએ તેા પુરુષસાગમાં એનું અસ્તિત્વ હતું પણ
 આજ એતો પ્રવણ અનુભવ અંતરૂપ તથા સતો અંધી નિરવન
 પદનિર્ણય જા નાગ હરે છે. આ પિતે મંદોઃ સમ મળ્યા આવે
 છે પણ કેટલે કેના મળતો એમ ખાતો તથા મનુષ્યના જન્મને
 સમયે સુર્ષ એ રાજ્યામ દેવ છે તેને પ્રવણ કહેવામાં આવે છે.
 બમની શુદ્ધ શુદ્ધ દિશાએમાં ખાતો ખતો ખાતો મદોની રચાવના
 કરવામાં આવે છે. જન્મકાળ પશ્ચી જર્જરિયર નથી
 કરવાની પદનિર્ણય 'દેવતાશાએ' અપવા 'નગર' કહે છે.
 આ ખાતોની એક કુટલી નગરી તેમાં જન્મ સમય આશાસમાં
 મદોના કેવી ગિરિનિ દની તે બમની શુદ્ધ શુદ્ધ દિશાએમાં
 શુદ્ધ શુદ્ધ રચતે તે તે મદોના રચાવના દરીન ખતાવવામાં આવે
 છે. એ રચાવને અનુક્રમે લગુ, ખન, સદમ, મુદગ, મુન, રિપુ
 વગવા, મુલુ, પર્ષ, દર્ષ, આપ અને જ્ય એવાં નામો છે.
 આ નામોના મુચિત દેવાગી અને તે રિવેની બાંછ બાંછ
 વાતોને વિચારે તે તે રાજ્યાના મદ પક્ષી અને ખાતો મદોને

જામો પાડે છે. પછી તે ખીરનો નૈવેદ્ય મધુપતિને ધરાવે છે, થોડી ગાયને ખવડાવે છે અને બાકીની ધરનાં ગાયોનો ખાધ છે. 'પોંગલ' સ્વદ તેલગૂ બાથના 'પોંધદી' અને તામિલ ભાષાના 'પોંગૂ' સ્વદ ઉપરથી આવેલો છે અને તેનો અર્થ 'સંધ્યુ' એવો થાય છે, અર્થાત્ પોંગલ એક ભાતનો 'પાકેલસવ' છે એમ કહી શકાય. ત્રીજો દિવસ મધુપોમલ નામનો ગાયોનો પોંગલ થાય છે. તે વખતે દાર, ઘોડા વગેરે પશુઓની પૂજા કરવામાં આવે છે અને તેમને વાજતેમાજતે ગાયમાં ફેરવવામાં આવે છે. મુદરા અને તિવેલીમાં આ તહેવાર મોટા હાથમાંથી ઉજવવામાં આવે છે. તે દિવસે 'લીઝ્ઝુટ પ્વા બાગિ મોદ મોદ વામા' એમ કહેતા કહેતા નીળગૂળ વહેંચવાનો રિવાજ મદારાષ્ટ્રમાં છે. 'ખીર નેવાર મહા કે?' એમ પૂછવાનો રિવાજ દ્રવિડ દેશમાં છે. યુજ્જનમાં નીળગૂળ આપવાનો કે સ્ત્રીઓએ તગદર કંકુ આપવાનો કે પુરુષોએ શાદ કપવાનો રિવાજ નથી, પરંતુ ત્યાં બધી જાતોમાં દાનપુત્ર્ય કરવાનો રિવાજ છે. 'કાલિપયમીને' દિવસે 'પન્નુસખ' નામનો જૈનવંશરંબનો તહેવાર હોય છે તે દિવસ તે ધર્મના સોશો એકબીજાને મળીને એકબીજા પ્રત્યે દરેકા અપગધીની લખા મામે છે. તેથી દેરલાએક સુખો પશુ મિત્ર થવાનો તંબવ છે. એ સંકાપિના સંબંધમાં તપનું મહત્ત્વ વિશેષ ગાયું છે.

તિલ્લનાથી તિલાદૂતોં નિલદેમી વિનોદલી ।

તિલમુચ્છિલશતા ચ વટ તિલા વાદમાગમઃ ।

એટલે તલના પાણીમાં સ્નાન કરવું, તથા ચાલીને સર્ગરે ચોપડવા, તલનો દોમ કરવો, પિતરોને તપનું પાણી આપવું, તથા ખાવા અને તિલદાન કરવું એ અત્યંત પુણ્યકાર્ય છે એવું

૨૨ — " મિત્ર, જાણ અને અભિન્યા એકાદ એક
 દેવોની આશરે હોઈ સુખિનું. જલ્પ થવો છે, સ્થાવર અને
 જંતુઓ, વન્યજીવો, અહમ્મા એવો આ મર્ત્ય પુરોહિત, જુઓ
 અને અભ્યંગીઓ આપણે એકો છે " આ મુદ્દો ૬૫૦ સુદ
 પદ્યોનાં એક જણે આપણે ગાજ છે. તેજ પદ્યમાં ૭ મેર છે
 એક પદ્ય. કોઈ બાલ મદનુ નેણ નિહત દયાનમાં કરે છે
 અને માલ સમી કુપમાના પદો છે. જીવ્ય જલ્પ પદ્યના
 કોઈ ઉદાહરણના સ્થાનિ પ્રકરે, મધ્યકાળનાં સિદ્ધ અને
 અમદકાળનાં વિચાર તરીકે માનીને તેની રાત કરે છે. પદ્યોનાં
 પદ્ય એ જલ્પ જાણે દેખાત. તથા ત્રિપુર્તિ તરીકે મુખે
 છે તે પદ્યના કેટલાએક કોષો જણાવ અને ગાંધારી લઘુ-
 મીવાન અમ્મ મદનુ કાન્ત નથી. છતાં પદ્યના કોઈ સ્થાના
 મિત્રનાગી મુદ્દા તપાસીને છતાં ૫૦ જેને. ઘણું છે અને
 એ જલ્પ કંઈક એ લઘુકાળી મત્ત થતે છે. અને પદ્યના
 ત્રિપુર્તિના પુરાણના અને સુવર્ણના અર્થ પાળાને અનુદાન
 એવો કદી એમ પ્રતિપાલ્ય છે છે કે તે મુદ્દો ત્રિપુર્તિ દેખાવના
 મારે ન છે.

મન, મન અને મનના લાગણી તથા સ્વપ્ન મનિરો
 બાંધી આ તેની તમા કમવામાં આવી એવું દેખાવ છે. જાણી
 પુરાણકાળનાં આપણે મર્તિ હવ પ્રસિદ્ધ થઈ ત્યારે સ્થાની
 પ્રતિમા કેવી દોષી એક-એ તે વિશે પુરાણકાળે અનેક તર્ક
 હતા. છતાં કોઈએ 'અર્થમિતિ' નામનો એક મદાન કરે-
 લિય થઈ મંદ. ત્રિપુર્તિ તર્ક કેવી મદવરી એ તેજે કહેવું
 છે. કમવા મંદમાં મદ્ય શુદ્ધ મદવર્તે દિવસે મિત્રની અંદર-
 ની મર્ત્યપ્રતિમાની પુદ્ગ કમી એવું કહેવું છે. એ કમવા

મહત્વ ઠાકના એકે ધટ્ટુ છે તોપણ મુખ નારાયણની
વિશ્વાસ કરતી એ વૈદિક ધર્મનું એક અંગ સહ
જાગેલી (મંદગ ૨. મુખ ૧૨-૧૦) નીચેની અમ્યા
જેઠ માનવામાં આવે છે:—

જગત્કિતુર્વર્ણ મર્ગે દંતસ્ય ધર્મદિ । ધિસો યોજ. પ્રવૃત્તે

અર્થ:—“આખા જગતને પ્રેરનારો જે જગવાન તેનું
અત્યંત પ્રિય હોય એવું જે જે એક તેજ છે તેનું
ધ્યાન કરીને છોડે. તે જ જગવાન (મુખ) અમારી
અને ધ્યાનમસ્તિને મુખ પ્રેરનારો કરતો.” દિલ્હીની
તો એ છે કે આ પ્રાર્થનાનો અર્થ ઠાકના આશ્રમે સમ
નથી તો પછી તેમના કૃત્યો ઉપર અથવા વિચારો ઉપર
પરિણામ ક્યાંથી થાય? આ માવત્રીમંત્ર મુના વખત
કેટલો બધો જે માનવામાં આવતો તે આ મંત્ર પર છદિ
વને? ઉપનિષદો ઉપરાંત સ્વતંત્ર માવત્રીશાખામુદિક એ
જગીસ મધ્યો રચના છે તે ઉપરથી જાણી આવે. આ
વર્તમા વેદશાસ્ત્રી સુધોપાસના માવત્રી તોપણ બદામ
દેવમાં તો તેનો પ્રયાગ

પરધર્મના અને પરદેશના લોકો

હારા જ સ્થે એવું બુદ્ધિપુરાણમાના વિમત્તવાર વર્ણન
ઉપરથી જાણી. ઐનિદાસિક મંથ સખતા માટે અધિકારપુક્ત
અને પરી દ્વાર ન મગવાથી ને વખતે મગી આવેલા સાધને
પર આધાર મુખ આ પુરાણવંશકોએ દંડકવાએનો
આધાર લીધો અને દ્વિદાસમ અધૌકિક ચમત્કારોનો ઉમેરો
ક્યો એ વાત ખરી છે, તોપણ મુદ્ધમદિએ વિચાર કરતાં એવું.

સાંખ્ય તેમને આ દેશમાં સહ આત્મા એવું કહેવું છે. આત્મે-
 રનીએ આ દેશમાં આત્મ: પછી મનને લેવા અને તેઓ
 રાણી મનોના વંશજ છે એવું પાનાને અભિપ્રાય તેઓ
 રાણી ગાંધી છે. વખત જતા મનન. વંશજનો વિચાર થયો
 અને રાજાના, જંગમ અને પશ્ચિમ દિનુસ્તાનના દેશાએ
 આગમ: તેઓ દેશવા એ મમ સોડોની જુદી નીવડતી એવી
 તેમની ખ્યાલિ છે અને તેમનામ દેશાએ નામાસ્તિ કરીએ
 રા' મયા છે.

મગની આત આપધર્મની પૂજના ૧૫૦ શાહીપ અને
 પાના મૂળના રહેવાસી મમ સોડોનો હસ્તેષ કહેતો છે.
 દિનુસ્તાન જદાના બીજા ધર્મવાળા સોડોને સહ રહેવાનો
 વિચાર લેતા અવિનયુરાજમાનું શાહીપ દાય ધરાવના
 ગામથી પ્રસિદ્ધ છે અને ત્યાં મમ નામની રામ દોવાનું ઉત્તિદાસ
 રથી રેખાય છે. મનુએ તેમને પદ્મ (પાછી) કહેતા છે.
 ૧. દામ જેવા: સુનીકમ્પ હતિદામત'મોષકે પાછી ધર્મમયોનો
 પ્રદાપૂર્વક અભ્યાસ કરી એવું સિદ્ધ કર્યું છે કે દિનુ સોડો
 અસહમા હજીની રતરમાં રતત્તા દલા. ત્યાં રેલસાએ
 રુદુઓમાં બાહ્યોમાં કલદ અમ્મે અને જે યોડા સોડો
 રેલપામ કરીને '૧૧' ૧૨ મયા તેમજે પંજનમા વસાડન
 કરી. આ આપોના અત:કરેખમાં રેવ અને ધર્મને વિષે શ્રદ્ધા
 દતી, એટલે તેમજે ધર્મ વિશે જ વર્ણુ દાર્પ કર્યું. આપોના
 મુખ્ય ધર્મમયને વેદ કહે છે અને તેમના ધરાની બાહ્યોએ
 પૂજ્ય માતેલા મંચને અવસ્તા: અથવા ઝંદ અવસ્તા કહે છે.
 આ બંને મયોમાં વર્ણુન કરેલા દેવતાઓ પણ બાજે એક જ
 જોઈ બારા સુની સંગૃહિત બાપા નાથ મગની આવે છે.

ત્રણ અવરોધ તીર પારસીઓને પૂજ્ય કથેલ વેદમાર્ગોએ પારસીઓના પૂજ્ય દેવાધિદેવ અદુર (અદુર) ને મોટો નિરસ્થાર બનાવ્યો ત્યારે પારસીઓએ દેવને જૂનમાં મર્યા.

વેદ અપોરોધ છે એવો આરોગી બન છે. અવસ્થા ધર્મમંથ પદ્મ ઋતુસ્થાને પ્રત્યક્ષ રીતે તરફથી મળ્યો, અને મનમાં ધર્મસંબંધી નિશાસા કપન થયા પછી અદુર દેવતાની મારફત અદુરમજાને ઋતુસ્થાને દેવતાએ પ્રથમ પુછ્યા તેના જવાબ ને દેવાધિદેવ કંઈ દેવદૂતની મારફત આપ્યા એવું પારસીઓ માને છે. જે પ્રમાણે મનુ આરોગી મોટો નીનિશાસન થઈ મંથા એમ દિનુઓ માને છે તે પ્રમાણે મનુમેથર (મનુમેથર) પારસીઓના મોટો સ્મૃતિકાર થઈ ગયો એવું તેઓ માને છે દિનુઓએ અદુરને જાણી વસ્તુઓનું આદિકારજી માન્યું ત્યારે હવનમાના તેમના બાહ્યોએ તેનો (અદુરનો) અદુર એટલે 'સાફ મન' એવો અર્થ થયો. આરોગી પુનર્જન્મથી પુનર્જન્મ કપાલ શોધ્યા ત્યારે પારસીઓએ પોતાનું મન સરીકે કરીથી સંકરન* થયે એમ માનીને દેવાધિદેવને ડાંગે એવી ગીતે અમરત્વ (અમરત્વ) અને અમરપદ્મ માગી લીધું. પારસીઓના મુખ્ય ધર્મમંથ ગ્રંથ અવસ્થા, માથા, વેદિદાદ, વગરને અથવા વસ્ત્ર એટલા છે. પદ્મના મંથ ઋતુસ્થાને પોતે અને તેના શિષ્યોએ લખ્યા. 'ત્રે' એટલે માનુ એ કપરથી આવેલા માથાધિદેવ દેવાની પ્રાર્થના છે. વેદિદાદ અથવા વેદિદાદાદ (વિ એટલે વિદા અને દેવો એટલે દેવોની) મા આરોગી દેવાની નિંદા છે. વગરને

* ખ્રિસ્તી લોકોની પુનર્જન્મમાના (Reincarnation) ની કલ્પના આ કલ્પના સાથે મેળવી આવે છે.

માનવચરિત અને પદાર્થમાત્રને ઓગાંપે છે તેને અનેક નામ દોષા હતા તે પોને એક જ છે. (ક્ર. ૧૦-૮૨) જેણે આપણને સુખ અને શુદ્ધિ આપેલા છે, જેની આજ્ઞાનું સર્વ દેવો પાલન કરે છે, જેનો પડખો એ જ મુખ્ય છે, જેનું તેજ એ જ અમરુત છે, જે જગત સંતુલન પદાર્થોનો મધ્યિષ્ઠ છે, જેના પરાક્રમથી આ દિમાસન પર્વત, આ પૃથ્વી અને આ સાગર નિર્માણ થયા અને જેના દાસ આસાદમંડળમા પસરાયેલા છે તે એક પરમેશ્વર નિરાધ અને ખીલ ડોનું વચન કરીયે ? " (૩૩ ૧૦-૧૨૧)

સાધુસતીને જનુ આવી જ રીતે પરમાત્માનો સાક્ષાદ્દાર થવો. સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, તામ, મહાભૂમર વગેરેથી પરમેશ્વરના મહત્ત્વની કલ્પના થાય છે અને તેની ઉપાસનાથી પરમપદને પ્રાપ્ત કરી લેવાનો પંથ બદલ વિશ્વાસ છે. રથસપ્તમી જેવા હત્મવો આપણને પ્રાર્થના આપેનું સમજી કરાવે છે અને તેમના વંચન તરીકે આપણું જે પરિચિત કર્તવ્ય છે તે અંતઃકરમુખા જનમુદ કરે છે, મહિ જાગતા જમનામાં આ તદેવારોનું મને એટલું સહ નરમું કષાન્તર થયું હોય તેવજ તેમના ક્રિપાદોષી અને સ્મૃતિ જ કરીયે છીયે. શીમુર્ચનઃસુવળ નધાને સુખ અને શાન્ત આપને.

જારી દેવાથી તે વિનેની માદિની મદી આપીએ જાએ.
કમ્પેન્ડમાં સિવોપાસના

આર વેદમાંનો મુખ્ય જે કમ્પેન્ડ તેમાં દિવના સ્વરૂપનું અને
તેના મદિમાનું વર્ણન કરી સંગ્રાથી કરેલું છે. આ વિષ્ય જેટલું
આનંદજનક અને શિરશારક છે તેટલું જ તે ભવપ્રદ અને અશિવ
છે એમ વિચાર કરના જણાશે. વરાંતકગ્રમાં કનારી મેપની મર્જના,
પવનના તોગમથી પૃથ્વી અને સમુદ્રમાં ક્ષણ મોટા ખગમગાદ,
વિગ્નનીના પડવાથી ક્ષેત્ર અનર્થ, પરીક્ષણ અને વારાઓનું
નરનું વચેરે જનારો મનમાં બીક કુપાનવનારા છે. આવા
અનર્થોને પરિણામે અન્તે વિશ્વની પ્રમતિ જ થાય છે એ
મત છે તોપણ વાસ્તવિક પરિણામને જોઈ જે પ્રયત્ન સંદારક
દર્શિને લીધે આ કુંડા જન છે તેનું ચિત્તન કરવા વરદ
નરુપ્ય નામ પ્રેમીય છે. આપણા આર્ચ કપિઓએ આ ભવા-
ન દર્શિને કર્મનું નામ આપી અનેક રીતે તેની પાસે દયાની
પાવના કરી છે. અમપાણીથી આપણું ભરખુપોષણ કરનારી
જગજ્જ્ઞાનનિને પદે પદોએથી અવિષ્કરેવ પ્રાચીન આપેને
જેટલા પૂજ્ય હતા તેટલા જ નામે તેનાથીયે વિશેષ પૂજ્ય
વિશ્વનો પ્રધવ કરનાર આ દેવ થયા છે. એટલે કે વિષ્ણુની
પૂજનો ઉદય જેમ તેના વિષેના પ્રેમને લીધે થયો તેમ રસ-
જ્ઞનો ઉદય તેના વિષેની બીકને લીધે થયો એમ કહેવામાં દરકર
નથી. આ કર્મની સ્તુતિ અનેક પ્રકારે કરેલી જન્યામ આરે છે.
રાખવા વરી કમ્પેન્ડના પદેલા મંડળના ૧૨૪ મા સુખમાં
નીચેનું વર્ણન છે.

“ જે પ્રત્યક્ષ પ્રયાગ જ છે, જેને માથે જાદનો મુક
છે અને સર્વ પોદાઓ જેને. આપણે જે છે એવા કર્મને અમે

જારી રેવાથી તે વિશેની ખાદિની બહી બાપરે હીરે.
કમ્પેડમાં શિરોપાશના

૧. રેવાનો પુખ્ત જે કમ્પેડ તેમાં શિવના ભાવનું બને
તેન ખદિયાનું વર્ણન કરતી મદદથી કોણુ છે. આ વિષ નેટણુ
આનંદભાવ અને શિવભાવ છે તેટલું જ ને ભવપ્રદ અને અધિષ્ઠ
ક એમ વિચાર કરન. અજુ.તે. વર્ણ.કાનુમાં કનારી વિષની મર્મવદ
પવનના તોચાનથી રૂપી અને સમુદ્રમાં રવા પ્રેક્ષા અગમ્યપ્રદ,
વિદ્યુતીન પાંચાથી રેનો અનર્થ, પરદીકાંપ અને લારાઓનું
નાનુ વગેરે જનાં મનમાં વૃદ્ધિ લવ્યવતારા છે. આવા
અવધાન પરિણામે અને વિષની પ્રકૃતિ જ શાવ છે એ
જા છે તોપણ દાખાલિક પરિણામને જોઈ જે પ્રથમ મદદાર
દર્શિને હોઈ જ કૃપા જન છે તેનુ ચિત્તન કરવા તરફ
જનુપ્ત માત્ર પ્રગાપ છે આ.વજુ. આ.વર્ણ કારિઓએ આ ભવા
ના દર્શિને સ્વનુ નામ આપી અતઃ રીતે તેની પાસે દવાની
પચના કરી છે. અમણાજીથી આપણુ અરજીપાત્રુ કરનારી
અમલકાનનિને પદે પદોએથી અવિષ્કારેક પ્ર.ચીન આપેનિ
નેટણા પુખ્ત હવઃ તેટલા જ નામે તેનાથીય વિશેષ પુખ્ત
વિષનો પ્રથમ કરનાર આ દેવ કયા છે એટલે કે વિષ્ણુની
રમ્ભનો કવચ જેમ તેના વિશેષ પ્રમતે હોયે સ્વેદ તેમ રહ-
તમને ઉદય તેના વિંતી બીકને હોઈ સદા એમ કહેવામાં દરકત
તથી. આ રહ્યા સ્થુતિ અનેક પ્રકારે કરેલી જોવામાં આવે છે.
શાખમાં તરીકે કમ્પેડના પદોમાં મદદના પ્રકાર મા સુખમાં
નીચેનું વર્ણન છે

" જે પ્રથમ પ્રકારન જ છે, જેને મ.પે બતાવે છે
જે અને સર્વ દોષોએ જેને આશ્રય છે એવા રહ્યે અને

જરૂરી હોવાથી તે વિવેની માદિની અહીં આપીએ છીએ.
કચ્છેદમાં શિવોપાસના

માર વેદમાંનો મુખ્ય એ કચ્છેદ તેમાં સિવના સ્વરૂપનું અને

તેના મહિમાનું વર્ણન રૂઢી સંઘાથી કરેલું છે. આ વિષય જોઈશું

આનંદજનક અને સ્થિતકારક છે તેટલું જ તે ભયપ્રદ અને અસિવ

છે એમ વિચાર કરતા જણાશે. વર્ષાઋતુમાં ઘનારી મેવની મળના,

પવનના તોજાનથી પૃથ્વી અને સમુદ્રમાં ઘતા મોટા ખગમજાત,

વિજળીના પડવાથી ઘનો અનર્થ, ધરતીકંપ અને તારાઓનું

ખરડું વગેરે બનાવેા મનમાં જીક ઉપજાવનારા છે. આવા

અનર્થોને પરિણામે અન્તે વિધની પ્રગતિ જ થાય છે એ

ખૂં છે તોપણ વાસ્તવિક પરિણામને જોઈ એ પ્રયત્ન સંહારક

શક્તિને લીધે આ કૃતિ જાને છે તેનું ચિત્તન કરવા તરફ

મનુષ્ય નામ પ્રેમ છે. આપણા આર્ષ કપિઓએ આ ભવા-

નક શક્તિને રૂઢનું નામ આપી અનેક રીતે તેની પાસે દયાની

યાચના કરી છે. અમપાણીથી આપણું ભરખુપોષણ કરનારી

જગજ્જાતનિને પદે પદોચ્ચિષ્ઠા કીર્તિપ્રદેવ પ્રાચીન આર્યોને

જોડલા પૂજ્ય દત્તા તેડલા જ મુક્તે તેનાથીયે વિશેષ પૂજ્ય

વિધનો પ્રસવ કરનાર આ દેવ થયા છે. એટલે કે વિષ્ણુની

પૂજનો કદમ જોમ તેના વિવેના પ્રેમને લીધે થયો તેમ રૂઢ-

જાનો ઉદય તેના વિવેની જીકને લીધે થયો એમ દેવરામા દરકલ

નથી. આ રૂઢની સ્તુતિ અનેક પ્રકારે કરેલી જોવામા આવે છે.

દાખલા તરીકે કચ્છેદના પડેલા મંડળના ૧૨૪ મા સ્તંભમાં

નીચેનું વર્ણન છે:

“જે પ્રત્યક્ષ પરાક્રમ જ છે, જેને માથે જટાનો મુકદ્દ

છે અને સર્વ યોદ્ધાઓ જોનો આશ્રય લે છે એવા રૂઢને અમે

જરૂરી હોવાથી તે વિષેની માહિતી અહીં આપીએ છીએ.
કમ્પેડમાં શિવોપાસના

આર વેદમાંનો મુખ્ય ને કમ્પેડ તેમાં શિવના સ્વરૂપનું અને તેના મહિમાનું વર્ણન રહ્યું સંઘાથી દરેકું છે. આ વિષય જોઈશું આનંદગ્રન્થ અને શિવકારક છે તેટલું જ તે ભગવદ અને અશ્વિન છે એમ વિચાર કરતાં જણાયે. વર્ષાઋતુમાં શનારી મેષની ગર્જના, પવનના તોરાણથી પૃથ્વી અને સમુદ્રમાં લતા ઝોટા ખગમગાદ, વિશ્વગીતા પડવાથી શ્વેત અનર્થ, ધરતીકંપ અને તારાઓનું પરંતુ વચ્ચે જનાવો મનમાં બીક લપાળવાય છે. આવા અનર્થોને પરિજ્ઞામે અન્તે વિશ્વની પ્રગતિ જ થાય છે એ મત છે તેપણ વાતકથિક પરિજ્ઞામને જોઈ ને પ્રયત્ન સંકારક યજ્ઞિને લીધે આ કૃતિ જન છે તેનું ચિંતન કરવા વરે મનુષ્ય માત્ર પ્રેમ છે. આપણા આર્ષ કવિઓએ આ ભવા- નક યજ્ઞિને રહનું નામ આપી અનેક રીતે તેની પાસે જવાની પાથના દરી છે. અમપાણીથી આપણું ભરણપોષણ કરનારી જગજ્જનનિને પદે પદેમિથા ભીવિષ્ણુદેવ પ્રાચીન આરેનિ જોઈશા પૂજ્ય હજી તેટલા જ નથી તેનાથીયે વિશેષ પૂજ્ય વિશ્વનો પ્રથમ કરનાર આ દેવ થયા છે. એટલે કે વિષ્ણુની પૂજનો હિમ જેમ તેના વિષેના પ્રેમને લીધે થયો તેમ રહ- હાજનો હિમ તેના વિષેની બીજને લીધે થયો એમ કહેવામાં દરેક વ- નથી. આ રહ્યું સ્મૃતિ અનેક પ્રકારે દરેલી જોવામાં આવે છે. શાખલા વરીઃ કમ્પેડના પદેલા મંડળના ૧૨૪ મા સુક્રમાં નીચેનું વર્ણન છે:

“ ને પ્રત્યક્ષ જાણકમ જ છે, જેને માથે જાતાનો મુકે છે અને સર્વ ધોદાઓ જેનો આશ્રય લે છે એવા રહ્યો અને

તેને પેતાની આદ્ય મુમયર્થધારી મમજ્ઞને તેને કિરાવેનો
અધિપતિ બનાવ્યો. એ પરથી તેને 'હૃદિમ્ જાગત્' એટલે
મુમયર્થધારી એવું નામ પ્રાપ્ત થયું. મામના સીમામાં ૫૨ અને
જંગલની અંદરના મસાબુમાં ૫૫ રહ્યું સ્વામિત્વ ૩ એમ
માનીને તે ચિતામરમધારી રૂંડમાસાધર છે વગેરે દર્શનાએ
ઉત્પન્ન થઈ. બીજી વાત જ્ઞાનમાં રાખવા નેથી એ ૩
જ્ઞા દેવતાના નિષાધ ઉપાસકોને ૨૬ દેવતામાં આવતા તેમ
કુંભાર, મુગાર વગેરે દારીમરો ૫૫ તેને બજતા હતા અને
તેઓ મધુ તરીકે ઓળખાતા હતા તેમનો નામક મધુપતિ
તે ૨૬ દેવતાના જમણા દાસ નેવો હતો. (મધુપતિ વિષેનું
વિવેચન જુઓ.) એ પ્રમાણે આર્ષ અને અનાર્ષ, મુદિશિત
અને અધિશિત એ બધા રહસ્યોનું મદત્ત સ્વીકારવા સામ્યા.

ઉપનિષદમાં શિવ

મનુવૈદકાગમાં રહ્યું મદત્ત વધવાથી તેનું પરિણામ
ઉપનિષદોમાં ૫૨ ૫૫ થયું. યદ્વેદીમાં રહ્યું વિષનું આદિમારણ.
દેવોની ઉત્પત્તિ અને વર્ધન કરનારો મદાયોગી કહેલો છે. એ જ
અર્થના ટેલકાએક રહેતા પેતાધનરેણનિષદમાં મળે છે. રહ્યું
ઇશ, ઈશાન અને શિવ એ નામો આપેલા છે અને તેનામાં
અસૌકિય રહ્યા છે એવું વર્ણન કરેલું છે. તે પ્રાર્થનામાં
દર્શનમાં વસનાર અને વિષને બાધી રહેલો છે. તેનું જ્ઞાન
પ્રાપ્ત કરવાથી મનુજ્ઞ અમરત્વને પામે છે વગેરે જે ઉપ-
નિષદમાં કહેલું છે તે પરથી જોને પાછળથી જાણ એ સંજ્ઞા
આપવામાં આવી એ જાણ એટલે ૨૬ જ છે એવો મત
ઉપનિષદમાં જાણવામાં આવ્યો હતો. અર્ધર્થશીર્ષ
ઉપનિષદમાં રહ્યું ખૂબ મદત્ત વધુવવામાં આવેલું છે. તે

અકિરસનાં ગાયન માનારા અને એકાદ ઊંઠરાને ગંધાને
 વેપ આપીને તેની પાસેથી કુશ્વરીલાના ગાયન અવાજનારા
 મેળા બપોરે ચાલતા દોષ ત્યારે રેલિંગનું પ્યાન પેલા નાના
 નાગમે તરે છે એમ જોતાં આ કલ્તવમા સામેલ દનારા
 બાવિ નામરિંગના બાવિ કાર્યક્રમ વિશે મનમા તતતતતની
 કલ્પનાઓ ઉભી થાય છે. કેરકાએક કહેરા અને માખાઓમા
 દલકા વર્ણની સ્ત્રીઓ અને ઊંઠરીઓ પોતપોતાની રાણીઓ
 બનાવી ધેર ધેર ત્રવ છે અને મુગરાની સ્ત્રીઓની જેમ મરખા
 માત્રી માત્રી ઝોગ હરે છે. કલ્તવમા સામેલ દનારા આ બધા
 મોઝોને દેવુ કેવળ પેલા મેગવવા એ દોષ છે. તેઓ જૂઠે-
 જુઠે પશુ સત્કાર્ય કરના નથી. કલ્કાલકમા રત્ન કલ્પમી, પારી
 વમેરે મોઝો જોઓ દોળમો તરેવાર મોલ કલ્તારથી વળે
 છે તેઓ દાર નથી પીતા કે જૂઠાં ગાયન નથી માતા. તેઓ
 મેગવેલા પેસાને વપરોમ દેવકાર્ય ખારે કરે છે એ આનંદની
 વાત છે.

ઐતિહાસિક માહિતી

દિનુ માળઓ વસંતપંચમીથી વસંતઋતુ પૂરી થતા
 મુશીના પખાખરા દિવસ તરેવાર તરીકે માળતા દના, તેના
 કેરકાએક ઐતિહાસિક લખણ મળી આવે છે. કર્નલ રોડે
 રત્નપુત્રોની રીતમાતોનું વર્ણન જે સરસ રીતે કરેલું છે તે
 દખરથી દેખાય છે કે વસંતપંચમીથી માગ્ગમ દિવસ એટલે
 હાગજની પૂનમ મુધી રત્નપુત્ર મોઝો વરેપુરમાં ફાંચે તેનું વર્નન
 કરતા એજ અને કનિયા વર્નના સેક ખીખસ ગાયન માતાં
 બાકતા કરતા બંધ, અડોલ અને કેરી પદાપેંચાણ મિઠાઈ
 ખાઈ અને દાર પાને ખસત બની દલકા જીવના લેક ફોપુરમાં

પરિણામ આખી નૃતિ દેખ થાય છે અને વનની કમ
ગ્રામીનો નાશ થાય છે. વસંતામનને ક્ષીવ વિષ્ણુ પ્રાપ્ત
માત્ર અને વનસ્પતિમા નર નેમ, નેમ પ્રાણ, નિતર્નદન
ચેનના જેવામાં આવે છે. આ નદેવર એ નકમખ વિધિનો
મુચક છે એ સિદ્ધ કરવે ને માણીનું વર્ણન કરનાર
અરિષ્ટપુરાણનું નીચડું એક ને વાક્ય જન છે.

અથ વંશસ્તો દુષ્ટ વાગ્ધન્ય નરાધિર ।

શીવદામો વિનિષ્કાન કાલક્રોધા મરિષ્વતિ ॥ ૧૦૨-૨૪

અર્થાત્ “હે રાજ, આને દામખ મુદ્દા જન છે. નર દેવીના
દિવસ પુરા થયા ને માણ્ય કાળ બેસશે.” આ કુવચ્છા દેવી
એકને દેવીના વાસનાયક દિવસ પુરા થયા વિષેના એક
આનંદપ્રદર્શક સાર્વજનિક દિવસ એવું સિદ્ધ થાય છે. ૧૦૨
શુદ્ધ શુદ્ધ સંપ્રદાયના પુરાણકારોએ આ નદેવરનાં લાંબા
પાનાના પ્રથમ દેવો સાથે સમાવીને કોઈએ ને વિવિધાયક
ને કોઈએ ને કુખ્યવિષયક છે એવું પ્રતિપાદન કર્યું.
પામાન્ય દેવીમા પત્તુ એ ને થતના જની. પુરોપમા ગુરુ
વખતમા અનેક દેવતાઓની પૂજા ચાલતી. ક્રિસ્તી ધર્મને કાર્ય
અનેક દેવતાની કદ નાશ પામી એ કો કો ખરૂં છે, તેવખ ને
દેવતાઓના ને અનેક લોકોનો ચાતુ દતા નેમને ક્રિસ્તી
સાધુઓ (પ્રાંચીય) સાથે જેવામાં આવ્યા એકો નેકલન
કોનો ગુરુ વખતમાં જન-પ્રમાણની કમી લાગીએ વારંચ
અગ્નિ દિવસ કાંનો થવાના આનંદમા દોઝી સગમાવતા
દાધ પત્તુ ક્રિસ્તમસ (નાતાલ)ને વખતે આવી રીતે દોઝી
સગમાવવામાં આવે છે. આનંદનો ફરો દસંચક માટે દોઝી

કેટલાક વખતથી જ્યારે મને સાચા આલેવા આ નિઘ
 વનનનું પરિણામ સમાજ ઉપર કેટલું અનિષ્ટ થયું છે તે
 જાણવા માટે આપણા હોમને જે અપરંપરો બોલવાની રેવ
 પડી ગઈ છે તે જાણ છે. આ સ્થિતિ શું દિવસીર થવા જેવી
 તથા ? દુષ્કાળ, દુઃશાસન વગેરે આમુની અમાવના આરોંધિ
 સાધી દીધાને મહામા જેવી લાગી તેના માનવમનો જે
 અનિષ્ટ નિઘ પ્રમત્ત હશે તેને માટે શીદુષ્ટ આપ્યા દોરવ
 કુળનો અને તેમના આશિર્વાદોના નાશ હશે. તે જ શીદુષ્ટના
 નામથી અનેક અસખ્ય લીલા મોટાને આજની બગિની અને
 માતા મમાન માનેથી આંખોની અનેક પ્રસારે વિરળના
 કરનારા આંતરીએ અમરંતના પ્રખર ડોપના બેઠા પાપ છે
 અને તેની જ અવરૂપાથી તેઓ અધિગતિને પામે છે એમ
 હૃદયમાં અનિષ્ટપ્રેરણા નહિ થાય. આ ગદેપારથી જાણી
 આવેનો આવેનો અધ્યાપાત મનમાં કમંઈ ઉત્પન્ન કરનારો છે
 આ સિવાય અનુચિત અર્થદિક અને સાધર્મજ્ઞાણ છે એવું
 કહીએ તો અધ્યાત્મ નજીવ નહિ. દર ઉપરાંત દાઝ પોતે મંજાન
 જની નમંત્ર આપન કરનારો નરપશુ વચ્ચે વિચારે પાડાને
 દાપે જ પોતાનું મગ્ન કાપવાનું અધેર કર્મ કરે છે જુદિમલ,
 પરાધીનતા, અનાચાર અને અનારોગ્યના કામજુન આ
 મારૂંથી પિઠાંચાને ખાતી પડી નાચનારા નરપશુ અપરાધમાં
 અધિગતિ પામ્યા વિના કેવી રીતે મેળે ? સમાજની અધિગતિ
 ન થાય એવું જેમને લાગતું હોય તેમજે આ અધ્યાપાતમાંથી
 હોતોને જમાવવા માટે મનન મદેનન કરવી જોઈએ. આજ નરે-
 વડેથી અજણા રહેવાથી પોતાનું કર્મનું પુરું થયું એમ
 કે.એ મમજનું નહિ. દાખલા આ સખંધમાં મહેસુલ કરના

[illegible]

ઉપવા ૪૫૫ દેવ્યોએને પુષ્ટિદાત્ક આ નદેવારોનો દર્શિતદાસ
 નમની વખતે અને પર્ણા જાઓએ દોડી સુચનાઓના વિચાર
 નાઓએ દોડે; અને ઉપવા દેવ ૫૪૨ ૫૪૩વા માંદ અને ૫૫૨
 ૫૫૩વા છે તે અપવા જીવન પનંદ ૫૩૩ તેવા ઉપવા યોજવા
 જંતરં; લોકસમુદાયમા પ્રિયસંજન્ય વધે તે સંધ યાવ તે મારે
 નદવારે જોયે મીઠે મનમાન્ય હજાર એસેવ નથી. મદેર-
 વાર્તાઓ, અને મામડીયાઓના કુલાદવર્ધક નદેવારો મદેવા જ
 જંતરં; ૫૨૫૫ તેમનામાંથી અતીર્ણ અને અત્યાચાર દારી
 નાખાંતે તેમને મુદ વગથ આપવાને મારે સુજ માખાંતે
 હમર દનવી જંતરં. આપજી મુજતરંદાર મુદ થયા,
 તદેવારોમાંનો મદો દારી નાખવામા આવ્યા, જન્યુનાવનાનો
 વિદાસ થયો અને ૫૨૫૫માંની યોગજાળ થવા પાવી એસે
 આપજી જમનિયે મદવા એસ દેવમા દરકન નથી.
 ઉપદેશામુદથી બધી રીતે આપજી રાધિક, રાધિક અને
 માનનિક પ્રમતિ થાય એસે જ આપજી દયાઓ, દાનના,
 મેળા, પુનસમારંમ, પ્રવચનો વગેરેનો ઉદ્ભ છે.

આર્ષદુષિમા જાઓને તેવા અત્યાચારી જોમનુ પેલાજ
 થયું છે એવા આર્ષદુષિઓના વંશને િ માલો આપજી
 એકમીગનું વિજ સંવવા નૈવાર થનં. આપજી મતમેદ,
 પંથમેદ, વખમેદ, જલિતેદ વંદે બધી જાવના જોરેને શીરે
 ઉપજ વનાગ દેનખાવને દિન્દમાતાના ચંદ્ર પામેના મદા-
 સામરમાં કાવમની જાલસમાધિ આપીયે અને દેવની ઉત્તિ
 મારે પ્રવળ દોડે. પુગના વગથી વિષ નિર્માણ થયું એવું
 આપજી માનીયે જાયે તે આત્મામતિ અને દેગામતિ મારે
 આપજી દાન્યમુદ સુખદુષેને. ૫૪૪ કરવાને મારે માલો

